

Г.О.Горленко

Методичний посібник для вчителя

до посібника

«Економіка (профільний рівень)

Тренувальні вправи + Практичні роботи

для учнів 11-х класів економічного профілю навчання»

Кам'янець-Подільський

“Аксіома”

2012

УДК 37.016:33
ББК 74.263.9
Г 67

Горленко Г.О.

Г 67 Методичний посібник для вчителя до посібника «Економіка (профільний рівень). Тренувальні вправи + Практичні роботи для учнів 11-х класів економічного профілю навчання» / Г.О.Горленко. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. – 116 с.

Містить розв'язки всіх завдань та рекомендації щодо застосування на уроках.

УДК 37.016:33
ББК 74.263.9

Тема 1

Визначальні риси та особливості підприємницької діяльності

*Якщо що-небудь тобі не під силу,
то не вважай, що воно взагалі нездійсненне.
Але, якщо що-небудь є можливим для людини і
притаманне їй, то вважай, що воно доступне й для тебе.
Марк Аврелій*

Сутність підприємництва

Вправа 1.1. Скориставшись підручником та додатковими джерелами, сформулюйте визначення поняття «підприємець»:

Підприємець – це людина, що здійснює самостійну ініціативну, систематичну на власний ризик діяльність, пов'язану із виробництвом продукції, наданням послуг, виконанням робіт з метою одержання прибутку.

Вправа 1.2. В українській мові існує багато слів для означення людини, що має власну справу: «хазяїн», «власник», «господар», «комерсант», «бізнесмен». Поміркуйте та обговоріть в групах, чи є ці слова синонімами поняття «підприємець». В яких випадках слід застосовувати ті чи інші визначення?

Хазяїн – господар якихось речей, майна¹.

Власник – господар якихось речей, майна на правах приватного володіння.

Господар – той, хто займається господарством (газда, хазяїн, власник), повновладний розпорядник.

Комерсант – той, хто займається комерцією (торгівлею): купець, крамар, негоціант, гендляр, торгівець.

Бізнесмен – людина, яка робить вигідну справу.

Підприємець – той, хто володіє промисловим, торговельним закладом, організатор вигідних справ, прибуткових операцій.

Вправа 1.3. Визначте, хто з наступних осіб є підприємцем:

	Ні	–	власник будинку, який здає його щороку в оренду;
	Так	–	власник мікроавтобусу, який заробляє перевезенням пасажирів з села до райцентру;
якщо вони не зареєстровані як підприємці	Так	–	лікар-косметолог, який відкрив власний косметологічний салон;
	Ні	–	масажист державної поліклініки, який у позаробочий час надає медичні послуги;
	Ні	–	співвласник акціонерного товариства, який має незначну кількість акцій і отримує дивіденди;
	Ні	–	клієнт банку, який розмістив свої гроші на депозитному рахунку з метою щорічного одержання процента;
	Ні	–	бабуся, що продає овочі з власної дачної ділянки на міському ринку;
	Так	–	фермер, який вирощує на своїй ділянці зернові та реалізує закупівельним компаніям;

¹ Новий тлумачний словник української мови у трьох томах / В.В.Яременко, О.М.Сліпущко. – К.: Аконіт, 2001.

Функції підприємця

Вправа 1.4. Уявіть собі, що ви плануєте відкрити власну справу з нанесення термонаклейок на футболки на замовлення. У чому, на ваш погляд, полягатимуть ваші підприємницькі функції?

Ресурсна функція – залучення у процес виробництва приміщення, термоавтомату, грошових коштів, працівників.

Організаційна функція – здійснення постачання сировини, збуту готової продукції, визначення режиму роботи, надання повноважень працівникам.

Управлінська функція – планування роботи підприємства, організація безперервної роботи, мотивація та контроль.

Ризикова функція – у випадку помилкових рішень можна не отримати прибутки, втратити бізнес.

Інноваційна функція – генерування нових ідей: нові види наклейок, знаходження нових ринків збуту тощо.

Вправа 1.5. Підприємець, передусім, намагається реалізувати свій інтерес та отримати максимальну вигоду від власної діяльності. Часто особисті приватні інтереси вступають у конфлікт із суспільними інтересами. В країнах з розвинутою демократією дуже часто в останні роки використовується поняття «соціальна відповідальність бізнесу». В чому, на вашу думку, полягає соціальна відповідальність підприємців перед суспільством?

Соціальна відповідальність бізнесу має різноманітні форми прояву:

1. Ефективне ведення бізнесу – виробництво якісних та нових товарів і послуг.
2. Дотримання зобов'язань – забезпечення гарантій усім зацікавленим особам (співласникам, партнерам, постачальникам, співробітникам, клієнтам) у тому, що їхній добробут не погіршиться внаслідок дій підприємця.
3. Сприяння розвитку ринкових відносин – чесної конкуренції, інвестиційного клімату тощо.
4. Участь у здійсненні загальнодержавних програм, політичному та громадському житті – захист навколишнього середовища, благодійність, допомога незахищеним верствам населення, благоустрій місцевих територій.

Підприємства та їх класифікація

Вправа 1.6. Визначте, до якого виду (виробниче, комерційне, фінансове, посередницьке) відносяться наступні підприємства України:

1. Страхова компанія «Аска» – фінансове.
2. Мережа супермаркетів «Фуршет» – комерційне.
3. Кондитерське підприємство «Рошен» – виробниче.
4. Агентство з продажу нерухомості «Атлант» – посередницьке.
5. Ресторан швидкого харчування «Макдональдс» – виробниче.
6. Приватне агентство з працевлаштування – посередницьке.
7. Будівельна компанія «Київбуд» – виробниче.
8. Фондова біржа – посередницьке.
9. Салон – перукарня – виробниче.
10. Приватний стоматологічний кабінет «Дент-хелп» – виробниче.

Вправа 1.7. Використовуючи матеріал підручника та інших джерел, складіть таблицю особливостей створення та діяльності різних організаційно-правових форм підприємств:

Організаційно-правові форми підприємств	Ким створюються	Як утворюється майно підприємства?	Хто є власником?	Хто управляє? (Органи управління)	Як розподіляється відповідальність?
Одноосібне	<i>однією особою – засновником</i>	<i>за кошти засновника або залучених ним кредитів</i>	<i>засновник</i>	<i>засновник-власник або уповноважена ним особа</i>	<i>повна відповідальність власника</i>
Повне товариство	<i>партнерами-засновниками</i>	<i>за рахунок пайових внесків учасників</i>	<i>учасники</i>	<i>збори учасників партнерств</i>	<i>повна відповідальність всіх учасників</i>
Командитне товариство	<i>партнерами, одні з яких тільки вкладають кошти, інші – беруть участь у діяльності</i>	<i>за рахунок пайових вкладів учасників</i>	<i>всі засновники: і вкладники, і учасники</i>	<i>тільки учасники з повною відповідальністю, що беруть участь у діяльності</i>	<i>вкладники відповідають тільки внеском, учасники – всім своїм майном</i>
Товариство з додатковою відповідальністю	<i>партнерами</i>	<i>внесками партнерів</i>	<i>всі партнери</i>	<i>збори партнерів</i>	<i>розмірами внесків, але якщо їх не вистачає, то власним майном в розмірах, що визначені установчими документами</i>
Товариство з обмеженою відповідальністю	<i>партнерами</i>	<i>внесками</i>	<i>всі партнери</i>	<i>збори партнерів</i>	<i>відповідають тільки внесками</i>
Акціонерне товариство	<i>засновниками</i>	<i>продажем акцій</i>	<i>акціонери</i>	<i>збори акціонерів, а між ними Рада директорів, що призначається зборами</i>	<i>тільки в межах вартості пакета акцій, що належить акціонеру</i>

Вправа 1.8. Установіть, яким організаційно-правовим формам підприємств притаманні наступні недоліки :

Недоліки	Види підприємств
Відокремлення функцій власності та управління підприємством	<i>корпорації (акціонерні товариства)</i>
Неефективність управління внаслідок обмеженої компетенції керівника	<i>одноосібне</i>
Обмеженість ресурсів при започаткуванні та розширенні виробництва	<i>одноосібне</i>

Необхідність реорганізації внаслідок виходу одного зі співвласників	<i>партнерство</i>
Повна відповідальність власним майном за результати діяльності	<i>одноосібне і повне товариство</i>
Подвійне оподаткування доходів	<i>корпорація (спочатку оподатковується прибуток, а потім дохід кожного акціонера)</i>
Виникнення суперечностей інтересів у співвласників	<i>партнерства, корпорації</i>

Вправа 1.9. ЄДРПОУ – це єдиний державний реєстр підприємств, організацій та установ в Україні, в якому реєструються всі суб'єкти господарювання в країні. Розгляньте дані таблиці:

Таблиця 1.1.

Кількість суб'єктів ЄДРПОУ за основними організаційно-правовими формами господарювання
(на початок року, тисяч)

Суб'єкти	2009	2010	2011	2012
Усього	1228,8	1258,5	1294,6	1323,8
у тому числі:				
Приватні підприємства	278,6	283,7	285,8	283,9
Державні підприємства	6,98	6,8	6,7	6,5
Казенні підприємства	0,04	0,04	0,04	0,05
Комунальні підприємства	16,3	16,0	15,7	15,6
Іноземні підприємства	2,3	2,3	2,2	2,2
Колективні підприємства ¹	26,6	25,6	24,8	23,3
Кооперативи	34,3	35,1	34,8	34,2
Фермерське господарство	50,1	49,8	49,5	49,0
Акціонерні товариства	31,1	30,2	28,7	26,6
Товариства з обмеженою відповідальністю	404,5	418,1	443,2	467,8
Товариства з додатковою відповідальністю	0,8	0,8	0,9	1,4
Командитні товариства	0,6	0,6	0,6	0,7
Повні товариства	1,9	2,1	2,1	2,1
Організації (установи, заклади)	104,0	108,6	110,1	111,5
Громадські організації	59,3	63,9	67,7	71,8
Профспілки	22,7	24,6	26,3	27,8
Релігійні організації	21,4	22,3	23,3	24,1
Політичні партії	16,7	17,3	18,9	19,1

Проаналізуйте дані таблиці і дайте відповіді на наступні питання:

- 1) Які організаційно-правові форми підприємств переважають в Україні?
Приватні підприємства і товариства з обмеженою відповідальністю.
- 2) Які види партнерств переважають в Україні? Чим це можна пояснити?
ТзОВ, у зв'язку із ризиком втратити лише пайовий внесок.

¹ Чинним законодавством не передбачається створення та реєстрація нових підприємств за цією організаційно-правовою формою.

- 3) Які види підприємств державної власності існують в Україні?
Державні, казенні, комунальні.
- 4) Які види неприбуткових підприємств(організацій) існують в Україні?
Громадські організації, профспілки, релігійні організації, політичні партії.

Вправа 1.10. Установіть відповідність між підприємствами та можливими способами їх заснування:

Д	1. Казенне підприємство	А	Засноване на власності окремого громадянина
А	2. Приватне підприємство «Вікна»	Б	Засноване на власності учасників та їх трудовій участі
Б	3. Виробничий кооператив «Двері»	В	Засноване на власності місцевого органу влади
В	4. Комунальне підприємство «Сміття»	Г	Засноване на об'єднанні коштів учасників шляхом випуску цінних паперів.
Г	5. Акціонерне товариство «Дах»	Д	Засноване на загальнодержавній власності

Вправа 1.11. Укажіть, яким видам товариств в Україні притаманні наступні види відповідальності:

Засновники несуть різну відповідальність: деякі відповідають усім своїм майном, деякі – тільки в межах власного внеску у підприємство.	<i>командитне товариство</i>
Засновники несуть відповідальність всім своїм майном.	<i>повне товариство</i>
Засновники несуть відповідальність власним майном, а в разі його недостатності – додаткову солідарну відповідальність.	<i>товариство з додатковою відповідальністю</i>
Засновники беруть участь у роботі підприємства і несуть відповідальність своїм внеском і часткою свого особистого майна в розмірі не менш одного річного заробітку.	<i>кооператив</i>
Засновники несуть відповідальність за результати діяльності в межах свого внеску у підприємство.	<i>товариство з обмеженою відповідальністю</i>

Вправа 1.12. Установчим договором повного товариства, заснованого трьома особами, визначено, що річний прибуток розподілятиметься між партнерами відповідно до частки кожного у статутному капіталі (фонді). В 2011 році партнери отримали з прибутку такі суми:

- Залевський – 337,5 тис. грн.;
- Гонтар – 202,5 тис. грн.;
- Кучер – 135,0 тис. грн.

Обчисліть:

- 1) сумарний прибуток товариства $337,5 + 202,5 + 135,0 = 675,0$ тис. грн.
- 2) частку кожного партнера у статутному фонді (у відсотках)
 - Залевський – $(337,5 : 675) \cdot 100\% = 50\%$
 - Гонтар – 30%
 - Кучер – 20%

Вправа 1.13. Діяльність великих, середніх та малих підприємств України характеризується даними, наведеними у наступній таблиці:

Таблиця 1.2.

Основні показники діяльності підприємств – суб'єктів господарювання за розмірами¹ в 2011 році

	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства
Частка кількості підприємств відповідного розміру в загальній кількості, %	0,6	5,7	93,7
Кількість зайнятих працівників (штатні, позаштатні та неоплачувані), тис. осіб	3376,1	2346,6	2070,8
% до загальної кількості зайнятих працівників	43,3	30,1	26,6
Обсяг реалізованої продукції, (робіт, послуг), млн.грн.	2045476,2	1422415,4	523638,2
у % до загального обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг)	51,3	35,6	13,1

Проаналізуйте дані таблиці і дайте відповіді на питання:

- 1) Які підприємства в Україні мають більшу частку у загальній кількості? *Малі.*
- 2) Які підприємства мають найбільшу частку зайнятих працівників? *Великі.*
- 3) Які підприємства мають найбільшу частку реалізованої продукції? *Великі.*
- 4) Обчисліть продуктивність праці (обсяг реалізованої продукції / кількість зайнятих працівників) великих, середніх та малих підприємств та порівняйте отримані показники

Великі – $2045476,2 : 3376,1 = 0,61$ млн грн на одного працівника .

Середні – $1422415,4 : 2346,6 = 0,61$ млн грн на одного працівника.

Малі – $523638,2 : 2070,8 = 0,25$ млн грн на одного працівника.

Вправа 1.14. Підготуйте повідомлення про розвиток малого бізнесу в країнах Європи. Порівняйте показники діяльності малих підприємств в Україні та інших країнах світу.

Вправа 1.15. Оцініть наведені в таблиці підприємства за чотирма критеріями:

Підприємства	За сферою діяльності	За формою власності	За розміром	За організаційно-правовою формою
1. Майстерня з ремонту взуття, власником якої є підприємець Ганський і в якій працюють 3 особи	<i>виробниче</i>	<i>приватне</i>	<i>мале</i>	<i>одноосібне володіння</i>

¹ Дані наведено без урахування результатів діяльності банків, фермерських господарств та бюджетних установ.

2. Агентство з продажу нерухомості, створене чотирма особами, з 12 працівниками	<i>посередницьке</i>	<i>приватне</i>	<i>мале</i>	<i>партнерство</i>
3. Товариство з обмеженою відповідальністю «Бакалія», яке здійснює оптові поставки харчової продукції, з 400 працівниками	<i>комерційне</i>	<i>приватне</i>	<i>середнє</i>	<i>партнерство</i>
4. Металургійний комбінат, співвласниками якого є акціонери, обсяг річного доходу – 20 млн. грн., чисельність працівників – 670 осіб.	<i>виробниче</i>	<i>приватне</i>	<i>велике</i>	<i>корпорація (акціонерне товариство)</i>
5. Комунальне підприємство, створене місцевою Радою народних депутатів для вивозу сміття від житлових будинків з 200 працівниками	<i>виробниче</i>	<i>державне (комунальне)</i>	<i>середнє</i>	<i>унітарне</i>
6. Банк, створений як акціонерне товариство, з 30 працівниками	<i>фінансове</i>	<i>приватне</i>	<i>мале</i>	<i>корпорація</i>

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 1

Визначення особистої здатності до підприємництва

Мета: визначення особистих рис, які характеризують здатність до підприємництва.

ХІД РОБОТИ

Визначте свою схильність до підприємництва з допомогою тесту, розробленого фахівцями бізнес-школи Даремського університету (Великобританія).

Представлений тест – це тест на загальні здібності до підприємництва, який дає змогу визначити Вашу потребу в подальшому розвитку, незалежності, творчі здібності, схильність до ризику, цілеспрямованість.

Інструкція досліджуваному

Тест містить 54 твердження. Прочитайте уважно кожне твердження.

Якщо Ви погоджуєтесь з твердженням, то в бланку відповідей у відповідній клітинці (під порядковим номером твердження) обведіть літеру «А».

Якщо ви не погоджуєтесь з твердженням, обведіть в цій самій клітинці літеру «В».

Якщо з якої-небудь причини Ви не можете повністю погодитися чи не погодитися з певним твердженням, спробуйте вирішити, до чого ви більше схильняєтесь: погодитися чи не погоджуватися та обведіть відповідну літеру.

Будьте відвертими. Краще давати ту відповідь, яка першою спаде на думку.

Опитувальник

1. Я не проти виконувати нецікаву роботу, якщо вона добре оплачується.
2. Коли я визначаю для себе цілі, я обираю переважно важкі цілі.
3. Я не люблю робити щось нове та нетрадиційне.
4. Здібні люди, які не досягають успіху, зазвичай не використовують шансів, які їм надаються.
5. Я рідко мрію.
6. Зазвичай я відстоюю свою точку зору, якщо хтось зі мною не погоджується.
7. Ти або щось вмієш, або не вмієш, зусилля тут не мають ніякого значення.
8. Інколи людям здається, що мої ідеї є незвичними.
9. Якщо я б хотів зіграти в азартну гру, я б зіграв в лотерею, а не в карти.
10. Мені подобаються важкі завдання, які розвивають мої здібності, а не ті, що мені легше вдаються.
11. Я надаю перевагу роботі з помірною гарантованою оплатою, ніж роботі, виконання якої може принести збитки, якщо в мене щось не вийде.
12. Я люблю робити те, що мені до вподоби, не хвилюючись про те, що подумают інші.
13. У більшості випадків, якщо людям щось не вдається, то це пов'язано з невезінням.
14. Мені подобається пізнавати щось нове, навіть якщо це пов'язано з долаттям труднощів.
15. Якщо в мене виникають проблеми з виконанням завдання, я його відкладаю і переходжу до іншого.
16. Якщо я планую, то завжди виконую накреслений план.
17. Мені не подобаються раптові зміни у моєму житті.
18. Я би пішов на ризик, якщо шанси на успіх були б 50:50.

19. Я більше розмірковую про теперішнє і минуле, ніж про майбутнє.
20. Якщо б у мене виникла гарна ідея як заробити гроші, я позичив би необхідні кошти для того, щоб її втілити.
21. Працюючи у групі, я не проти того, щоб дати можливість кому-небудь керувати процесом.
22. Загалом люди отримують те, на що вони заслуговують.
23. Я не люблю здогадуватися.
24. Важливішим є добре виконана робота, ніж стосунки з людьми.
25. Я отримаю від життя все те, чого я хочу, якщо буду виконувати накази тих людей, які мною керують.
26. Інші люди вважають, що я ставлю багато запитань.
27. Якщо є можливість поразки, я не буду ризикувати.
28. Мене дратує, коли люди не приходять вчасно.
29. Коли я приймаю рішення, мені необхідно мати усі факти, незалежно від того, скільки часу буде необхідно витратити для цього.
30. Коли я виконую завдання, мені рідко потрібна допомога.
31. Неможливо досягти успіху, якщо ви не знаходитеся у відповідному місці в потрібний час.
32. Мені до вподоби виконання різноманітної роботи, ніж дуже добре виконувати одну роботу.
33. Я краще б працював з людиною, яка мені подобається, але не дуже справляється зі своєю роботою, ніж з кимось, хто мені не до вподоби, хоча є гарним професіоналом.
34. Успіх – це результат важкої праці і не обов'язково пов'язаний з везінням.
35. Я люблю працювати за звичними схемами, не випробовуючи нові методи.
36. Перш ніж прийняти важливе рішення я дуже швидко зважую всі «за» і «проти», не витрачаючи багато часу на роздуми.
37. Я краще працюватиму як член команди, ніж братиму відповідальність на себе.
38. Я краще використаю можливість, яка зможе покращити ситуацію, ніж робити те, що мені буде подобатися.
39. Я роблю те, що від мене очікують, та дію згідно інструкцій.
40. Для мене досягнення того, чого я хочу, мало пов'язане з везінням.
41. Мені подобається, коли моє життя є організованим і спланованим.
42. Коли я зіштовхуюся із складним завданням, я більше думаю про успіх, ніж про можливість невдачу.
43. Я переконаний у тому, що усе те, що відбувається у моєму житті, значною мірою визначається іншими людьми.
44. Я в змозі впоратися з багатьма справами одночасно.
45. Мені важко усвідомлювати залежність від послуг, наданих іншими людьми.
46. Я рано встаю, пізно лягаю, та не їм для того, щоб виконати певну роботу.
47. Те, до чого ми звикли, краще, ніж щось невідоме.
48. Більшість людей думає, що я впертий.
49. Невдачі людей рідко є результатом поганого планування.
50. Інколи в мене виникає стільки ідей, що я не знаю, яку з них обрати.
51. Мені легко розслабитися під час відпустки.
52. Я отримую від життя усе те, що хочу, наполегливо працюю над цим.
53. Мені легше адаптуватися до змін, ніж дотримуватися рутини.
54. Мені подобається розпочинати нові проекти, навіть якщо вони є ризикованими.

БЛАНК ВІДПОВІДЕЙ

46 А В	37 А В	28 А В	19 А В	10 А В	1 А В	Рядок 1
47 А В	38 А В	29 А В	20 А В	11 А В	2 А В	Рядок 2
48 А В	39 А В	30 А В	21 А В	12 А В	3 А В	Рядок 3
49 А В	40 А В	31 А В	22 А В	13 А В	4 А В	Рядок 4
50 А В	41 А В	32 А В	23 А В	14 А В	5 А В	Рядок 5
51 А В	42 А В	33 А В	24 А В	15 А В	6 А В	Рядок 6
52 А В	43 А В	34 А В	25 А В	16 А В	7 А В	Рядок 7
53 А В	44 А В	35 А В	26 А В	17 А В	8 А В	Рядок 8
54 А В	45 А В	36 А В	27 А В	18 А В	9 А В	Рядок 9

КЛЮЧ

Підрахунок балів в бланку відповідей

В кожному рядку порахуйте спочатку обведені літери «В» в сірих клітинках і за кожну додайте по 1 балу, до отриманої суми додайте по 1 балу за кожну обведену літеру «А» в білих клітинках. Загальну суму балів проставте в колонці відповідного рядка.

Тепер підрахуйте бали за кожною секцією:

Секція 1. Сума балів у рядках 1 і 6

Секція 2. Сума балів у рядку 3

Секція 3. Сума балів у рядках 5 і 8

Секція 4. Сума балів у рядках 2 і 9

Секція 5. Сума балів у рядках 4 і 7

ОЦІНКА БАЛІВ

Кожна секція оцінює конкретні якості особистості. Високий (наближений до максимального) бал в даній секції свідчить про яскраво виражені риси характеру та наявні здібності.

Секція 1. Потреба в досягненнях (подальшому розвитку).

Максимальний бал – 12, середній бал – 9.

Якщо Ви отримали велику кількість балів у цій секції, то Ви наділені усіма або значною кількістю наступних рис:

- завбачливість;
- самодостатність;
- оптимізм;
- наполегливість і рішучість;
- зорієнтованість на результат;
- ретельність;
- самовпевненість.

Секція 2. Потреба в незалежності (самостійності).

Максимальний бал – 6, середній бал – 4.

Якщо Ви отримали велику кількість балів у цій секції, то для Вас є характерним:

- робити щось нетрадиційне;
- працювати наодинці;
- робити все по-своєму; говорити усе, що думаєте;
- не схилятися під тиском групи;
- проявляти впертість і цілеспрямованість;
- вирішувати усе самостійно.

Секція 3. Схильність до творчості (творчі здібності)

Максимальний бал -12, середній бал -8

Якщо Ви отримали велику кількість балів у цій секції, то для Вас є характерним:

- виявляти схильність до нового, невідомого;
- мрійливість;
- здогадливість і розвинута інтуїція;
- очікування виклику, змагання;
- багато ідей;
- допитливість.

Секція 4. Вміння йти на розумний (зважений) ризик.

Максимальний бал – 12, середній бал – 8.

Якщо Ви отримали велику кількість балів у цій секції, то для Вас є характерним:

- адекватна оцінка власних можливостей;
- оцінка скоріше вигоди, ніж можливості поразки;
- діяти в умовах неповної інформації;
- прийняття складних, але досяжних цілей;
- не надто висока амбіційність;
- вміння діяти в умовах неповної інформації.

Секція 5. Цілеспрямованість та рішучість.

Максимальний бал – 12, середній бал – 8.

Якщо Ви отримали велику кількість балів у цій секції, то Ви:

- не покладаєтесь на долю чи випадок;
- вмієте співставляти результати з прикладеними зусиллями;
- впевнені у собі і своїх діях;
- створюєте свій успіх своїми руками;
- вмієте використовувати наявні можливості;
- проявляєте наполегливість при досягненні поставленої мети.

Тема 2

Досягнення мети підприємницької діяльності

Утриматися на висоті свого успіху
чи на рівні свого багатства –
ось на що потрібно більше всього розуму.
Л.Вовенарг

Виробнича функція

Вправа 2.1. Автоматичний ковальський прес може за одну зміну виготовляти 20 складних металевих деталей. Один кваліфікований працівник вручну може виготовити тільки 2 таких деталі. Виконайте наступні завдання:

- Визначте комбінації факторів виробництва (K – капіталу, L – праці), які забезпечуватимуть щоденний обсяг випуску на рівні

А) 80 одиниць

Комбінації L і K можна визначити методом підбору, склавши відповідну таблицю:

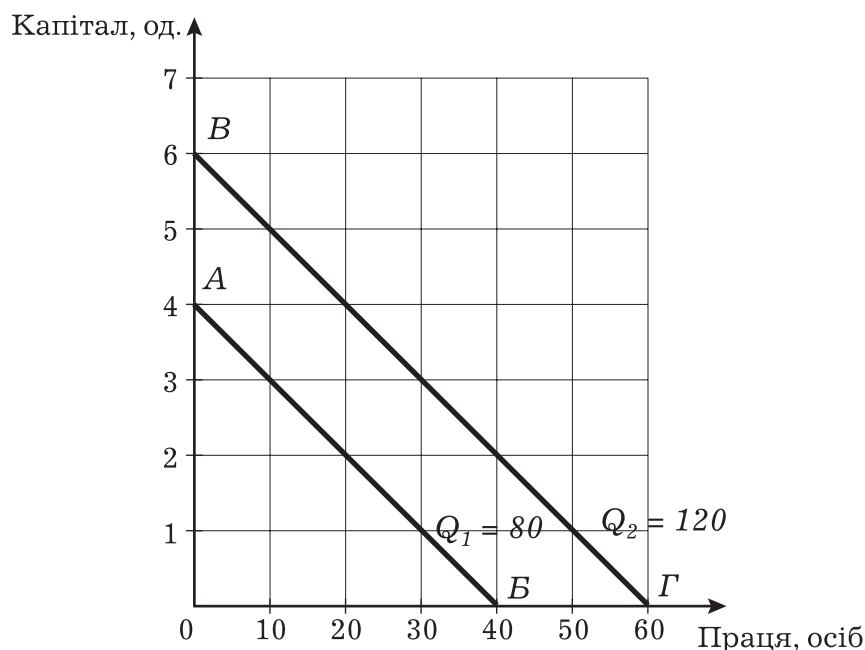
$Q = 80$	L	$\frac{80}{2} = 40$	$\frac{80 - 20}{2} = 30$	$\frac{80 - 40}{2} = 20$	$\frac{80 - 60}{2} = 10$	$\frac{80 - 80}{2} = 0$
	K	0	1 ₋₂₀	2 ₋₄₀	3 ₋₆₀	4 ₋₈₀

Б) 120 одиниць

Виробнича функція матиме вигляд $Q = 2L + 20K$.

$Q = 120$	L	$\frac{120}{2} = 60$	$\frac{120 - 20}{2} = 50$	$\frac{120 - 40}{2} = 40$	$\frac{120 - 60}{2} = 30$	$\frac{120 - 80}{2} = 20$	$\frac{120 - 100}{2} = 10$	$\frac{120 - 120}{2} = 0$
	K	0	1 ₋₂₀	2 ₋₄₀	3 ₋₆₀	4 ₋₈₀	5 ₋₁₀₀	6 ₋₁₂₀

- Побудуйте ізокванти на одній координатній площині.

Дайте відповіді на питання:

- 1) Чому ізокванти торкаються осей графіка? Тому що фактори " капітал" і "праця" абсолютно взаємозамінні.
- 2) Яка комбінація факторів є капіталомісткою, а яка – трудомісткою? Позначте відповідні точки на графіку. Капіталомістка в точках А, В, трудомістка в точках Б, Г.
- 3) Чому ізокванти мають вигляд прямої лінії? Пропорція заміності факторів стала 20 : 2.
- 4) В якій пропорції замінюються капітал і праця? 20 : 2 або 10 : 1.
- 5) Якщо підприємство вже має 2 автоматичних преси і планує випустити 100 деталей щодня, скільки працівників їм слід найняти? $(100 - 2 \cdot 20) : 2 = 30$ осіб.
- 6) Якщо на підприємстві працюють 40 кваліфікованих робітників і є 4 ковальських преси, яким буде щоденний випуск? $40 \cdot 2 + 4 \cdot 20 = 160$ одиниць продукції.

Вправа 2.2. Виробнича функція підприємства має вигляд $Q = 5K^2 \sqrt{L}$. Виконайте наступні розрахунки:

1. Визначте обсяг випуску, якщо на підприємстві задіяно 2 верстати і 100 робітників.
 $Q = 5 \cdot 2^2 \sqrt{100} = 200$.
2. Визначте обсяг задіяних верстатів, якщо підприємство планує випустити 800 одиниць продукції, а робітників найнято 100 осіб.
 $K^2 = \frac{Q}{5\sqrt{L}} = \frac{800}{5\sqrt{100}} = 16; K = 4$.
3. Визначте, скільки треба найняти працівників, щоб забезпечити 80 одиниць випуску при наявності двох верстатів.
 $\sqrt{L} = \frac{Q}{5K^2} = \frac{80}{5 \cdot 4} = 4; L = 16$.

Вправа 2.3. Виробнича функція підприємства має вигляд $Q = 2K^2 L$. Виконайте наступні завдання:

1. Складіть таблицю обсягів випуску за різних комбінацій факторів виробництва.

Праця	Капітал								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	2	8	18	32	50	72	98	128	162
2	4	16	36	64	100	144	196	256	324
3	6	24	54	96	150	216	294	384	486
4	8	32	72	128	200	288	392	512	648
5	10	40	90	160	250	360	490	640	810
6	12	48	108	192	300	432	588	768	972
7	14	56	126	224	350	504	686	896	1134
8	16	64	144	256	400	576	784	1024	1296
9	18	72	162	288	450	648	882	1152	1458
10	20	80	180	320	500	720	980	1280	1620

2. Знайдіть множину комбінацій капіталу (K) і праці (L), які забезпечать обсяги випуску А) 72 одиниць продукції

L	9	4	1
K	2	3	6

Б) 144 одиниць продукції

L	8	2
K	3	6

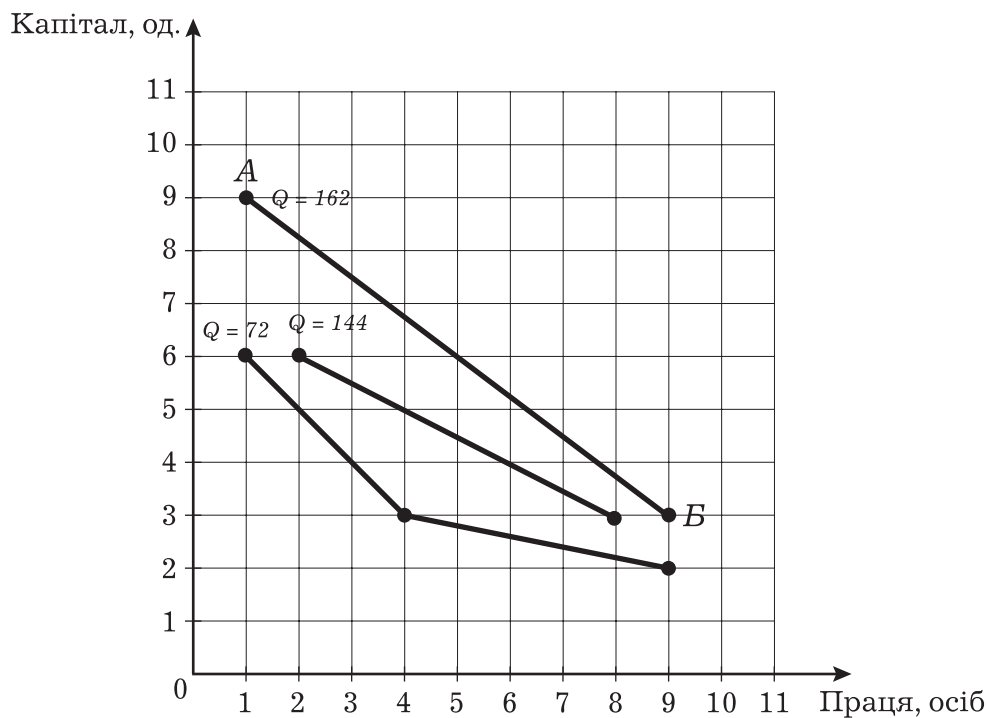
В) 162 одиниці продукції

L	9	1
K	3	9

- Для кожного обсягу випуску побудуйте на одній координатній площині відповідні ізокванти.
- Позначте на ізокванті, яка відповідає обсягу випуску 162 одиниць продукції, точку, що відповідає
А) капіталомісткій технології виробництва *при* $9K + 2L$.
Б) трудомісткій технології виробництва *при* $1K + 9L$.
- Для ізокванти, яка відповідає обсягу випуску 72 одиниць, визначте, скількох працівників слід звільнити для придбання нового верстата при переході від трудомісткої технології до капіталомісткої

	Трудомістка		Капіталомістка
L	9	4	1
K	2	3	6
	-5		-3

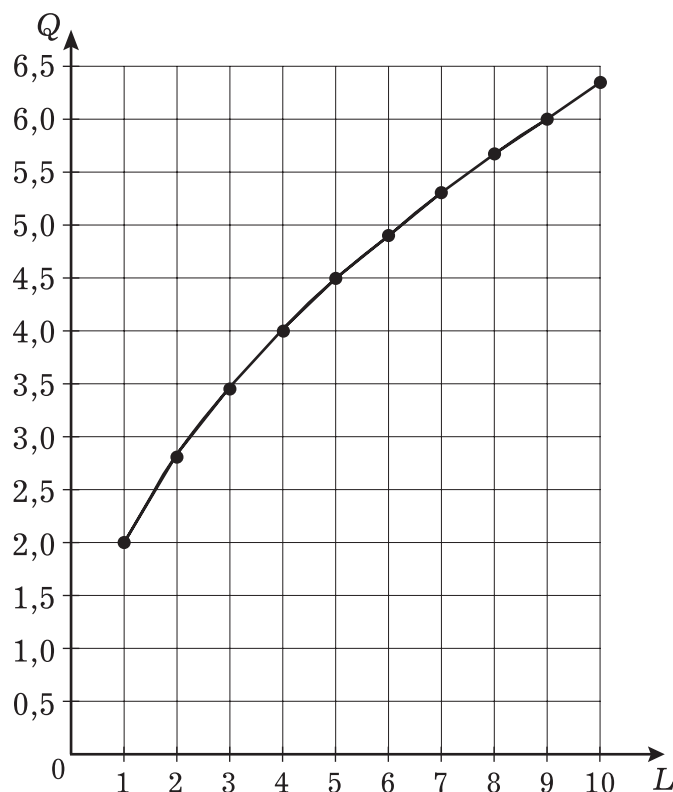
Треба звільнити 8 працівників.

Вправа 2.4. Виробнича функція має вигляд $Q = 2L^{0.5}$. Визначте, як змінюватимуться обсяг випуску (Q) та граничний продукт (MQ) при збільшенні кількості найнятих працівників від 1 до 10. Заповніть таблицю.

L	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Q	2	2,83	3,46	4,0	4,48	4,9	5,3	5,66	6,0	6,34
MQ	2	0,83	0,63	0,54	0,48	0,42	0,4	0,36	0,34	0,34

Побудуйте графік виробничої функції:

Вправа 2.5. Визначте, яким є ефект масштабу, якщо збільшення кількості використовуваної праці з 500 до 600 одиниць, а кількості капіталу з 40 до 48 одиниць призвела до зростання обсягу випуску з 1500 до 1800 одиниць продукції.

$$L_2: L_1 = 600 : 500 = 1,2 \text{ (+20\%)}$$

$$K_2: K_1 = 48 : 40 = 1,2 \text{ (+20\%)}$$

$$Q_2: Q_1 = 1800 : 1500 = 1,2 \text{ (+20\%) ефект масштабу постійний.}$$

Вправа 2.6. Визначте ефект масштабу для наступних виробничих функцій:

$$A) Q = 2K^{0,7} \times L^{0,2} \quad 0,7 + 0,2 = 0,9 < 1 - \text{спадний}$$

$$B) Q = 5K^{0,5} \times L \quad 0,5 + 1 = 1,5 > 1 - \text{зростаючий}$$

$$B) Q = 8K^{0,4} \times L^{0,6} \quad 0,4 + 0,6 = 1 = 1 - \text{постійний}$$

Вправа 2.7*. Виробнича функція має вигляд $Q = 2K^{0,6} \cdot L^{0,4}$. Визначте:

1. Як зміниться обсяг виробництва, якщо кількість капітальних ресурсів збільшиться на 10%? $Q_0 = 2\sqrt[5]{K^3 L^2}$; $Q_1 = 2\sqrt[5]{(1,1)^3 \cdot K^3 \cdot L^2}$; $I_Q = \frac{Q_1}{Q_0} = \sqrt[5]{1,1^3} \approx 1,06$; зросте на 6%.

2. Як зміниться обсяг виробництва, якщо кількість працівників зросте на 20%?

$$Q_1 = 2\sqrt[5]{K^3 (1,2)^2 L^2}; \quad I_Q = \frac{Q_1}{Q_0} = \sqrt[5]{1,2^2} \approx 1,08; \text{ зросте на 8\%}.$$

3. Як повинен змінитися обсяг задіяних капітальних ресурсів (K), щоб обсяг випуску (Q) зріс на 18%? $Q_1 = 1,18Q_0 = 1,18 \cdot 2\sqrt[5]{K^3 L^2}$ одночасно $Q_1 = 2 \cdot \sqrt[5]{xK^3 L^3}$; $1,18 \cdot 2\sqrt[5]{K^3 L^2} = 2\sqrt[5]{xK^3 L^2}$; $1,18 = \sqrt[5]{x^3}$; $x \approx 1,31766$; обсяг капітальних ресурсів має зрости на 32%

Валовий дохід (валова виручка) та прибуток підприємства

Вправа 2.8. Підприємство «Ласуня» виробляє торти. Витрати дорівнюють 11800 гривень на місяць. Впродовж місяця було реалізовано такий обсяг продукції:

Назва продукції	Вага, кг	Ціна за 1 кг	Виручка, грн
Торт «Київський»	100	60,00	6000
Торт «Весняний»	60	45,00	2700
Торт «Горішок»	120	30,0	3600
Торт «Їжачок»	80	25,00	2000
Торт «П'яна вишня»	50	70,00	3500
Усього			17800

Визначте:

- місячний дохід підприємця – 17800 грн
- прибуток підприємця до оподаткування – $17800 - 11800 = 6000$ грн
- чистий прибуток підприємця, якщо всі сплачені податки становлять 25% від валового прибутку – $6000 \cdot (1 - 0,25) = 4500$ грн.

Дайте відповіді на питання:

- Що спільного і відмінного мають поняття «валовий дохід», «загальний виторг», «валова виручка»? *Валовий дохід – це дохід, отриманий від реалізації продукції (послуг) і інших не основних видів діяльності. Загальний виторг і валова виручка – це синоніми, які характеризують дохід від реалізації продукції (послуг).*
- Наведіть приклади, коли підприємство може отримати дохід не тільки від реалізації продукції та послуг.

Наприклад, від продажу старого обладнання наданого в оренду приміщення тощо.

- Чим відрізняються поняття « дохід» і «прибуток».

Дохід – це всі одержані підприємцем кошти за певний період.

Прибуток – це кошти, які залишаються після відшкодування витрат.

Вправа 2.9. В період економічної кризи внаслідок падіння попиту на продукцію підприємство змушено було знизити ціну продукції з 20 до 15 гривень, але навіть за цих умов обсяг реалізації зменшився з 1000 виробів на місяць до 800 одиниць. Витрати на виробництво склали 12 000 гривень до кризи і 10 000 грн під час кризи. Обсяг оподаткування прибутку дорівнює 20%.

Визначте чистий прибуток підприємства за умов докризових обсягів реалізації і під час кризи. $Pr = TR - TC$; $NPr = Pr(1 - t)$:

До кризи $Pr = 20 \text{ грн} \cdot 1000 \text{ шт.} - 12000 \text{ грн} = 8000 \text{ грн}$. $NPr = 8000 \text{ грн} (1 - 0,2) = 6400 \text{ грн}$.

Після кризи $Pr = 15 \text{ грн} \cdot 800 \text{ шт.} - 10000 \text{ грн} = 2000 \text{ грн}$. $NPr = 2000 \text{ грн} (1 - 0,2) = 1600 \text{ грн}$.

Вправа 2.10. Видавництво «А-ба-ба-га-ла-ма-га» планує випустити дитячу книжку молодого автора. Попит на книжку невідомий, але редакція вирішує ризикнути в розрахунку на перспективність молодого письменника і видати книжку першим накладом 1000 примірників. Друк цього накладу потребує 40 000 гривень витрат з урахуванням оподаткування. Ринковий досвід свідчить, що перший наклад за гірших умов реалізується лише на 80% впродовж одного року. Але за умов, що книга сподобається читачам, іноді впродовж першого ж року доводиться друкувати додатковий наклад. Яку ціну за один примірник має встановити видавництво, для того щоб не зазнати збитків?

Якщо наклад повністю буде реалізовано $TR = TC$; $PQ = TC$; $P = \frac{TC}{Q} = 40000 : 1000 = 40 \text{ грн}$.

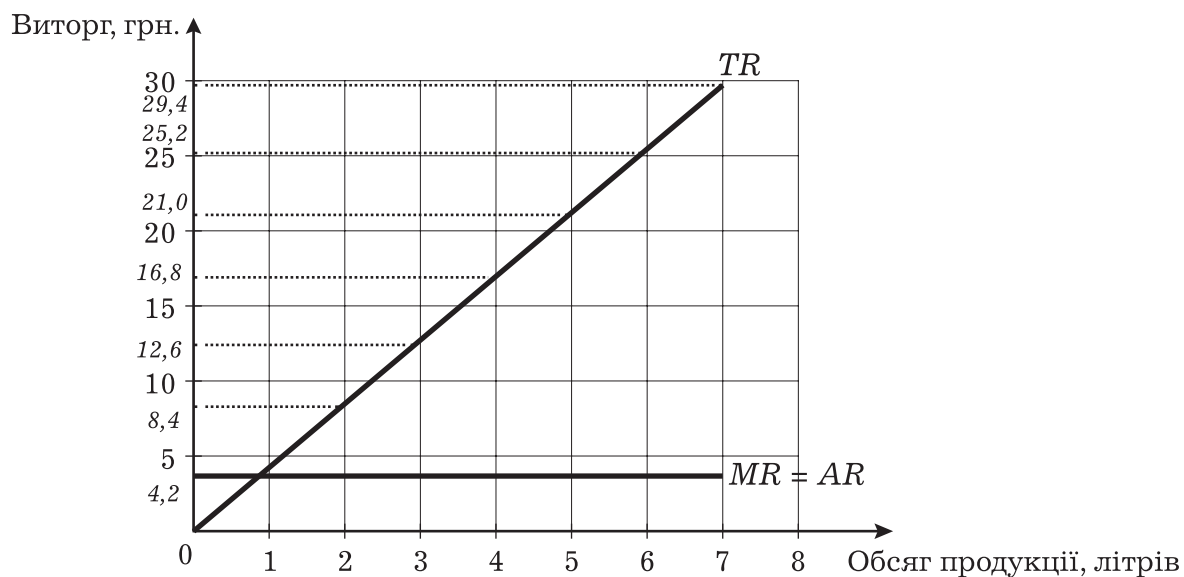
Якщо наклад не буде розпродано повністю $P \cdot 0,8Q = TC$; $P = \frac{TC}{0,8Q} = 50 \text{ грн}$.

Вправа 2.11. Підприємець продає мінеральну воду за середньою ціною 4,2 грн/літр.

- Обчисліть загальний, середній та граничний виторг (дохід) підприємця і заповніть пусті клітинки таблиці:

Обсяг реалізованої продукції (Q), літрів	Ціна реалізації, (P) грн/літр	Загальний виторг, (TR) грн	Середній виторг, (AR) грн	Граничний виторг, (MR) грн
1	4,2	4,2	4,2	4,2
2	4,2	8,4	4,2	4,2
3	4,2	12,6	4,2	4,2
4	4,2	16,8	4,2	4,2
5	4,2	21,0	4,2	4,2
6	4,2	25,2	4,2	4,2
7	4,2	29,4	4,2	4,2

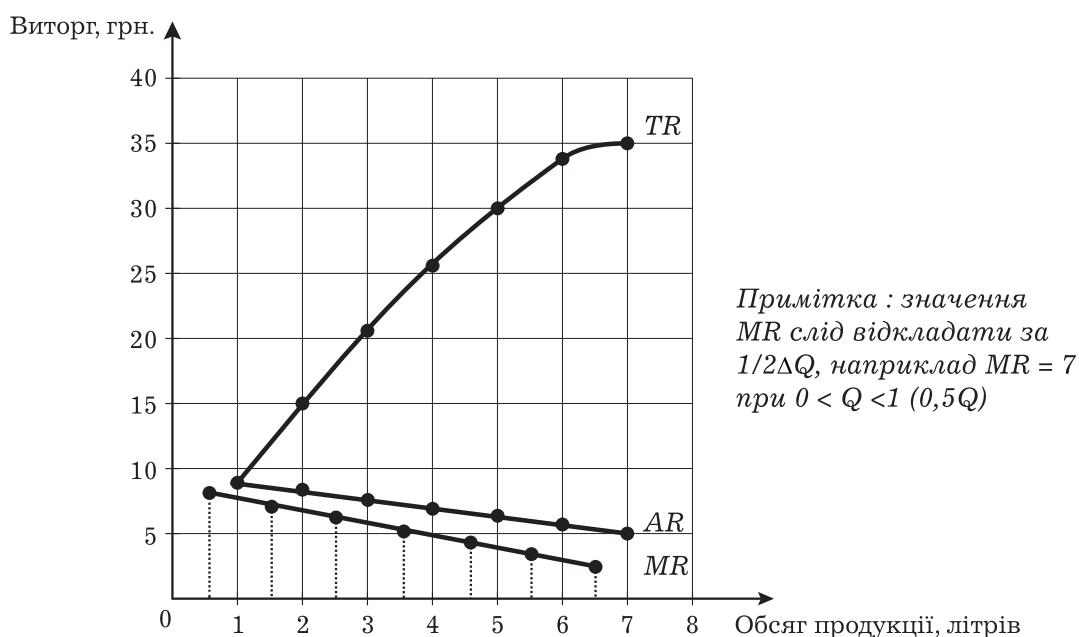
2. Побудуйте графіки загального, середнього, граничного доходів підприємця.

Вправа 2.12. Не завжди підприємці продають всю вироблену продукцію за однаковою ціною: існують знижки для покупців великих партій товару, постійним клієнтам, деяким категоріям покупців підприємці можуть продавати продукцію за вищою ціною, знаючи про їх готовність платити більше. Як в такому випадку виглядатимуть показники загального виторгу, середнього виторгу, граничного виторгу при реалізації мінеральної води? Заповніть таблицю і побудуйте графіки.

Обсяг реалізованої продукції (Q), літрів	Ціна реалізації, (P) грн/літр	Загальний виторг, (TR) грн	Середній виторг, (AR) грн	Граничний виторг, (MR) грн
1	8	8,0	8,0	8,0
2	7,5	15,0	7,5	7,0
3	7	21,0	7,0	6,0
4	6,5	26,0	6,5	5,0
5	6	30,0	6,0	4,0
6	5,5	33,0	5,5	3,0
7	5	35,0	5,0	2,0

1. Побудуйте графіки загального, середнього, граничного доходів підприємця.
2. Дайте відповіді на питання:
 - 1) Пригадайте матеріал 10-го класу – тема 2.5. На яких ринках підприємці змушені продавати всю свою продукцію за ціною, встановленою ринком? *На ринках досконалої конкуренції.*
 - 2) Чому такі ринкові структури називаються «ідеальними»? *Тому що в реальній економіці досконалі конкуренти іноді продають свою продукцію за ціною, відмінною від ринкової (роблять знижки або націнки). Тому що їх продукція все ж таки чимось відрізняється і не є строго однотипною.*
 - 3) За яких умов підприємство, що випускає мінеральну воду, можна було б вважати чистою монополією? *Якби таку продукцію в цій місцевості більше ніхто не виробляв і в торговельній мережі не було би близьких замінників.*

- 4) Проаналізуйте графіки середнього та граничного виторгу підприємства у вправах 2.8 і 2.9. і зробіть висновки, як вони змінюються із збільшенням обсягу реалізованої продукції за умов
 - А) досконалої конкуренції $MR = AR$ – пряма лінія; $Q \uparrow$; MR і AR стали.
 - Б) недосконалої конкуренції $MR < AR$ – крива лінія; $Q \uparrow$; MR і $AR \downarrow$.

Структура витрат підприємства та зв'язок їх обсягу з обсягом (масштабом) виробництва

Вправа 2.13. Майстерня з ремонту взуття впродовж місяця мала такі витрати:

- оренда приміщення – 1500 гривень;
- запаси шкіри та ниток – 6000 гривень;
- зарплата робітника – 3000 гривень (від виробітку);
- охоронна сигналізація – 1000 гривень;
- оплата електроенергії – 300 гривень;
- плата за кредит – 250 гривень;
- придбання клею та фарб – 4000 грн.

Визначте суму постійних та змінних витрат:

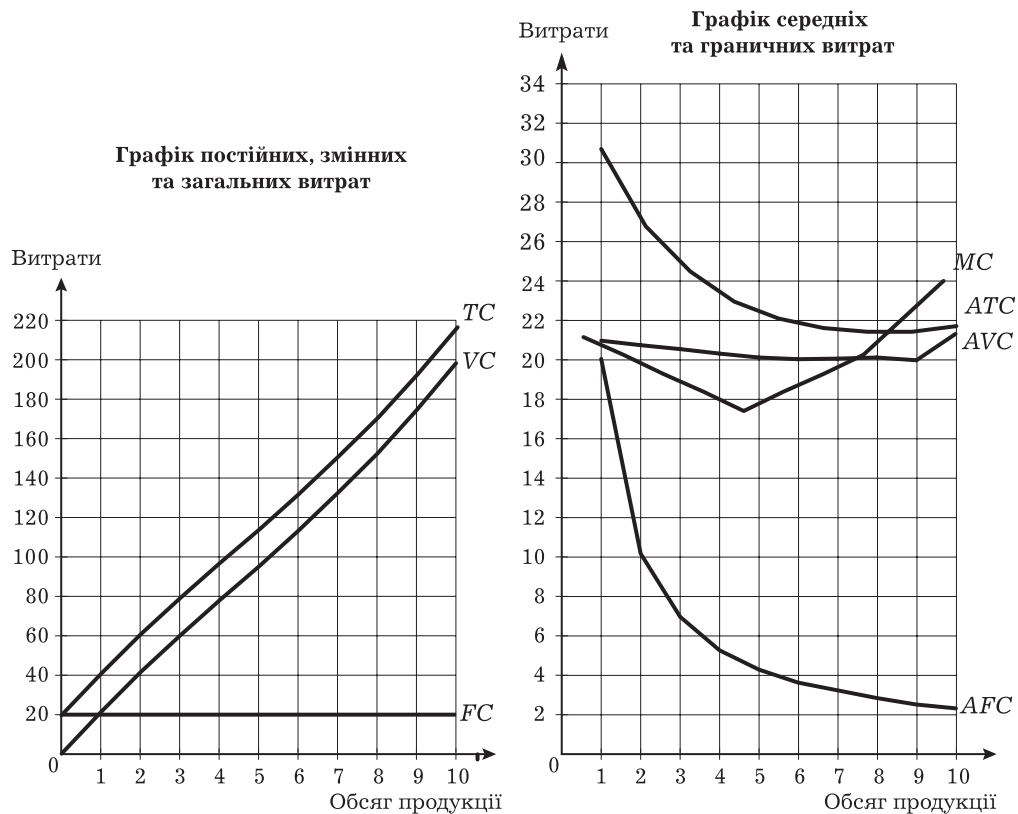
Постійні витрати	Змінні витрати
оренда приміщення 1500	запаси шкіри і ниток 6000

охоронна сигналізація 1000	зарплата робітника 3000
оплата електроенергії 300	придбання клею та фарб 4000
плата за кредит 250	
Всього 3050	13000

Вправа 2.14. Обчисліть показники всіх видів витрат певного підприємства і заповніть пусті клітинки таблиці:

Обсяг продукції (Q)	Постійні витрати (FC)	Змінні витрати (VC)	Загальні витрати (TC)	Середні постійні витрати ($AFC = FC/Q$)	Середні змінні витрати ($AVC = VC/Q$)	Середні загальні витрати ($ATC = TC/Q$)	Граничні витрати ($MC = \Delta TC / \Delta Q$)
0	20	0	20	—	—		
1	20	21	41	20	21	41	21
2	20	41	61	10	20,5	30,5	20
3	20	60	80	6,7	20	26,7	19
4	20	78	98	5	19,5	24,5	18
5	20	95	115	4	19	23,0	17
6	20	113	133	3,3	18,8	22,2	18
7	20	132	152	2,9	18,9	21,7	19
8	20	152	172	2,5	19	21,5	20
9	20	174	194	2,2	19,3	21,5	22
10	20	198	218	2	21,8	21,8	24

За даними таблиці побудуйте графіки постійних, змінних і загальних витрат та всі види середніх і граничних витрат.

Примітка: Графік MC будується так само, як графік MR (див. стор. 20)

Дайте відповіді на питання:

- 1) Поясніть форму графіків постійних (FC) та змінних витрат (VC).
Із збільшенням обсягу випуску ($Q \uparrow$) FC залишаються сталими, що відображається прямою лінією графіка FC , а VC – зростають із збільшенням Q .
- 2) Поясніть форму графіка середніх постійних витрат (AFC).
Оскільки $FC = \text{const}$, то $AFC = \frac{FC}{Q}$ є спадною. На графіку це відображається лінією, що наближається до горизонтальної осі при збільшенні Q .
- 3) Чим пояснюється конфігурація графіка середніх змінних витрат (AVC)?
Оскільки VC із зростанням Q збільшуються нерівномірно, то графік AVC має форму кривої, яка набуває мінімуму при певному значенні Q .
- 4) За якого обсягу випуску продукції середні загальні витрати (ATC) мають найменше значення? При випуску 8,9 одиниць.
- 5) В яких точках графік граничних витрат (MC) перетинає графіки середніх змінних і середніх загальних витрат? В точках мінімуму AVC і ATC .

Вправа 2.15. Залежність загальних витрат фірми від обсягу випущеної продукції представлена функцією: $TC = 2Q^2 + 4Q + 200$, обсяг випущеної продукції дорівнює 20. Запишіть формули та обчисліть:

- загальні витрати $TC = 2Q^2 + 4Q + 200 = 2 \cdot 20^2 + 4 \cdot 20 + 200 = 1080$;
- постійні витрати $FC = 200$;
- змінні витрати $VC = 2Q^2 + 4Q = 2 \cdot 20^2 + 4 \cdot 20 = 880$;
- середні загальні витрати $ATC = \frac{TC}{Q} = 2Q + 4 + \frac{200}{Q} = 54$;
- середні постійні витрати $AFC = \frac{FC}{Q} = \frac{200}{Q} = 10$;
- середні змінні витрати $AVC = 2Q + 4 = 44$;
- граничні витрати $MC = \frac{TC_{20} - TC_{19}}{20 - 19} = 82$. За похідною: $MC = TC' = 4Q + 4 = 84$.

Примітка: обчислення за допомогою похідної дає більш точні результати.

Оптимізація обсягів виробництва

Вправа 2.16. Фірма, що працює на ринку досконалої конкуренції, може випускати щодня до 10 приладів. Витрати представлені функцією $TC = 4Q^2 + 20Q + 100$. Ціна реалізації продукції дорівнює 84 гривні за одиницю. Зробіть відповідні розрахунки, заповніть колонки таблиці і визначте, який обсяг продукції слід виробляти фірмі для максимізації прибутку.

Обсяг випуску	Сукупний аналіз			Граничний аналіз		
	TC	TR	Pr	MC	MR	$MC = TC'$
1	124	84	-40	24	84	28
2	156	168	12	32	84	36
3	196	252	56	40	84	44
4	244	336	92	48	84	52
5	300	420	120	56	84	60
6	364	504	140	64	84	68
7	436	588	152	72	84	76
8	516	672	156	80	84	84

9	604	756	152	88	84	92
10	700	840	140	96	84	100

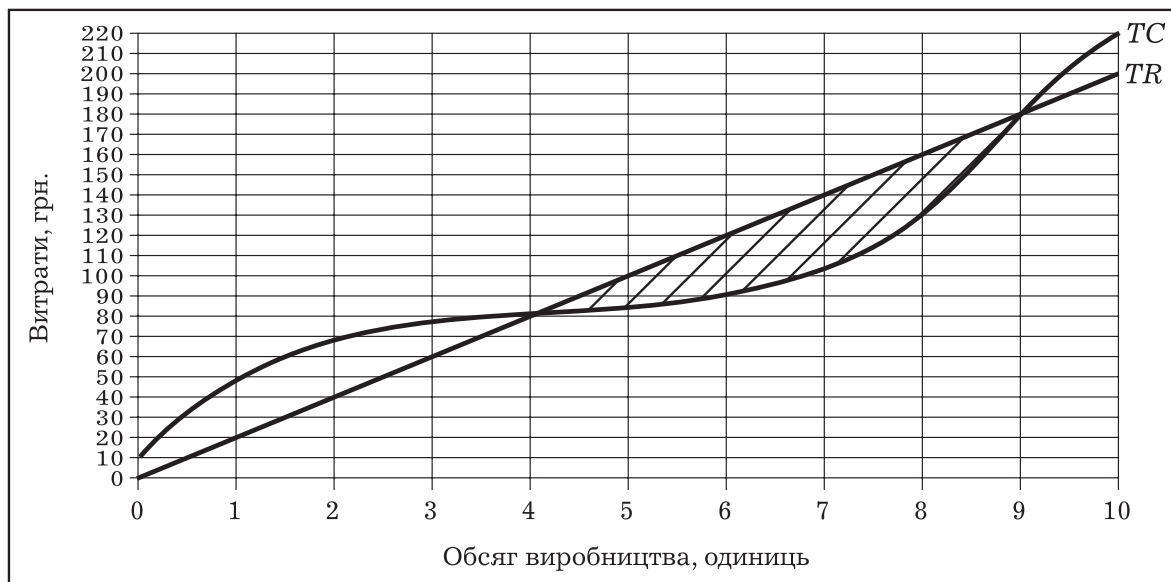
Примітка. Задачу можна розв'язати алгебраїчним способом, враховуючи, що MC – це похідна функції TC . Спробуйте перевірити результати, отримані табличним способом.

Для максимізації прибутку слід виробляти $Q = 8$, ($MC \leq MR$), $Pr = 156$.

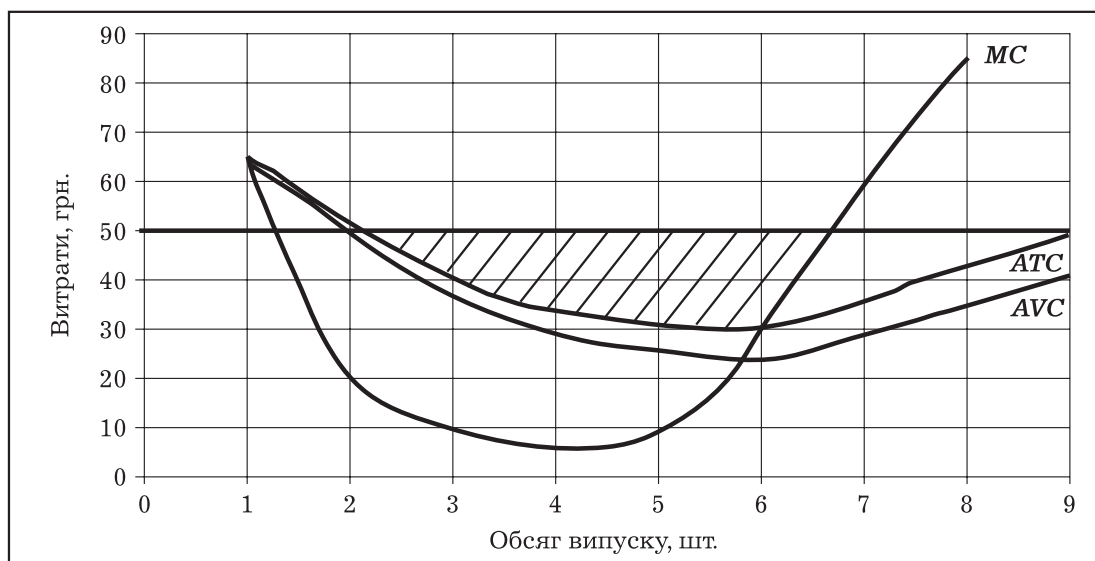
Вправа 2.17. Фірма – досконалий конкурент має графік загальних витрат такий, як наведено на графіку.

Продукція продається на ринку за ціною 20 гривень за одиницю. Побудуйте на цьому ж графіку лінію загального доходу фірми (TR) і визначте:

- 1) Обсяги виробництва, за якого фірма завжди матиме збитки $TC > TR$ при $Q < 4$ і $Q > 9$.
- 2) Обсяги виробництва, що принеситимуть прибуток $4 < Q < 9$.
- 3) За якого обсягу випуску продукції прибуток буде максимальним $Q = 7$.
- 4) Позначте на графіку площину, що характеризуватиме прибуток
- 5) Поясніть, чому лінія загального доходу (TR) має таку форму. Оскільки вся продукція продається за однаковою ціною графік TR має вигляд висхідної прямої лінії.

Вправа 2.18. Проаналізуйте наступний графік витрат фірми:

Виконайте наступні завдання:

- 1) Визначте, за якого обсягу продукції фірма має найменшу собівартість виробництва одиниці продукції. $Q = 6$. $ATC = 30$.
- 2) Чи матиме прибуток фірма і за якого обсягу виробництва, якщо ціна реалізації продукції на ринку дорівнює 50 грн/шт? (Позначте відповідну лінію ціни на графіку, поясніть свій висновок). Фірма матиме прибуток, коли $ATC < P$ при $2,2 < Q < 9$.
- 3) Позначте на графіку обсяг прибутку, заштрихувавши відповідну площину.
- 4) Що одержуватиме фірма за різних обсягів виробництва (прибуток, або збитки), якщо ціна продукції на ринку складеться на рівні 20 гривень за одиницю. $P = 20$; $ATC > P$ за всіх Q , тому фірма матиме лише збитки.

Вправа 2.19. Перед вами неповні звіти про діяльність чотирьох підприємств, що випускають однотипну продукцію на ринку досконалої конкуренції. Ціна на продукцію для всіх фірм однакова і дорівнює 25 гривень за одиницю. Проведіть економічний аналіз прибутковості (збитковості) кожної фірми і дайте рекомендації кожній щодо зміни обсягів виробництва, або припинення випуску продукції. Результати розрахунків та висновки внесіть в таблицю.

Фірма	Q, шт	ТС, грн	МС, грн	TR, грн	Висновок про прибуток, збитки	Рекомендації
Альфа	1000	35000	20	25000	-10000	$MC < P$; збільшити Q
Бета	2000	45 000	25	50000	+5000	$MC = P$; продовжувати виробляти 2000 шт.
Гамма	1500	42 000	30	37500	-4500	$MC > P$; зменшити Q
Дельта	1800	50 000	25	45000	-5000	$MC = P$; якщо збитки більші за постійні витрати, припинити виробництво. Якщо збитки менші за FC, то продовжувати виробництво на попередньому рівні

Вправа 2.20. Витрати фірми досконалого конкурента описуються функцією $TC = 2Q^2 + 10Q + 200$. Ціна продукції на ринку склалася на рівні 30 гривень за одиницю. Визначте, чи матиме фірма прибуток або збитки і що їй слід змінити в своїй діяльності (продовжувати виробляти на тому ж рівні, зменшити чи збільшити обсяг виробництва, припинити виробляти продукцію тощо). Висновок обґрунтуйте.

Оптимальний обсяг виробництва за $MC = MR = P$; $MC = TC' = 4Q + 10$; $MR = P = 30$; $4Q + 10 = 30$; $Q = 10$ од.

За цього обсягу випуску $TR_{10} = 30 \cdot 10 = 300$; $TC_{10} = 2 \cdot 10^2 + 10 \cdot 10 + 200 = 500$;

$Pr = TR_{10} - TC_{10} = 300 - 500 = -200$; Фірма матиме збитки на рівні $FC = 200$.

В даному випадку фірмі можна продовжувати виробляти 10 одиниць або тимчасово припинити виробництво (в обох випадках збитки будуть однакові – 200 грошових одиниць). Але, якщо впродовж тривалого часу ціна залишиться на рівні 30 грошових одиниць за одиницю продукції, або буде знижуватися, то фірмі доведеться закритися.

Вправа 2.21. Граничний дохід та граничні витрати фірми-монополіста описуються функціями $MR = 30 - 2Q$ та $MC = 10 + 2Q$. Коефіцієнт еластичності попиту в точці виробництва, що максимізує прибуток, дорівнює $E_{DP} = -5$. Визначте, скориставшись формулами на стор. 48 підручника І.Ф.Радіонової:

1. Обсяг випуску продукції (Q^*), що максимізує прибуток. $MR = MC$; $30 - 2Q = 10 + 2Q$; $Q = 5$.

- Ціну, за якою монополіст продаватиме продукцію. $P = \frac{MC}{1 + \frac{1}{E_{DP}}} = \frac{20}{1 + \frac{1}{-5}} = 25$.
- Коефіцієнт Лернера (I_L). $I_L = \frac{P - MC}{P} = \frac{25 - (10 + 2 \cdot 5)}{25} = 0,2$.

Економічні витрати. Зв'язок доходів і витрат

Вправа 2.22. Приватне підприємство «Кришталева крапля», створене підприємцем Божинським, випускає мінеральну воду з місцевих джерел. Вода користується значним попитом, оскільки має цілющі властивості. Впродовж першого року діяльності підприємство реалізувало 200 тисяч літрових пляшок води за ціною 5 грн за пляшку і 400 тисяч дволітрових пляшок за ціною 8 грн за пляшку. Витрати підприємця на виробництво дорівнюють 3300 тисяч гривень. Окрім цього, підприємство сплатило податків в розмірі 25% від прибутку. Визначте:

- Річний дохід підприємця. $TR = 200000 \cdot 5 + 400000 \cdot 8 = 4200000$ грн.
- Прибуток підприємця до оподаткування. $Pr = TR - TC = 4200 - 3300 = 900$ тис. грн.
- Чистий прибуток підприємця. $NPr = Pr(1 - \tau) = 900 \text{ тис. грн} \cdot (1 - 0,25) = 675$ тис. грн.
- Одержання прибутку – основна мета підприємницької діяльності. Чи досяг своєї мети підприємець Божинський? Так.

Вправа 2.23. До створення підприємства «Кришталева крапля» пан Божинський працював робітником на цементному заводі, де заробляв щомісяця 4 тисячі гривень. Для організації власного підприємства з розливу мінеральної води йому довелося витратити 150 тисяч власних заощаджень, які зберігалися в банку під 24% річних. Для складування тари та готової продукції підприємець побудував на власній земельній ділянці складські приміщення. До відкриття власної справи Божинський щороку вирощував на ділянці та продавав на місцевому базарі картоплю, за яку виручав близько 50 тисяч гривень на рік. Виконайте наступні завдання:

- Обчисліть обсяг неявних витрат підприємця.
 $4000 \text{ грн} \cdot 12 + 150000 \cdot 0,24 + 50000 = 134000$ грн.
- Чому ці витрати називаються неявні або внутрішні? Вони характеризують втрачені Божинським можливості отримати доходи з інших джерел.
- Чим неявні (внутрішні) витрати відрізняються від явних (зовнішніх) витрат? Неявні витрати – це втрачені можливості отримати дохід. Явні витрати – це кошти сплачені зовнішнім агентам (постачальникам, партнерам тощо). Явні витрати відображаються в бухгалтерській та звітній документації.
- Скориставшись даними розрахунків, отриманими у вправі 2.22, обчисліть економічний прибуток підприємця. $EPr = NPr - TC_{\text{неявні}} = 675000 - 134000 = 541000$ грн.
- Для чого підприємцю потрібно вираховувати економічний прибуток? Для визначення: чи приносить бізнес більший дохід, ніж альтернативні джерела.
- Зробіть висновок, чи варто пану Божинському було започатковувати власну справу? Відповідь обґрунтуйте аналізом відповідних показників. Так, Божинський отримав 541000 грн економічного прибутку, це більше за 1 ($EPr > 1$), альтернативні джерела приносили йому тільки 134000 грн. Отже, йому варто було започатковувати бізнес.

Вправа 2.24. Скориставшись підручником, запишіть, що є спільного і відмінного у наступних поняттях:

Показники	Спільне	Відмінне
Валовий дохід підприємця	Включають в себе нормальний прибуток і економічний прибуток	Включає також явні витрати і частину неявних витрат, що не входять до складу підприємницького доходу
Підприємницький дохід		Дорівнює тільки сумі нормального та економічного прибутків
Економічний прибуток	Входить до складу валового доходу і підприємницького доходу	Є різницею між валовим доходом і всіма економічними витратами (явними і неявними)
Нормальний прибуток		Є частиною неявних витрат

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 2

Оцінка структури витрат і ціни конкретного продукту за методом «витрати – плюс»

Мета:

- 1) навчитися обчислювати витрати на виробництво та собівартість одиниці продукції;
- 2) навчитися встановлювати ціну продукції методом «витрати – плюс» та обчислювати валовий дохід і прибуток підприємця;
- 3) навчитися визначати постійні та змінні витрати виробництва.

ХІД РОБОТИ

Домогосподарка Тетяна мешкає біля міського ринку непродовольчих товарів. Вона вирішила виготовляти чебуреки і продавати їх невеличкими партіями працівникам ринку. Зареєструвавшись як підприємець – фізична особа, Тетяна взяла кредит із зобов'язанням щомісяця повертати 250 гривень впродовж двох років разом із сплатою відсотків, купила на ці кошти газову плиту і куховарське приладдя, орендувала кімнату в торговельному центрі за 800 гривень на місяць, найняла помічницю із зарплатнею 2500 гривень. Тетяна підрахувала, що виготовлення 100 чебуреків потрібно 200 гривень на борошно, яйця, сіль, м'ясо та цибулю. Крім того, їй слід щомісяця сплачувати комунальні послуги – 400 гривень і податки – 300 гривень. Провівши невеличке маркетингове дослідження, Тетяна з'ясувала, що попит на чебуреки дозволяє планувати випуск 3000 чебуреків на місяць.

Завдання 1. Допоможіть Тетяні скласти прогноз місячних витрат за таблицею:

№	Статті витрат	Сума, грн. на місяць
1	Оплата кредиту	250,00
2	Оренда приміщення	800,00
3	Оплата комунальних послуг	400,00

4	Зарплата помічниці	2500,00
5	Сировина, необхідна для 3000 чебуреків	30 шт. $\times$ 200 = 6000,00
6	Витрати до оподаткування	9950,00
7	Податки	300,00
8	Всього витрат	10250,00

Дайте відповіді на питання:

- 1) Які з наведених витрат чебуречної можна вважати постійними, а які – змінними? Запишіть суми
 - постійних витрат. *Оплата кредиту – 250; оренда – 800; комунальні послуги – 400; зарплата помічниці – 2500 = 3950,0.*
 - змінних витрат. *6000 грн.*
- 2) Чому податки слід враховувати при визначенні собівартості продукції?
Оскільки 300 грн доводиться віддавати державі, то їх слід врахувати у витратах для відшкодування.
- 3) Якою буде прогнозована собівартість виробництва одного чебурека?
10250 : 3000 = 3,42 грн.

Завдання 2. Враховуючи те, що Тетяна починає бізнес для одержання прибутку, їй необхідно визначити ціну, за якою слід продавати чебуреки.

Метод встановлення ціни «Витрати – плюс»: метод передбачає до собівартості продукції додавати прибуток у вигляді 10-30% частки собівартості (рентабельності).

Ціна = Собівартість + Собівартість $\times$ Рентабельність

Середня рентабельність виробництва чебуреків становить 25-50%. Обчисліть можливі ціни продажу чебуреків Тетяною за різної рентабельності:

Собівартість	Рентабельність	Ціна
3,42	25%	4,28
3,42	30%	4,45
3,42	40%	4,79
3,42	50%	5,13

Дайте відповідь на питання:

- 1) Яку ціну ви порекомендували б встановити Тетяні на чебуреки? *4,50, оскільки 30-32% прибутковості для цього бізнесу є нормальною.*
- 2) Яка ще інформація потрібна Тетяні для прийняття рішення щодо ціни?
 - наявність конкурентів та ціни їх продукції;
 - обсяг майбутнього попиту (кількість постійних та випадкових клієнтів) тощо.

Завдання 3. В результаті першого місяця роботи Тетяна реалізувала тільки 2640 чебуреків і виручила за них 12672 гривні валового доходу. Визначте:

- 1) середню ціну реалізації одного чебурека: $12672 : 2640 = 4,80$ грн.
- 2) суму місячних витрат: $3950 + 26,40 \cdot 200 = 9230$ без податку;
 $9230 + 300 = 9530$.
- 3) розмір місячного прибутку. *До оподаткування: 12672 – 9230 = 3442 грн.*
Після оподаткування: 3442 – 300 = 3142 грн.
- 4) співвідношення прибутку і витрат у відсотках.
До оподаткування (3442 : 9230) $\cdot$ 100 = 37,3%.
Після оподаткування: $\frac{3142}{9230} \cdot 100 = 34\%$.

Завдання 4. Ринки однотипних товарів (наприклад, чебуреків), де продукцію виробляють багато дрібних виробників, називаються ринками досконалої конкуренції. Ціна, як правило, на таких ринках встановлюється під впливом попиту та пропозиції і кожному окремому виробнику буває невигідно продавати свою продукцію за значно нижчою або значно вищою ціною за ринкову. Поясніть на прикладі бізнесу Тетяни, якою могла бути ринкова ціна чебуреків і чому вона не продавала свої чебуреки за цінами 3,5 грн/штука або 6,0 грн/штука?

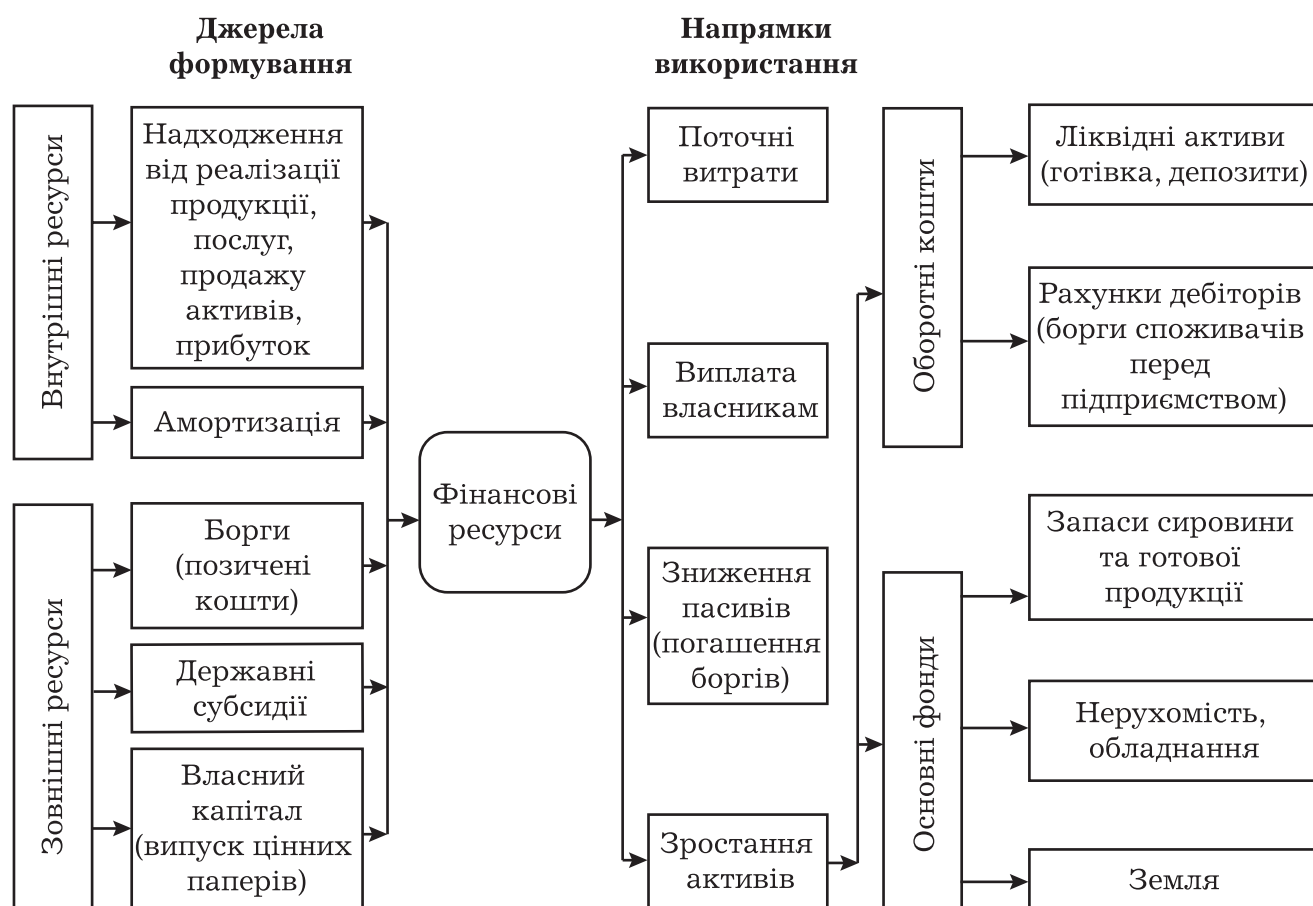
Якщо на ринку середня ціна чебуреків склалася на рівні 4,80 грн, то продаючи за 3,50 вона втрачатиме прибутки на кожному чебуреку. Навіть якщо внаслідок низької ціни вона збільшить обсяг продаж (більше 2640 шт.), то більший обсяг реалізації вимагатиме більше витрат і прибуток може не збільшитися. При встановленні ціни, вищої за ринкову (6 грн/ шт.), вона не зможе реалізувати навіть 2640 шт., оскільки клієнти купуватимуть чебуреки у конкурентів за 4,8 грн/шт.

Тема 3

Організація фінансової діяльності підприємства

Фінансова прірва – найглибша з усіх прірв,
в неї можна падати усе життя.
І.Ільф, Е.Петров

Фінансові відносини підприємства та його фінансові ресурси. Баланс підприємства. Звіт про фінансові результати підприємства

Мал. 3.1. Процес формування та використання фінансових ресурсів підприємства

Вправа 3.1. Уважно роздивіться мал. 3.1. «Процес формування та використання фінансових ресурсів підприємства» і класифікуйте за наведеним прикладом наступні фінансові операції хімічистки «Чистий МАКС», що здійснені впродовж одного дня:

1. З поточного рахунку знято 20 тисяч гривень для виплати заробітної плати робітникам	Приклад класифікації: Джерела: внутрішні – надходження від реалізації послуг. Напрямок: поточні витрати
2. Отримано кредит в розмірі 50 тис. грн. від банку «Аваль» для придбання нового обладнання	Джерела: зовнішні – борги. Напрямок: зростання активів – основні фонди

3. Перераховано підприємству «Техносервіс» за придбання нового обладнання 50 тис. грн.	<i>Напрямок: зростання активів – основні фонди</i>
4. Перераховано підприємству «Реактиви» за засоби для чищення 2 тис. грн.	<i>Джерела: внутрішні – надходження від реалізації. Напрямок: поточні витрати.</i>
5. Одержано на рахунок 5 тис. грн. від військової частини за надані раніше послуги прання	<i>Джерела: внутрішні – надходження від реалізації</i>
6. Одержано на рахунок 15 тис. грн. за проданий старий прасувальний автомат	<i>Джерела: внутрішні – надходження від продажу активів</i>
7. Здано готівки у банк з каси 12 тис. грн.	<i>Напрямок: зростання активів – оборотні кошти – готівка</i>
8. Перераховано банку «ВТБ» 3 тис. грн. – останній платіж за кредит, що був отриманий два роки тому	<i>Напрямок: зниження пасивів</i>

Вправа 3.2. Ви, мабуть, помітили, що фінансисти та бухгалтери користуються своєю власною професійною мовою? Для того, щоб зрозуміти їх, слід знати певні поняття, якими вони користуються. Знайдіть в підручнику та в інших джерелах визначення наступних термінів:

Активи – *все, що належить фірмі і має цінність: гроші, запаси сировини і готової продукції, будівлі, устаткування, земля, патенти на винаходи, торгові марки, інтелектуальна власність.*

Пасиви – *це все, що фірма винна іншим організаціям: банкам, постачальникам, державі, світовласникам.*

Оборотні кошти – *це капітали, які використовуються впродовж одного року: гроші готівкою.*

Основні фонди – *це капітали, що утримуються більше року і переносять свою вартість на вартість готової продукції частками: земля, будівлі, споруди, техніка.*

Дебіторська заборгованість – *борги сторонніх організацій перед підприємством за готову продукцію, послуги тощо.*

Кредиторська заборгованість – *борги даного підприємства перед сторонніми підприємствами за отримані кредити (банками, страховими компаніями, підприємствами, постачальниками сировини тощо).*

Вправа 3.3. Акціонерне товариство «Сильвія» на 1.01.2011 року мало такі статті балансу:

- власний капітал у статутному фонді – 220 тис. грн.;
- грошові кошти – 54 тис. грн.;
- кредиторська заборгованість – 10 тис. грн.;
- вартість товарної марки та патентів – 20 тис. грн.;
- дебіторська заборгованість – 25 тис. грн.;
- основні засоби (нерухомість, обладнання) – 100 тис. грн.;
- запаси – 40 тис. грн.;
- довгострокові та короткострокові кредити – 60 тис. грн.;
- вартість пакета акцій АТ «Інвест» – 19 тис. грн.;
- капіталовкладення у незавершене будівництво нового цеху – 32 тис. грн.

1) Заповніть пусті клітинки балансу підприємства на 1.01.2011.

- 2) Внесіть зміни у баланс підприємства на 1.01.2012 року, якщо впродовж 2011 року АТ «Сильвія» мало наступні зміни у статтях балансу:
- у бізнес вкладено 56 тис. гривень реінвестованого прибутку;
 - придбано додатково акцій АТ «Інвест» на суму 50 тис. грн.;
 - погашено 20 тис. гривень довгострокових кредитів;
 - на 26 тис. грн зросли обсяги незавершеного будівництва;
 - дебіторська заборгованість становила 5 тис. грн.;
 - грошові кошти – 35 тис. грн.;
 - запаси зменшилися на 1 тис. грн.

Активи			Пасиви		
	На 1.01.2011	На 1.01.2012		На 1.01.2011	На 1.01.2012
Необоротні активи	171	247	Власний капітал	220	276
• Основні засоби	100	100	• Статутний капітал	220	220
• Нематеріальні активи	20	20	• Реінвестований прибуток		56
• Довгострокові фінансові вкладення	19	69	• Резервний капітал	–	–
• Незавершені капітальні вкладення	32	58			
Оборотні активи	119	79	Зобов'язання	70	50
• Грошові кошти	54	35	• Довгострокові зобов'язання	} 60	} 40
• Дебіторська заборгованість	25	5	• Короткострокові зобов'язання		
• Запаси	40	39	• Кредиторська заборгованість	10	10
Баланс активів	290	326	Баланс пасивів	290	326

- 3) Проаналізуйте статті балансу підприємства «Сильвія» і дайте відповіді на наступні питання:
- Чи зменшилися зобов'язання підприємства перед сторонніми організаціями за 2011 рік? *Так, на 20 тис. грн.*
 - Як змінився власний капітал підприємства за цей рік? *Зріс на 56 тис. грн.*
 - Чи можна на підставі даних балансу зробити висновок про успішність діяльності підприємства за 2011 рік? Який? *Баланс свідчить, що за рік підприємство збільшило власний капітал на 56 тис. гривень, це свідчить про успішну діяльність.*
 - Для вирішення питання про можливість видачі кредиту підприємствам-юридичним особам банки, як правило, вимагають разом з іншими документами надавати Баланс підприємства за останній рік. Напишіть ваші міркування щодо того, чому банки вимагають цей звіт і що він може повідомити банку про підприємство.
Банки на підставі балансу роблять висновки:
 - 1) про вартість активів (чи достатньо у підприємства майна для застави);
 - 2) про стабільність підприємства (чи збільшується власний капітал впродовж останніх років);
 - 3) про кредитну залежність (чи є у підприємства борги перед іншими фінансовими установами).

Вправа 3.4. Бухгалтерія АТ «Сильвія» склала такий звіт про фінансові результати діяльності фірми за 2011 рік:

I. Фінансові результати	За 2011 рік
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	720 000 грн
Непрямі податки та інші нарахування з доходу	120 024 грн
Чистий дохід (виручка)	707 976 грн
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	599 650 грн
Інші операційні доходи	–
Інші операційні витрати	130 000 грн
Інші звичайні доходи	191 674 грн
Надзвичайні доходи	
Надзвичайні витрати	50 000 грн
Податок на прибуток	30 000 грн
Чистий фінансовий результат	
– прибуток	90 000 грн
– збиток	–
II. Елементи операційних витрат	
Матеріальні затрати	329 844 грн
Витрати на оплату праці	189 930 грн
Відрахування на соціальні заходи	25 000 грн
Амортизація	54 876 грн
Інші операційні витрати	–
Разом	599 650 грн

Проаналізуйте даний звіт і баланс підприємства та дайте відповіді на питання:

- 1) Чим відрізняються звіт про фінансові результати діяльності та баланс підприємства?
*Баланс – це документ про стан активів, пасивів та власного капіталу за рік.
Звіт про фінансові результати – документ про витрати та доходи і прибутковість за поточний період.*
- 2) Які інші види доходу може одержувати підприємство, крім доходу від реалізації товарів, послуг, робіт?
Доходи від:
– продажу майна, старого обладнання;
– надання в оренду приміщень, устаткування;
– надання кредитів іншим підприємствам;
– продажу цінних паперів тощо.
- 3) Які інші поточні витрати здійснювало підприємство, крім витрат на виготовлення продукції?
Витрати на придбання акцій іншого підприємства. Можуть бути також витрати на будівництво нових приміщень; на ліквідацію наслідків аварій, пожеж; на консультації юристів тощо.
- 4) На підставі аналізу балансу (Вправа 3.3.) та звіту про фінансові результати підприємства «Сильвія» визначте, яку частку прибутку підприємство виплатило акціонерам за результатами 2011 року, а яку частку реінвестувало у розвиток бізнесу?
*Чистий прибуток – 90000 грн.
Реінвестовано у бізнес – 56000 грн.
Виплачено акціонерам – 34000 грн, оскільки резервний фонд не був створений.*

Вправа 3.5. На підставі даних, що наведені у Звіті про фінансові результати діяльності АТ «Сильвія», визначте наступні показники результативності:

- 1) прибутковість капіталовкладень. $NPr = 90 \text{ тис. грн.}$ $K = 220 \text{ тис. грн.}$ Прибутковість капіталовкладень $= \frac{90}{220} \cdot 100 = 41\%$.
- 2) рентабельність $Pr : TC = (90000 : 599650) \cdot 100 = 15\%$.
- 3) термін окупності вкладеного капіталу $= \frac{K}{NPr} = \frac{220}{90} = 2,44 \text{ роки.}$

Вправа 3.6. Визначте у відсотках норму прибутковості і термін окупності капіталу, що вкладено в бізнес у розмірі 5 млн грн., якщо підприємство впродовж року виробило 2 млн одиниць продукції, яку продало за ціною 0,5 грн. Витрати на виробництво даного обсягу продукції дорівнюють 0,55 млн грн., а податок на прибуток підприємство сплачує за ставкою 20%.

Дано:	$TR = P \cdot Q = 1000000 \text{ грн (1 млн грн).}$
$K = 5 \text{ млн грн}$	$Pr = TR - TC = 0,45 \text{ млн грн.}$
$Q_p = 2 \text{ млн. од.}$	$NPr = Pr (1 - \tau) = 0,36 \text{ млн грн.}$
$P = 0,5 \text{ грн/од.}$	Норма прибутковості $= \frac{NPr}{K} \cdot 100 = 7,2\%$.
$TC = 0,55 \text{ млн грн}$	Термін окупності $= \frac{K}{NPr} = 13,8 \text{ років.}$
$\tau = 20\%$	

Вправа 3.7. Визначте в тисячах гривень розмір власного капіталу підприємства «Яструб» на кінець четвертого року функціонування, якщо вкладено було 5 млн грн. і при 20% нормі прибутковості капіталу щороку 25% прибутку реінвестовувалося.

Методом підбору:

I рік:	$5 \text{ млн грн} \cdot 0,2 \cdot 0,25 = 0,25 \text{ млн грн}$	$K_1 = 5,25 \text{ млн грн}$
II рік:	$5,25 \cdot 0,2 \cdot 0,25 = 0,2625 \text{ млн грн}$	$K_2 = 5,5126 \text{ млн грн}$
III рік:	$5,5126 \cdot 0,2 \cdot 0,25 = 0,27563 \text{ млн грн}$	$K_3 = 5,788823 \text{ млн грн}$
IV рік:	$5,788823 \cdot 0,2 \cdot 0,25 = 0,2894115 \text{ млн грн}$	$K_4 = 6,0782345 \text{ млн грн}$
За формулою $K_t = 5 \cdot (1 + 0,2 \cdot 0,25)^t$, де t – кількість років.		

Вправа 3.8. Визначте в гривнях ціну, за якою фірма може продавати свою продукцію, досягнувши 15% рентабельності, якщо за рік вона може випустити 30 тис. одиниць продукції з собівартістю 10 гривень за одиницю.

Дано:	$TC = Q \cdot ATC = 300 \text{ тис. грн.}$
$Q = 30 \text{ тис. шт.}$	$R = \frac{Pr}{TC}; Pr = R \cdot TC = 45 \text{ тис. грн.}$
$ATC = 10 \text{ грн/шт.}$	$Pr = TR - TC; TR = TC + Pr = 345 \text{ тис. грн.}$
$R = 15\%$	$P = \frac{TR}{Q} = 11,5 \text{ грн/шт.}$
$P - ?$	

Взаємозв'язки підприємства з банком

Вправа 3.9. Підприємство розглядає можливість придбати у кредит нове обладнання за ціною 2 млн грн., яке приносить прибуток 320 тис. грн. на рік. Українські банки пропонують довгострокові кредити під 20–25 % річних. Чи варто брати кредит на цей проект?

$$\text{Рентабельність капіталовкладень} = \frac{Pr}{K} = \frac{320 \text{ тис. грн}}{2000 \text{ тис. грн}} \cdot 100 = 16\%. \text{ Обладнання}$$

приносить 16% прибутку, а за кредит доведеться платити 20-25%, тому такий кредит брати не варто.

Вправа 3.10. Визначте, яку суму має сплатити підприємство банку за кредит в сумі 2 млн. гривень, який береться на 4 роки під 15 % річних із щоквартальною сплатою відсотків і поверненням основної суми боргу наприкінці терміну дії угоди?

Додаткова інформація

Дуже часто кредитні установи надають кредит із умовою щомісячного погашення частини боргу і виплатою відсотків, тобто борг разом із відсотками погашається періодично, наприклад, раз на місяць рівними частинами. У цьому випадку сума періодичного платежу визначається за формулою:

$$R = \frac{PV \times (1+i)^n \times i}{(1+i)^n - 1},$$

R – розмір щомісячного платежу;

PV – сума кредиту;

i – відсоток за кредит в розрахунку за період нарахування (наприклад, місячний відсоток) в частках;

n – кількість періодів нарахування відсотків.

Наприклад, якщо кредит надано на 2 роки під 24% із щомісячною сплатою, то $i = (24\% : 12) : 100 = 0,02$, а $n = 2 \times 12 = 24$.

1) Якщо впродовж року здійснюється оплата, а сума боргу повертається наприкінці терміну: щоквартальний платіж : $2 \text{ млн грн} \times \frac{0,15}{4} = 0,075 \text{ млн грн}$. Всього буде сплачено: $4 \text{ роки} \times 4 \text{ сплати} \times 0,075 \text{ млн грн} = 1,2 \text{ млн грн}$. Крім того, наприкінці 4-го року слід повернути 2 млн грн.

2) Якщо щоквартально вноситься і плата за кредит і частка боргу, то щоквартальний внесок в банк дорівнюватиме: $R = \frac{2 \text{ млн грн} \cdot (1+0,0375)^{16} \cdot 0,0375}{(1+0,0375)^{16} - 1} = 0,168489654 \text{ млн грн}$.

В цьому випадку за 4 роки буде сплачено: $0,168489654 \text{ млн грн} \cdot 16 \text{ разів} = 2,69583446 \text{ млн грн}$. Як видно оплата кредиту за другим механізмом значно зменшує вартість кредиту (в першому випадку плата за кредит за весь період дорівнює 1,2 млн грн, а в другому – тільки 0,69583446 млн грн). Це пов'язано з тим, що за другим механізмом плата в розмірі 15% береться на залишок суми боргу.

Вправа 3.11. Визначте суму щомісячного платежу, який має сплачувати підприємство за кредит в сумі 600 тис. грн., отриманий на півтори року під 24% річних.

Із щомісячною оплатою кредиту і поверненням частки боргу:

$$R = \frac{600000 \text{ грн} \cdot \left(1 + \frac{0,24}{12}\right)^{18} \cdot 0,24}{\left(1 + \frac{0,24}{12}\right)^{18} - 1} = 40021,26 \text{ грн}$$

Вправа 3.12. Проаналізуйте баланс підприємства «Автосервіс» за 2012 рік і зробіть висновок щодо можливості одержання кредиту в розмірі 800 тисяч гривень на 3 роки для придбання нових вантажівок, якщо річний прибуток підприємства складає 400 тисяч гривень, щорічні витрати – 2 222 000 гривень.

	На 1.01.2012		На 1.01.2012
Необоротні активи	2 606 000	Власний капітал	1 900 000
• Основні засоби	2 560 000	• Статутний капітал	1 900 000
• Нематеріальні активи	46 000	• Реінвестований прибуток	
• Довгострокові фінансові вкладення	–		

• Незавершені капітальні вкладення	—		
Оборотні активи	63 000	Зобов'язання	769 000
• Грошові кошти	2 000	• Довгострокові зобов'язання	600 000
• Дебіторська заборгованість	58 000	• Короткострокові зобов'язання	155 000
• Запаси	3 000	• Кредиторська заборгованість	14 000
Баланс активів	2 669 000	Баланс пасивів	2 669 000

Щоб оцінити можливості одержання кредиту, визначте показники:

$$\text{Рентабельність} = (\text{Прибуток} : \text{Витрати}) \times 100\% = \frac{400000 \text{ грн}}{2222000 \text{ грн}} \cdot 100\% = 18\%$$

$$\text{Прибутковість капіталовкладень} = \text{Прибуток} : \text{Власний капітал} = \frac{400000}{1900000} \cdot 100 = 21\%.$$

$$\text{Ліквідність} = \text{Ліквідні активи} : \text{Короткострокові зобов'язання} = \frac{2000 + 58000}{155000} \cdot 100 = 38\%. \text{ Ліквідність низька.}$$

$$\text{Платоспроможність} = \text{Власний капітал} : \text{Довгострокові зобов'язання} = \frac{1900000}{600000} = 3,2 \text{ рази. З новим кредитом платоспроможність: } \frac{1900000}{600000 + 800000} = 1,35. \text{ Тобто}$$

власний капітал покриває зобов'язання в 1,35 рази.

Висновок. Банк може надати новий кредит, але він буде ризикованим, оскільки власний капітал покриває зобов'язання лише в 1,35 рази. Якщо впродовж наступних років прибутковість підприємства не знизиться і не зросте, то воно здатне буде оплачувати кредит не більше, ніж 18-21% річних. Якщо ж прибутковість зменшиться, повернення і оплата кредиту будуть проблематичними.

Вправа 3.13. Скористайтесь інформацією про умови кредитування підприємств – юридичних осіб українськими банками та іншими кредитними установами і зробіть висновки, якими видами кредитів (за терміном; гарантованістю; установою, яка може надати; вартістю) варто скористатися наступним підприємствам:

Потреби підприємств у коштах	Види кредитів
1. Мале підприємство – стоматологічний кабінет – потребує 15 тис. грн. для закупівлі ліків та разових інструментів	Короткостроковий – до 0,5-1 року. Гарантія – застава обладнання Установа – банк
2. Підприємство «Світоч» потребує 500 тис. гривень для виплати зарплати працівникам	Термін – короткостроковий (підприємство велике, 5000 тис. грн для нього – поточні витрати) Гарантія – застава Установа – банк
3. Металургійний комбінат потребує 50 млн грн. для модернізації виробництва	Термін – довгостроковий Гарантія – застава майна Установа – банк, інвестиційний фонд
4. Приватне підприємство, що спеціалізується на переробці сміття, розробило проект сміттєпереробного заводу, який оцінюється в 10 млн грн.	Термін – довго- або середньостроковий Гарантія – застава майна Установа – банк, інвестиційний фонд, цінні папери (облігації)

Відносини між підприємством та страховою компанією

Вправа 3.14. Прочитайте уважно визначення і впишіть у праву колонку терміни, яким вони відповідають (страховик, страхувальник, страховий ризик, страховий випадок, страхова сума, страховий внесок (платіж, премія), страхове відшкодування, страховий тариф).

Визначення	Термін
1. Певна подія, яка може відбутися і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити відшкодування втрат	<i>страховий ризик</i>
2. Підприємство, яке страхується	<i>страхувальник</i>
3. Грошова сума, в межах якої страховик зобов'язаний провести виплату при настанні страхового випадку	<i>страхова сума</i>
4. Грошова сума, яка фактично виплачується страховиком при настанні страхового випадку	<i>страхове відшкодування</i>
5. Подія, передбачена договором страхування, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплати	<i>страховий випадок</i>
6. Підприємство, яке страхує	<i>страховик</i>
7. Плата за страхування, яка здійснюється одноразово при укладанні угоди страхування або періодично страхувальником	<i>страховий платіж (страховий внесок, страхова премія)</i>
8. Ставка страхового внеску з одиниці страхової суми за певний період страхування	<i>страховий тариф</i>

Вправа 3.15. У квітні фермер застрахував майбутній врожай пшениці з ділянки площею 20 га. Орієнтовно ринкова вартість продукції, що очікується на цьому полі, оцінюється в 105 тисяч гривень. Серед різних ризиків, від яких страхова компанія запропонувала застрахувати майбутню продукцію, фермер обрав такі види з відповідними страховими тарифами:

- вимерзання – 2,0% від страхової суми;
- повінь – 1,0 % від страхової суми;
- пожежа – 0,5% від страхової суми;
- блискавка – 0,1% від страхової суми;
- напад сарани – 0,01 від страхової суми %.

Крім того, при укладанні страхової угоди сторони домовилися, що страхова компанія бере на себе 70% страхового покриття, а фермер має сплатити одноразовий страховий внесок у розмірі 2 653,35 гривень.

Дайте відповіді на питання:

- 1) Як в даному випадку визначалася страхова сума і чому вона дорівнює?

$$105000 \cdot \frac{70\%}{100\%} = 73500 \text{ грн.}$$

- 2) Чому тарифи за різні страхові випадки різняться між собою? Тому що різні події мають різну ймовірність настання в даних кліматичних умовах.

- Вправа 3.16.** В Україні серед водіїв автотранспортних засобів поширене страхування відповідальності перед третіми особами: це означає, що у випадку завданої шкоди іншим учасникам дорожнього руху, відшкодовує збитки (ремонт автомобіля, лікування тощо) страхова компанія. Знайдіть в додаткових джерелах, в місцевих страхових компаніях інформацію про умови угод страхування відповідальності перед третіми особами, які укладають виробники продукції, послуг, робіт.

This image shows a full page of white paper with horizontal dotted lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a guide for handwriting or typing. There are no margins, text, or other markings on the page.

Вправа 3.17. Засновники Акціонерного товариства «Дністер» планують створити статутний фонд підприємства у розмірі 6 млн гривень шляхом випуску звичайних акцій. Оскільки підприємство тільки створюється, то номінальна ціна акцій не може бути великою і визначена в розмірі 100 грн за одиницю. Визначте:

- Вправа 3.18.** Для додаткового залучення зовнішніх фінансових ресурсів підприємство акціонується шляхом випуску (емісії) цінних паперів:
- 20 000 звичайних акцій номінальною вартістю 50 гривень кожна;
 - 1000 облігацій номінальною вартістю 500 гривень кожна із фіксованою доходністю 20% терміном на 2 роки.

Визначте:

1. Суму, яку додатково залучило підприємство для здійснення інвестицій, якщо всі цінні папери були розкуплені? $20\,000 \text{ шт.} \times 50 \text{ грн} + 1000 \text{ шт.} \times 500 \text{ грн} = 1500000 \text{ грн.}$
2. Суму, яку підприємство має сплатити за облігаціями наприкінці наступного року власникам облігацій, якщо купони погашення боргу річні?
 $1000 \text{ шт.} \times 500 \text{ грн} \times \frac{20\%}{100\%} = 100000 \text{ грн.}$
3. Суму, яку підприємство має сплатити власникам облігацій наприкінці другого року для погашення боргу і виплати процентів? $500000 \text{ грн} - \text{вартість облігацій}; 100000 \text{ грн} - \text{плата за 2-й рік}; 600000 \text{ грн.}$
4. Загальну суму дивідендів, виплачених акціонерам, якщо наприкінці першого року діяльності підприємство одержало 1250 тис. чистого прибутку, з якого рішенням зборів акціонерів 15% спрямовано на дивіденди за звичайними акціями, а 85% – на розвиток бізнесу. $1250000 \text{ грн} \times 0,15 = 187500 \text{ грн.}$
5. Розмір дивідендів у відсотках на одну акцію $\frac{187500 \text{ грн}}{20000 \text{ шт.}} \cdot 100\% = 18,75\%.$
6. Яким буде курс акцій підприємства на вторинному ринку цінних паперів, якщо банківський відсоток на цей момент дорівнює 15%. $K_a = \frac{d}{r} \cdot 100\% = \frac{18,75}{15} \cdot 100 = 125\%.$ Курс акції зростає на 25% і дорівнюватиме $50 \times 1,25 = 62,5 \text{ грн.}$

Вправа 3.19. Фінансові аналітики фірми «Кондитерпром» розглядають можливість інвестицій для формування портфеля цінних паперів з метою отримання додаткових доходів. Витратити на придбання цінних паперів фірма планує 200 тисяч гривень. Серед варіантів є такі:

1. Пакет звичайних акцій АТ «Кондфіл», що має у складі кондитерську фабрику, з доходністю від 5 до 20 % річних (в різні роки фірма виплачувала різні розміри дивідендів акціонерам).
2. Пакет звичайних акцій АТ «Газпром», який займається видобутком газу в шельфі Чорного моря з доходністю 16% і перспективами збільшення дивідендів.
3. Пакет державних облігацій з доходністю 24% і терміном в 1 рік.
4. Пакет привілейованих акцій фірми «Техносервіс», що займається лізингом високо-технологічного обладнання в Україні, з доходністю 12%.

Які цінні папери ви рекомендували б придбати фірмі «Кондитерпром» для формування портфеля цінних паперів і з метою диверсифікації ризиків? Відповідь обґрунтуйте.

Менш ризиковані, більш доходні державні облігації.

Наступні за доходністю акції АТ "Кондфіл", але вони більш ризиковані.

Наступні за розміром доходу і ризикованістю: АТ «Газпром» і «Техносервіс».

Щоб унебезпечити капітоловкладення варто розподілити гроші між усіма цінними паперами так:

1. Державні облігації – 50%.
2. Газпром – 20%.
3. Техносервіс – 20%.
4. Кондфіл – 10%.

Тема 4

Управління підприємством

*Ми ніколи не втомлюємося повторювати,
що менеджмент – це фактор номер один,
який визначає досягне успіху підприємство
чи зазнає краху.
Г.Берл, П.Кірішнер*

Зміст управлінської діяльності

Вправа 4.1. Встановіть відповідність між функціями управління і діями керівника підприємства:

В	1	Підписано наказ про створення філіалу підприємства в іншому мікрорайоні	А	Аналіз
А	2	На підставі річних звітів зроблено висновок про зростання рівня виробництва та прибутків	Б	Планування
Д	3	Проведено перевірку виконання щоденних завдань робітниками	В	Організація
Б	4	Складено графік проведення нарад із керівниками підрозділів	Г	Мотивація
Г	5	Виголошена догана працівнику, який порушив техніку безпеки	Д	Контроль

Вправа 4.2. Уявіть собі, що вашому класу доручено провести новорічне свято для першокласників. Спробуйте охарактеризувати ваші дії з підготовки свята відповідно до змісту управлінських функцій і заповніть таблицю:

Аналіз	Планування	Організація	Мотивація	Контроль
Вивчення можливостей, наявних ресурсів: приміщення, костюми, сценарій, подарунки, музичний супровід, актори і ролі	Мета: де, як, якими силами проводитиметься захід, які групи з учнів класу слід створити для написання сценарію, виконання ролей, забезпечення реквізитом тощо. Графік репетицій.	Розподіл обов'язків за напрямкам підготовки для конкретних учнів із визначенням термінів виконання і звітування. Призначення головного координатора	Умовляння деяких учнів виконувати смішні ролі, примус або інше	Координатор упродовж всього періоду підготовки має перевіряти стан готовності окремих груп, своєчасність репетицій тощо

Вправа 4.3. Прокоментуйте вислів відомого теоретика і практика менеджменту Пітера Друкера «Завдання менеджменту – перетворення неорганізованого натовпу в ефективно діючу, цілеспрямовану та продуктивну групу».

Успішність будь-якої групи людей (приватного підприємства, творчого колективу, політичної партії тощо) визначається тим, чи досягнуто нею мети існування. Деякі цілі можуть бути розраховані на тривалий час, деякі – на рік. Однак без визначення мети

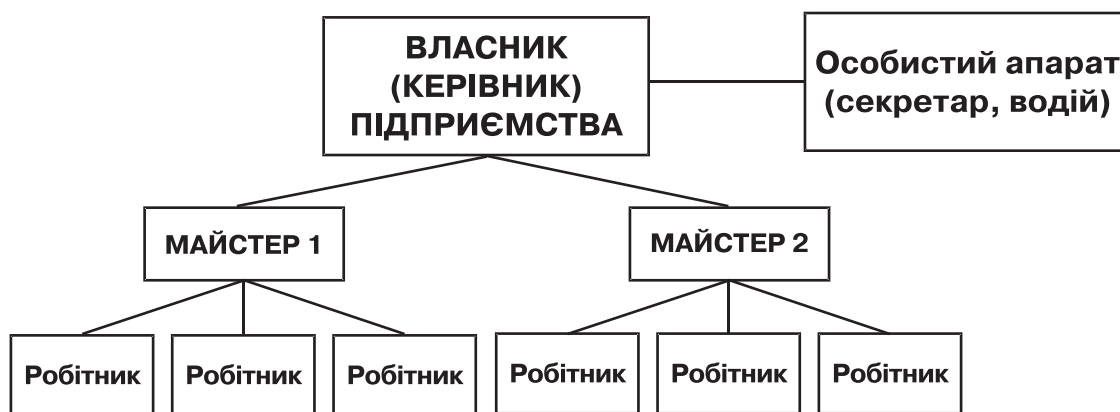
неможливо зробити висновок про успішність діяльності. Задача менеджменту так організувати людей, націлити та вмотивувати, щоб загальна мета діяльності стала особистою ціллю кожного члена групи. Тоді її досягнення буде справою часу.

Вправа 4.4. Спробуйте знайти спільне і відмінне в діяльності підприємця і менеджера:

	Спільне	Відмінне
Менеджер	Управління здійснюється обома: 1) визначає мету; 2) планує; 3) аналізує; 4) організує; 5) мотивує і стимулює; 6) контролює; 7) приймає рішення	– менеджмент – це фах і посада, які потребують певної освіти і підготовки; – менше ризикує; – менеджер може не бути власником, а лише найманим працівником і тому менше зацікавлений у розвитку бізнесу; – менеджмент може бути функціональним (фінансовий менеджмент, збуту, виробничий тощо), що потребує спеціальних знань
Підприємець		– більший ризик, оскільки підприємець як правило власник бізнесу; – може не мати відповідної освіти, досвіду для керівництва; – має розбиратися в багатьох аспектах бізнесу; – зацікавлений у пошуку нових способів одержання прибутку

Організаційна структура підприємства

Вправа 4.5. Уважно роздивіться структуру управління невеличкого приватного підприємства «Труба», що надає послуги з ремонту сантехніки:

Порівняйте дану структуру управління зі структурою, що наведена в підручнику (на мал. 3.4.3. Стор. 77 підручника І.Ф. Радіонової та В.В.Радченко або структурою на мал. 9 Стор. 81 підручника Л.П.Крупської, І.Є.Тимченко, Т.Ш.Чорної).

Дайте відповіді на питання:

1. Чим відрізняються лінійна організаційна структура управління від функціональної?
Лінійна більш проста, має менше вертикальних і горизонтальних рівнів підпо-

рядкування.

Функціональна – має більше вертикальних та горизонтальних підрозділів, діяльність яких слід узгоджувати.

2. Коли для підприємства більш доцільною є лінійна організаційна структура управління? Для малого підприємства, де не дуже багато працівників, виробничі процеси прості і не потребують додаткової фахової координації.
3. Коли для підприємства більш доцільною є функціональна організаційна структура управління? 1) коли підприємство має багато філіалів; 2) складний виробничий і збутовий процеси; 3) значна кількість працівників різного фаху; 4) для виробництва потрібна велика кількість різноманітної сировини та напівфабрикатів.
4. Складіть таблицю переваг та недоліків кожної структури:

Види структур управління	Переваги	Недоліки
Лінійна	1. Простота управління. 2. Короткий шлях рішення від керівника до підлеглих. 3. Чітко розмежовує повноваження і відповідальність.	1. Якість рішень нижча, оскільки приймаються вони не фахівцями. 2. Дублювання завдань, сумісництво багатьох видів діяльності однією особою.
Функціональна	1. Спеціалізація фахівців дозволяє приймати більш ефективні рішення. 2. Зменшує дублювання зусиль.	1. Значно подовжується ланцюг команд від керівника до підлеглих. 2. Конфлікти між інтересами відділів і цілями організації. 3. Дезорієнтація виконавців: кого слухати?

Вправа 4.6. Прочитайте наступний словничок, поміркуйте і напишіть есе на тему «Вдало підібрана структура управління – один з елементів ефективності діяльності підприємства».

Словничок менеджера

Повноваження – права використовувати певні ресурси організації і спрямовувати зусилля підпорядкованих співробітників на виконання певних завдань.

Делегування – передача повноважень особі, яка приймає на себе відповідальність за виконання завдань.

Сфера контролю (норма керованості) – кількість осіб, що підпорядковані одному керівнику.

Штатний розпис – затверджений наказом керівника перелік посад працівників підприємства.

Посадова інструкція – документ, що містить перелік функціональних обов'язків та прав окремих працівників.

Кваліфікаційні вимоги – вимоги до освіти, досвіду роботи, кваліфікації працівника, що може обіймати певну посаду.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Вправа 4.7. На підприємстві «Труба», що надає послуги ремонту сантехніки в приватних оселях працюють два кваліфікованих майстри Громчук і Боричев, яким підпорядковуються підсобні робітники. Ремонт здійснюється з використанням матеріалів та сантехніки замовника, оплата здійснюється за преїскурантом готівкою одразу після виконання ремонту. Зарплата майстрам і робітникам виплачується два рази на місяць власником після оцінювання кількості виконаних бригадами замовлень і якості виконання. Уявіть себе власником підприємства і спробуйте запропонувати методи мотивації для підвищення ефективності роботи майстрів, урахувавши їх особливі якості та ставлення до роботи:

42

Які методи мотивації цих працівників варто застосовувати власнику? Заповніть таблицю:

	Громчук	Боричев
	<i>Щоб мати більший заробіток слід виконувати більше замовлень, тому</i>	
Матеріальне заохочення	<i>Громчука це не зацікавить. Йому слід давати замовлення, де клієнти вибагливі.</i>	<i>Боричева влаштує. Йому необхідно давати більше легких замовлень, що не потребують багато часу</i>
Моральне заохочення	<i>Громчук більше відреагує на пошану у вигляді грамот, фото на дошці пошани</i>	<i>Боричев більше прагне матеріального заохочення</i>
Самореалізація	<i>Громчук – людина цілком самореалізована, не прагне більшого</i>	<i>Боричев був би зацікавлений подальшою кар'єрою. Його б зацікавили курси підвищення кваліфікації з подальшим підвищенням ставки зарплати</i>
Примус	<i>Не подіє на Громчука, хоча він дослухається до вагомих аргументів</i>	<i>Боричева можна примусити, але він буде дуже роздратований</i>

Вправа 4.8. Щодня з ранку на підприємстві «Труба» збираються всі працівники, здають звіти і готівку за ремонти, виконані напередодні, отримують замовлення на день і роз'їжджаються для виконання ремонту. Впродовж дня майстри з робітниками знаходяться на об'єктах і ввечері на фірму не повертаються. Власник основним своїм завданням бачить збільшення доходу.

Дайте відповіді на питання:

1. Які види контролю застосовуються на підприємстві? *Поточний контроль раз на день.*
2. Чи ефективним є такий контроль? Обґрунтуйте свою думку. *Ні, оскільки контролюється лише обсяг готівки за виконану роботу. Якість роботи не контролюється, це може призвести до погіршення репутації фірми та зниження попиту.*
3. Які, на ваш погляд, інші способи контролю за роботою працівників, за якістю виконання робіт, за фінансовими розрахунками варто застосувати на підприємстві «Труба». *На підприємстві слід ввести контроль якості. Наприклад, телефонувати клієнтам через тиждень і цікавитися, як зроблено ремонт, як спілкувалися з ними робітники і чи є скарги. Це підвищить репутацію підприємства і дасть змогу швидко зреагувати на допущені в роботі недоліки.*
4. Як ви думаєте, чи буде ефективним контроль сам по собі без попереднього визначення критеріїв або показників бажаного стану і доведення цих критеріїв працівникам? *Ні, кожен працівник має усвідомлювати мету фірми та критерії, за якими оцінюється його внесок у її досягнення.*

Зміст маркетингової діяльності

Вправа 4.9. Проаналізуйте з точки зору сучасного маркетингу вислів Чарлза Ревсона, керівника американської корпорації «Ревлон Косметікс»: «На фабриці ми робимо косметику. В магазинах ми продаємо надію». Як має підпорядковуватися виробництво продукції потребам споживачів?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Вправа 4.10. Визначте правильну послідовність маркетингових заходів підприємства, що планує виробляти ялинкові гірлянди (проставте цифри 1, 2, 3, 4, 5 ...)

(4) розробка зразків продукції; (7) реклама продукції; (3) дослідження продукції конкурентів; (6) вибір каналів розповсюдження товарів; (2) сегментація споживачів; (5) визначення ціни товару; (1) дослідження потреб споживачів.

Вправа 4.11. Карина Штанкова захоплюється бісероплетінням, вона виготовляє прикраси з бісеру та натурального каміння а також квіти та дерева з бісеру. Карина планує перетворити своє захоплення в бізнес і виготовляти прикраси та вироби на продаж. Серед її виробів є як не дуже дорогі і легкі у виконанні, так і дуже дорогі, виготовлені з натурального каміння авторські прикраси, Допоможіть Карині сегментувати ринок споживачів і вибрати найбільш вірогідних своїх майбутніх клієнтів за наступними критеріями (свій вибір обґрунтуйте):

Стать – *жіноча*.

Вік – *16-50 років*.

Рід діяльності та захопленнь – *не має значення*.

Освіта – *не має значення*.

Національність – *не має значення*.

Очікувані вигоди (*ті, що очікують певної якості; ті, що очікують певного сервісу; ті, що очікують певної ціни тощо*): 1) *ті, що очікують певної якості – особи, що люблять ексклюзивні прикраси*; 2) *ті, що потребують певної ціни – деякі бісерні прикраси дешевші за біжутерію*.

Мотиви покупок (*ті, що здійснюють випадкові покупки; ті, що постійно купляють; ті, що купують в особливих випадках*). *Можливі всі варіанти*.

Висновок: **«Основними споживачами виробів Карини можуть бути ...»**.

Жінки 16-50 років.

Вправа 4.12. Певний запас не дуже дорогих, але оригінальних прикрас Карина вже підготувала. Розкрийте зміст основних елементів маркетингу для неї і порекомендуйте їй певні дії:

Складові маркетингу	Зміст	Рекомендації
Продукт	<i>прикраси: кольє, браслети, сережки різних видів та кольорів</i>	<i>визначити, хто зможе зацікавитися окремими виробами: вибрати сегмент ринку</i>
Продажна ціна	<i>складається з вартості використаних матеріалів, оплати роботи самої майстрині</i>	<i>вибрати ціну товарів в залежності від матеріалу та складності роботи для кожного виробу із урахуванням можливостей споживачів</i>

Просування	методи розподілення товару	1) зробити виставку; 2) віддати на реалізацію в магазини; 3) виставити фото виробів в інтернеті
Позиція	види прикрас та їх особливості, порівняно з іншими прикрасами на ринку	вибір місця продажу

Вправа 4.13. Якби перед відкриттям своєї справи Карина замовила вам проведення маркетингового дослідження з метою визначення потреб споживачів обраного сегмента й обсягу майбутнього попиту на її вироби, то як би ви спланували цю роботу?

1. Які завдання дослідження (які питання слід з'ясувати)?
 1. Які вимоги споживачі виставляють до прикрас з бісеру: колір, матеріали, розмір, міцність, ексклюзивність, стиль тощо.
 2. Яку ціну готові платити.
 3. Де, зазвичай, купують прикраси як часто?
 4. Чи купляли раніше прикраси, виготовлені саме для них?
2. Які методи досліджень ви обрали б: кабінетне дослідження, особисті або телефонні інтерв'ю, фокус-групові інтерв'ю, експертні опитування, письмове анкетування споживачів (хол-тести) тощо. Вибір обґрунтуйте.
 1. Особисті або телефонні інтерв'ю в магазинах біжутерії.
3. Якщо ви вирішите провести анкетування можливих споживачів виробів Карини, які питання ви внесли б до опитувальника?
 - 1)
 - 2)
 - 3)
 - 4)
 - 5)
 - 6)

Вправа 4.12. Розробіть для Карини рекомендації щодо рекламування свого бізнесу і власної продукції за наступною схемою:

- Який вид реклами краще використати з огляду на цілі реклами та витрати на неї?
- Як має виглядати рекламне повідомлення?
- Де і скільки рекламних оголошень слід розмістити?

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 3

«Розробка бізнес – плану проекту зі створення конкретного продукту (послуги)»

Мета: опанувати зміст розділів стандартного бізнес-плану, навчитися складати простіші бізнес-плани.

Розгляньте структуру і зміст розділів бізнес-плану.

Назва розділу	Зміст розділу у запитаннях
I. Опис ідеї	1. Що ви хочете зробити? 2. З якою метою ви це організовуєте (якої цілі намагаєтеся досягти)? 3. Для кого це має значення і кому приносить вигоду? 4. Які терміни реалізації ідеї?
II. Опис продукції, послуг	1. Яку продукцію (послугу) ви вироблятимете? 2. Призначення продукції (послуги) 3. Чим відрізнятиметься продукція (послуги) від аналогічних товарів (послуг) на ринку? 4. Де ви будете закуповувати сировину, напівфабрикати? 5. Яким буде процес виробництва (надання послуг)? 6. Яке обладнання вам потрібне і скільки воно коштуватиме? 7. Які приміщення потрібні і як ви їх одержите?
III. Управління	1. Чи потрібні для реалізації проекту інші працівники? Які саме? Якої кваліфікації? 2. Як будуть розподілені виробничі функції між працівниками? 3. Хто кому буде підпорядковуватися? 4. Хто буде відповідати за окремі напрямки діяльності?
IV. Маркетинг (Результати дослідження ринку)	1. Які групи людей можуть бути споживачами вашої продукції (послуг)? 2. На яку кількість замовлень ви розраховуєте? 3. Хто є вашими конкурентами на даному ринку? 4. Яку продукцію (послуги) пропонують конкуренти? 5. Як ви плануєте повідомити майбутніх покупців (клієнтів) про наявність на ринку вашої продукції(послуг)?
V. Оцінка витрат і визначення ціни продукції (послуг)	1. Які вам потрібні кошти для початку бізнесу (проекту)? 2. Де ви можете отримати потрібні кошти? 3. Якими будуть поточні витрати на виготовлення продукції? 4. Якою буде ціна готової продукції (послуг)? 5. Як ціна вашої продукції відрізнятиметься від цін конкурентів?
VI. Оцінка майбутньої прибутковості проекту	1. Який обсяг продукції (послуг) ви плануєте надати протягом місяця, року або тривалості проекту? 2. Який дохід плануєте отримати? 3. Які податки доведеться сплачувати? 4. Який очікується місячний (або кінцевий для проекту) прибуток?
VII. Управління	1. Чи потрібні для реалізації проекту інші працівники? Які саме? Якої кваліфікації? 2. Як будуть розподілені виробничі функції між працівниками? 3. Хто кому буде підпорядковуватися? 4. Хто буде відповідати за окремі напрямки діяльності?

Оберіть будь-яку підприємницьку ідею, що може бути реалізована вами і не потребує великих капіталовкладень (наприклад, виготовлення візиток на власному комп'ютері, послуги з виховання собак, розробка комп'ютерних сайтів, миття вікон в оселях тощо), та складіть бізнес-план відповідно до наведених розділів.

Тема 5

Основні прояви цілісності національної економіки

*Три речі роблять народ великим і багатим:
родючі ґрунти, діяльна промисловість
і легкість пересування людей та товарів.
Френсіс Бекон*

Національне багатство як макроекономічна основа національної економіки. Цілісність національної економіки

Вправа 5.1. Запишіть визначення поняття «економічний потенціал суспільства» і наведіть приклади основних його складових:

Економічний потенціал суспільства – здатність економіки створювати національний продукт для задоволення потреб власних громадян та здатність конкурувати з економіками інших країн на зовнішніх ринках.

Складові економічного потенціалу	Приклади
Природний капітал	– корисні копалини; – сільськогосподарські угіддя; – ліси; – водоймища; – клімат
Фізичний капітал	– споруди, будівлі; – техніка, обладнання, устаткування; – технології
Людський капітал	– населення працездатного віку; освіченість, фахова підготовка працівників

Вправа 5.2. Поясніть відмінності між поняттями «національне багатство» і «національний обсяг виробництва». Як ці поняття пов'язані між собою?

Національне багатство – це наявні в країні природні, капітальні та людські ресурси, які становлять матеріальну основу виробництва.

Національний обсяг виробництва – це обсяг товарів і послуг, які здатна виробляти економіка країни, використовуючи наявні ресурси.

Зв'язок між національним багатством та національним обсягом виробництва.

Національне багатство – основа виробництва, його потенціал. Але реальний обсяг національного обсягу виробництва залежить також від ефективності використання наявних ресурсів.

Вправа 5.3. Обсяг споживання домогосподарств певної країни дорівнює 560 мільярдів грошових одиниць (млрд.г.о.). Обсяг сукупних доходів домогосподарств – 600 млрд г.о. Домогосподарства впродовж цього року сплатили 90 млрд.г.о. податків і отримали 80 млрд.г.о. трансфертних платежів. Визначте у мільярдах грошових одиниць, скільки заощадили домогосподарства цього року.
 $600 - 90 + 80 - 560 = 50 \text{ млрд г.о.}$

Вправа 5.4. Економіка певної країни знаходиться в стані рівноваги. Проаналізуйте дані, наведені в таблиці:

Показники	Значення показників за 2011 рік у мільйонах грошових одиниць
Зарплата найманих працівників	800
Рента	200
Процент	250
Амортизація	350
Прибуток	400
Споживчі витрати	1200
Інвестиції	500
Чистий експорт	150

Визначте:

- 1) обсяг сукупних доходів: $Y = 800 + 200 + 250 + 350 + 400 = 2000 \text{ млн г.о.}$
- 2) обсяг державних витрат: $G = Y_{\text{дох.}} - C - I - NX = 2000 - 1200 - 500 - 150 = 150 \text{ млн г.о.}$
- 3) обсяг сукупних витрат: $Y_{\text{дох.}} = Y_{\text{витр.}} = 2000 \text{ млн г.о.}$

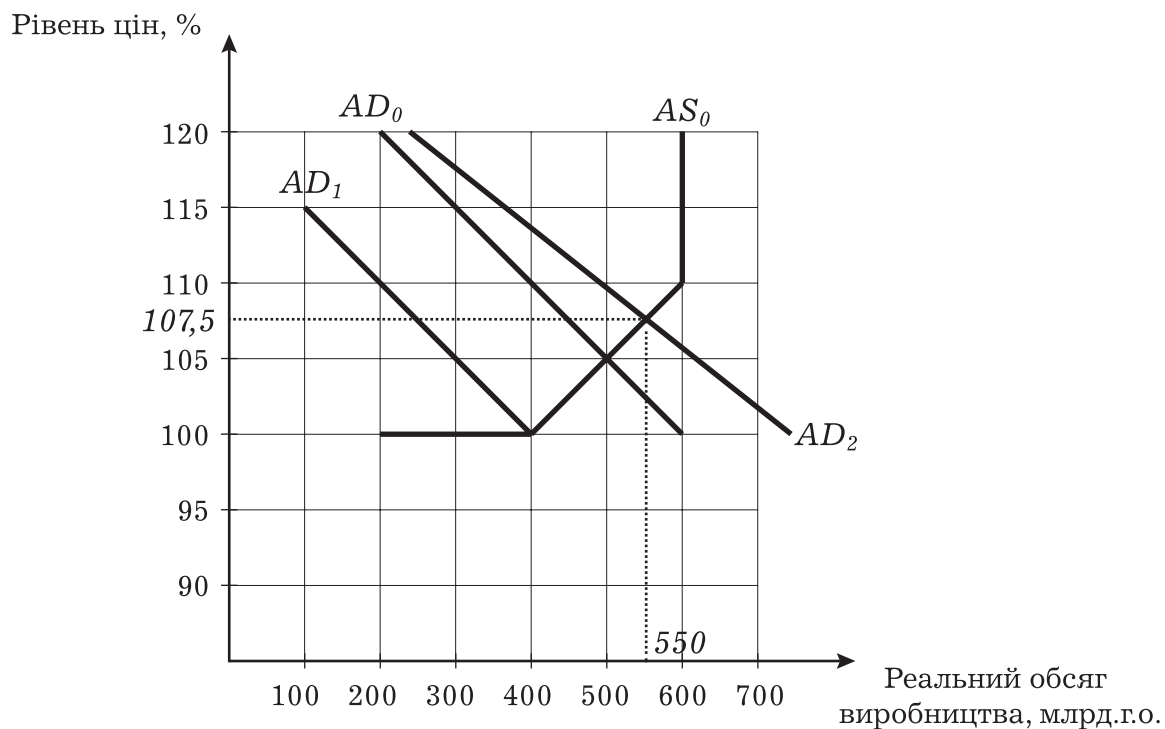
Відповідність сукупного попиту і сукупного пропонування

Вправа 5.5. Залежність між рівнем цін та обсягами сукупного попиту і сукупної пропозиції наведено в таблиці:

Рівень цін у відсотках	Обсяг сукупної пропозиції (AS_0), млрд.г.о.	Обсяг сукупного попиту (AD_0), млрд.г.о.	Обсяг сукупного попиту (AD_1), млрд.г.о.	Обсяг сукупного попиту (AD_2), млрд.г.о.
100	200	–		
100	300	–		
100	400	600	400	720
105	500	500	300	600
110	600	400	200	480
115	600	300	100	360
120	600	200	0	240

Виконайте наступні завдання:

- 1) побудуйте графік взаємодії сукупного попиту і сукупної пропозиції.

- 2) визначте, обсяг реального виробництва та загальний рівень цін за умови $AS_0 = AD_0$
 $Y^* = 500$; $IP = 105\%$.
- 3) припустимо, що в країні обсяг сукупного попиту зменшиться на 200 млрд. г.о за кожного рівня цін. Визначте нові значення обсягу сукупного попиту і впишіть їх у пусту колонку таблиці (AD_1). На графіку побудуйте нову лінію сукупного попиту AD_1 .
 Яким буде рівноважний обсяг реального виробництва за даних умов? 400.
 За якого рівня цін встановиться рівновага між AS_0 та AD_1 : 100%.
- 4) Якби обсяг сукупного попиту зріс на 20% за кожного рівня цін, як це відобразиться на графіку? (Визначте нові значення обсягу сукупного попиту і впишіть їх у пусту колонку таблиці AD_2 . На графіку побудуйте нову лінію сукупного попиту AD_2).
 Визначте, яким буде в цьому випадку рівноважний обсяг виробництва? 550.
 За якого рівня цін встановиться рівновага між AS_0 та AD_2 : 107,5%.

Вправа 5.6. Кожна з нижчезгаданих подій впливатиме на сукупні попит і пропозицію:

- $AD \uparrow$ – збільшиться сукупний попит;
- $AD \downarrow$ – зменшиться сукупний попит;
- $AS \uparrow$ – збільшиться сукупна пропозиція;
- $AS \downarrow$ – зменшиться сукупна пропозиція.

Перед кожною подією позначте, як вона вплине на сукупний попит і сукупну пропозицію.

- $AD \downarrow$ 1. Державні витрати значно зменшено, порівняно з минулим роком.
- $AS \uparrow$ 2. Впродовж року значно зросла продуктивність праці в промисловості.
- $AD \uparrow$ 3. Уряд збільшив видатки на фінансування освіти та науки.
- $AS \downarrow$ 4. Ціни на енергоносії зросли.
- $AD \uparrow$ 5. Впродовж року на 20% збільшено розміри пенсій і зарплат працівників бюджетної сфери.
- $AD \downarrow$ 6. Обсяг імпорту товарів і послуг значно перевищив експорт.
- $AD \uparrow$ 7. Здешевлення банківських кредитів для населення.
- $AS \uparrow$ 8. Ціни на будівельні матеріали та конструкції значно знизилися.
- $AD \downarrow$ 9. Міграція населення за кордон за даний рік зросла на 15% порівняно з минулим роком.

- $AD \uparrow$ 10. Уряд знижує рівень оподаткування доходів населення та прибутків підприємств.
- $AD \uparrow$ 11. Уряд підвищує ввізне мито на всі товари, що ввозяться в країну з-за кордону.
- $AD \uparrow$ 12. Курс євро та долара США в країні зріс.

Вправа 5.7. Проаналізуйте, як кожна з наведених подій вплине на стан макrorівноваги і до яких змін реального обсягу виробництва, рівня цін та рівня безробіття це призведе. (Початкова рівновага характеризується взаємодією сукупного попиту AD_0 та сукупної пропозиції AS_0 . Зазначена в завданні подія вплине або на сукупний попит, або на сукупну пропозицію. Побудуйте нові графіки AD_1 або AS_1 для кожної ситуації і вкажіть зміну основних макропоказників).

Подія	Графічне зображення	Вплив зміни макrorівноваги на
1. Збільшення державних видатків та зменшення оподаткування доходів населення		– Реальний обсяг виробництва – $\uparrow$ – Рівень цін – = – Рівень безробіття – $\downarrow$
2. Зменшення державних видатків та збільшення оподаткування населення		– Реальний обсяг виробництва – $\downarrow$ або = – Рівень цін – $\downarrow$ – Рівень безробіття – = або $\downarrow$ в залежності від глибини зниження AD
3. Зниження реальних доходів населення та підприємців		– Реальний обсяг виробництва – $\downarrow$ – Рівень цін – $\downarrow$ – Рівень безробіття – $\downarrow$

4. Зменшення ставок банківських кредитів підприємцям під нове будівництво	Рівень цін Реальний обсяг виробництва	– Реальний обсяг виробництва – ↑ – Рівень цін – ↓ – Рівень безробіття – ↓
5. Зниження цін на виробничі ресурси	Рівень цін Реальний обсяг виробництва	– Реальний обсяг виробництва – ↑ – Рівень цін – ↓ – Рівень безробіття – ↓
6. Зменшення сукупної пропозиції внаслідок значної зношеності засобів виробництва	Рівень цін Реальний обсяг виробництва	– Реальний обсяг виробництва – ↓ – Рівень цін – ↑ – Рівень безробіття – ↑

Кейнсіанська та неокласична аргументація щодо механізму формування загальної рівноваги

Вправа 5.8. Прочитайте параграф підручника 5 теми 4.1 «Кейнсіанська та неокласична аргументація щодо механізму формування загальної рівноваги» та складіть таблицю порівнянь поглядів класиків і кейнсіанців:

Класики	Кейнсіанці
1. Рівновага між AD і AS відновлюється автоматично.	1. Рівновага між AD і AS порушується і не може відновитися автоматично.
2. Обсяг заощаджень = Інвестиціям завдяки коливанням ставки відсотка.	2. Ставка банківського відсотка не забезпечує рівновагу між заощадженнями та інвестиціями.
3. Ціни, вільно коливаючись, можуть запобігти спаду виробництва.	3. Ціни і зарплата, досягнувши певного рівня, не можуть вільно знижуватися.
4. При зниженні цін на продукцію підприємства можуть знижувати витрати, зменшуючи ставки зарплат	4. Для відновлення макrorівноваги потрібні певні заходи і втручання держави.

Вправа 5.9. В країні сукупні доходи дорівнюють 100 млрд грн, а сукупні видатки – 80 млрд грн.

- 1) Як прокоментували б цю ситуацію представники класичної та прихильники кейнсіанської шкіл? *Класики – рівновага порушена, але вона відновиться автоматично. Кейнсіанці – рівновага порушена, потрібні певні заходи держави.*
- 2) Що порекомендували б класики та кейнсіанці для відновлення макрорівноваги? *Класики – невитрачена частина доходів → заощадження → інвестиції підприємств → збільшення сукупних витрат. Кейнсіанці – заощадження не завжди перетворюються на інвестиції. Можливо підприємці не інвестують у зв'язку із низькою нормою очікуваних прибутків. Для збільшення сукупних видатків потрібно стимулювати сукупний попит.*

Вправа 5.10. Уважно прочитайте наступні твердження і визначте, класикам чи кейнсіанцям вони належать:

Кейнс. Макрорівновага в економіці не може відновлюватися автоматично.

Клас. Держава, уряд не повинні втручатися в дію ринкового механізму, оскільки він здатен ефективно врівноважувати інтереси всіх суб'єктів ринку і таким чином встановлювати макрорівновагу.

Клас. Автоматичними регуляторами, що відновлюють рівновагу в економіці, є норма позичкового процента і гнучкість заробітної платні.

Кейнс. Діяльність профспілок протидіє зменшенню заробітних плат, і зарплата не є резервом зниження цін.

Клас. Оскільки сукупні витрати в економіці більшою мірою складаються з витрат домогосподарств та інвестицій підприємств, то вони є стабільними, оскільки зменшення витрат домогосподарств компенсується зростанням інвестицій, і навпаки.

Кейнс. Ціни в економіці в цілому є нееластичними, вони не здатні зменшуватися.

Клас. Економіці в період спадів потрібна допомога держави.

Система національних рахунків, валовий внутрішній продукт та інші показники національного виробництва

Вправа 5.11. Проаналізуйте, які з наведених нижче операцій не враховуватимуться при обчисленні показника валового внутрішнього продукту поточного року.

№ п/п	Операції	Включаються (не включаються) до ВВП. Чому?
1	Річна зарплата учителя – 30 000 гривень.	<i>Включається, це дохід</i>
2	Купівля рекламною фірмою комп'ютера, що був у користуванні за 1000 грн	<i>Ні, комп'ютер вживаний, обчислений у складі ВВП минулих років</i>
3	Витрати громадянина Іванова на придбання державних облігацій на суму 2000 грн	<i>Ні, придбання цінних паперів не включається</i>
4	Пенсія, одержана громадянином упродовж року – 12 000 грн	<i>Ні, це трансферний платіж</i>
5	Оплата родиною послуг ландшафтного дизайнера – 3000 грн	<i>Так, це витрати домогосподарств</i>
6	Купівля родиною нового автомобіля за 200 тисяч гривень	<i>Так, це витрати домогосподарств</i>

7	Продаж пенсіонеркою Ковальською 50 кг картоплі з власного городу сусідові за 150 гривень	Ні, це не ринкова операція
8	Ремонт татового автомобіля, який він робив власними силами	Ні, це не ринкова операція
9	Прибуток підприємця Потапова за здійснення послуг з ремонту взуття – 50 000 гривень	Так, це дохід
10	Субсидія, виплачена державним бюджетом родині на оплату комунальних послуг – 3 000 грн	Ні, це трансферт
11	Дохід приватної фірми від реалізації за кордоном власної продукції у розмірі 1 млн євро	Так, це дохід від експорту
12	Продаж пакета акцій акціонером на суму 20 000 грн	Ні, це операції з ЦП

Вправа 5.12. Обчисліть величину ВВП (в умовних грошових одиницях) методом сумування доданої вартості:

Виробництво	Вартість сировини та матеріалів	Вартість реалізованої продукції	Додана вартість
Видобування залізної руди	0	400	400
Виплавка металу	400	650	250
Виробництво металевих деталей	650	950	300
Виробництво дизельних двигунів	950	1350	400
Усього		3350	1350

Виконайте наступні завдання:

- 1) порівняйте кінцевий обсяг реалізованої продукції і показник сумарної доданої вартості. Чому ці показники різняться? *Тому що в сумі реалізованої продукції врахована вартість проміжних товарів і сировини, а в показнику доданої вартості – тільки вартість кінцевого товару.*
- 2) як називаються товари і послуги, що є складовими кінцевого продукту? *Проміжні товари.*
- 3) чому обсяг ВВП обчислюється саме за сумою доданої вартості? *Щоб позбутися подвійного рахунку.*

Вправа 5.13. Поясніть відмінності між показниками ВВП та ВНД.

ВВП – вартість усіх кінцевих товарів і послуг, вироблених на території країни вітчизняними та іноземними виробниками.

ВНД = ВВП + доходи українців за кордоном – доходи іноземців в Україні.

Розгляньте аналіз першої ситуації, що наведена в таблиці, та вкажіть, які показники різних країн змінюватимуться внаслідок наступних подій:

Операція	ВВП	ВНД
Український споживач придбав турецькі фініки	ВВП Туреччини ↑	ВНД Туреччини ↑
Російський бізнесмен, який створив фірму в Україні, реалізував продукцію на суму 1 млн грн і одержав 200 тис. грн прибутку	ВВП України ↑	ВНД Росії ↑
Українські громадяни заробили за кордоном приблизно 6 млрд доларів США	ВВП України не зміниться	ВНД України ↑

Українське підприємство, розташоване в Китаї, виробило продукції на 2 млн доларів США	ВВП Китаю ↑	ВНД України ↑
---	-------------	---------------

Вправа 5.14. За попередніми даними Державної служби статистики України в 2011 році складові ВВП та їх показники були такими (у млн. гривень):

За витратами:

- споживчі витрати домогосподарств – 866 503;
- державні витрати – 238 698;
- імпорт – 779 028;
- валове нагромадження (інвестиції) – 282474.

За доходами:

- оплата праці найманих працівників – 628 111;
 - податки за виключенням субсидій – 186 067;
 - валовий прибуток, змішаний дохід – 502 422.
- 1316600

Визначте:

1. ВВП 2011 року – 1316600 млн грн
2. Обсяг експорту – $1316600 - 866503 - 238698 - 282474 + 779028 = 707953$

Вправа 5.15. У таблиці наведені показники, які використовуються при обчисленні ВВП певної країни:

	Млрд. грн		Млрд. грн
Доходи українців з-за кордону	30	Дивіденди	20
Державні видатки	180	Нерозподілений прибуток корпорацій	64
Трансфертні платежі	15	Прибуток некорпоративного сектора	60
Амортизація	90	Непрямі податки на бізнес	40
Експорт	50	Заробітна плата	300
Імпорт	70	Доходи, виплачені іноземцям	52
Податок на прибуток корпорацій	36	Внески на соцстрах	13
Процент	45	Особисті податки	22
Рента	55	Чисті приватні інвестиції	60
		Споживчі витрати	400

Виконайте наступні завдання:

- 1) обчисліть ВВП методом потоку витрат та потоку доходів:

Метод потоку доходів		Метод потоку витрат	
Споживчі витрати	400	Зарплата	300
Державні видатки	180	Рента	55
Амортизація	90	Процент	45
Чисті приватні інвестиції	60	Прибуток некорпоративного сектора	60
Експорт	50	Дивіденди	20
Імпорт	-70	Податок на прибутки корпорацій	36
ВВП	710		

	<i>Нерозподілений прибуток корпорацій</i>	<i>64</i>
	<i>Амортизація</i>	<i>90</i>
	<i>Непрямі податки на бізнес</i>	<i>40</i>
	<i>ВВП</i>	<i>710</i>

2) обчисліть інші макроекономічні показники:

– Валовий національний дохід: $710 + 30 - 52 = 688$

– Чистий національний продукт: $710 - 90 = 620$

– Національний дохід: $W + R + i + Pr = 300 + 55 + 45 + 60 + 20 + 36 + 64 = 580$

– Особистий одержаний дохід: $580 - 13 + 15 = 582$

– Особистий використаний дохід (Дохід у розпорядженні): $582 - 22 = 560$

Номінальний та реальний ВВП

Вправа 5.16. Реальний ВВП країни за поточний рік дорівнював 800 млрд г.о., дефлятор ВВП – 1,05. Визначте показник номінального ВВП країни.

Ном. ВВП = Реальний ВВП × дефлятор = $800 \times 1,05 = 840$ млрд г.о.

Вправа 5.17. Визначте у відсотках як зміниться реальний ВВП певної країни за 2011 та 2012 роки за даними таблиці:

	2011 р.	2012 р.
Номінальний ВВП, млрд. грошових одиниць	1500	1600
Дефлятор ВВП	1	1,25
Реальний ВВП, млрд. грошових одиниць	1500	1280

Зміна ВВП: $(1280 - 1500) : 1500 = -0,1467$ або $-14,67\%$.

В країні спостерігався спад реального виробництва. Реальний ВВП 2012 року знизився на 14,67%, порівняно з 2011 роком.

Вправа 5.18. Припустимо, що в економіці певної країни виробляється лише три товари, обсяг та ціна реалізації яких наведено у таблиці:

	2010 рік			2011 рік			
	Ціна реалізації, грн. за одиницю (P_0)	Обсяг реалізації, одиниць (Q_0)	$P_0 Q_0$	Ціна реалізації, грн. за одиницю (P_1)	Обсяг реалізації, одиниць (Q_1)	$P_1 Q_1$	$P_0 Q_1$
Товар 1	20	120	2400	25	120	3000	2400
Товар 2	100	15	1500	90	20	1800	2000
Товар 3	15	90	1350	20	80	1600	1200
Номінальний ВВП			5250			6400	X
Реальний ВВП			5250			X	5600

1) обчисліть номінальний та реальний ВВП країни за 2010 та 2011 роки і заповніть таблицю.

2) визначте темпи зміни:

– номінального ВВП у 2011, порівняно з 2010 роком: $\frac{6400 - 5250}{5250} \cdot 100\% = +21,9\%$.

– реального ВВП у 2011 році, порівняно з 2010 роком: $\frac{5600 - 5250}{5250} \cdot 100\% = +6,7\%$.

3) зробіть висновок, що відбулося в економіці даної країни (економічне зростання, економічний спад) у 2011 році. *Економічне зростання +6,7%.*

4) визначте дефлятор ВВП 2011 року, порівняно з 2010 роком.

$$\text{Дефлятор} = \frac{P_1 Q_1}{P_0 Q_1} = \frac{6400}{5600} = 1,143.$$

Циклічність як форма руху національної економіки

Вправа 5.19. Проаналізуйте дані таблиці, в якій наведено валовий внутрішній продукт України з 2000 по 2011 роки:

Роки	Номінальний ВВП, млрд. грн	Дефлятор ВВП, відсотків щодо попереднього року	Реальний ВВП, млрд. грн	Індекс зміни реального ВВП, відсоток щодо попереднього року	Темп зміни реального ВВП, відсоток щодо попереднього року
1	2	3	4	5	6
2000	170,1	100,0	170,1	1	–
2001	204,2	109,9	185,8	1,09	9
2002	225,8	105,1	214,8	1,05	5
2003	267,3	108,0	244,7	1,08	8
2004	345,1	115,1	299,8	1,12	12
2005	441,5	124,5	354,6	1,03	3
2006	544,2	114,8	474,0	1,07	7
2007	720,7	122,7	587,4	1,08	8
2008	948,1	128,6	737,2	1,02	2

2009	913,3	113,0	808,2	0,85	-15
2010	1094,6	115,0	951,8	1,04	4
2011	1316,6	115,7	1137,9	1,04	4

Виконайте наступні завдання:

- 1) обчисліть реальний ВВП України і заповніть колонку №4 таблиці.
- 2) обчисліть індекс зміни реального ВВП за формулою: (реальний ВВП поточного року: номінальний ВВП попереднього року) $\times 100\%$ і заповніть колонку №5 таблиці.

Пояснення: Якщо в таблиці наведено дефлятор ВВП у відсотках щодо попереднього року, це означає, що реальний ВВП кожного року (колонка 4) вимірюється у цінах року попереднього. Відповідно їх не можна порівнювати між собою, оскільки вони виміряні в різних цінах. В такому випадку номінальний ВВП попереднього року дорівнює реальному ВВП даного року і використовується як базовий для порівняння з реальним показником наступного року. Відповідно, щоб визначити, як змінився реальний ВВП кожного наступного року, порівняно з попереднім, слід порівняти його з реальним ВВП попереднього року, який дорівнює номінальному ВВП цього року. Приклад: Реальний ВВП $_{2011 \text{ року}} = \text{Ном.ВВП}_{2011} : 1,157 = 1137,9$. Для визначення індексу змін реального ВВП 2011 року, порівняно з 2010 роком, слід реальний ВВП 2011 року порівняти з реальним ВВП 2010 року, який дорівнює номінальному ВВП 2010 року. Отже, $(1137,9 : 1094,6) \times 100\% = 103,9\%$.

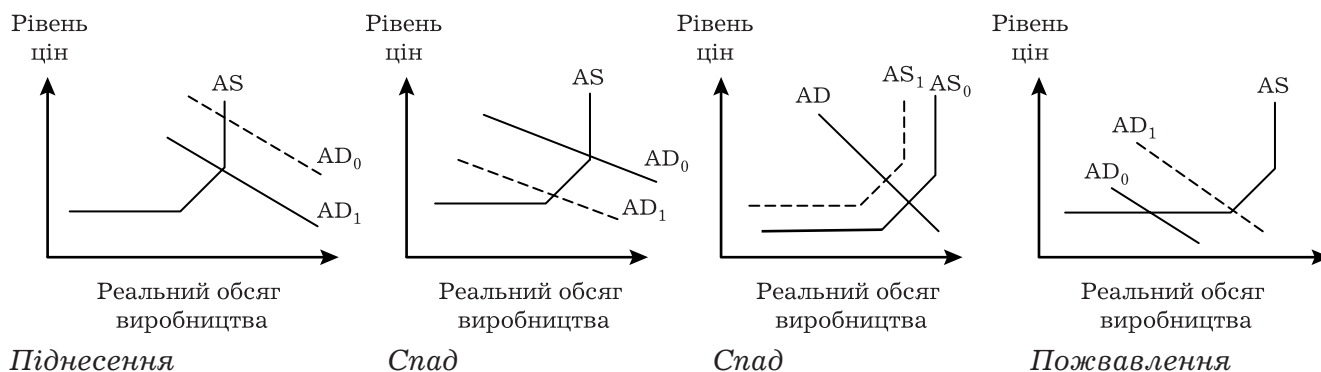
- 3) обчисліть темп зміни реального ВВП за формулою: (Індекс ВВП поточного року – 100%) і заповніть останню колонку таблиці.
- 4) проаналізуйте отримані дані і дайте відповідь на питання:

- Як змінювався реальний ВВП країни з 2000 по 2011 рік? (зазначте, в яких роках спостерігалось економічне зростання, а в яких економічний спад)
з 2000 року по 2008 рік – зростання
2009 рік – спад
2010-2011 рр. – зростання
- Які чинники зумовили економічне зростання, а які – спад? З 2000 по 2008 р. в країні спостерігалось пожвавлення, пов'язане з розвитком ринкових відносин. 2009 рік – світова фінансова криза, яка торкнулася й України.
- Чому за показниками номінального ВВП неможливо визначити економічне зростання? Номінальний ВВП виміряний у поточних цінах, які за цей період значно зростали, тому цей показник не відображає змін реального виробництва.
- Чи можна визначити за даними таблиці, на скільки відсотків збільшився реальний ВВП країни за 12 років? Як саме зробити? Перемножити щорічні індекси:
 $1 \times 1,09 \times 1,05 \times 1,08 \times 1,12 \times 1,03 \times 1,07 \times 1,08 \times 1,02 \times 0,85 \times 1,04 \times 1,04 = 1,5452$.
За 12 років реальний ВВП зріс на 54,52%.
- Що можна сказати про темпи економічного зростання України, враховуючи, що середньорічний темп економічного зростання провідних країн світу (США, Канада, Норвегія, Швеція, Велика Британія) за останнє п'ятнадцятиріччя не перевищував 3%. Окрім 2008 і 2009 років, Україна демонструвала більш швидке економічне зростання, ніж провідні країни світу.
- Чи можна на підставі даних про темпи економічного зростання економіки України зробити висновок, що наша країна – одна з найрозвиненіших країн світу? Відповідь обґрунтуйте. Ні. До 2000 року в Україні тривала глибока економічна криза, коли реальний ВВП змінився в 2000 році, порівняно з 1991 роком, приблизно на 60%. З 2000 року дійсно економіка України швидко зростала, але до 2009 року (рік спаду) ще не відновила втраченого за перше десятиріччя незалежності. В той же час провідні країни світу щороку мають незначне, але стабільне впродовж багатьох десятиріч зростання. Тому обсяг їх річного ВВП значно більший, ніж в Україні.

Вправа 5.20. Запишіть, зміною яких макроекономічних показників характеризуються наступні фази економічного циклу:

	Фази середнього (промислового) циклу			
	Спад	Депресія	Пожвавлення	Піднесення
Реальний ВВП	↓	низький	↑ до попереднього рівня	↑ вище докризового рівня
Рівень цін	низький	низький	↑	↑
Рівень безробіття	високий	високий	↓	↓
Доходи населення	↓	↓	↑	↑
Прибутки підприємств	↓	↓	↑	↑
Курс акцій найбільших корпорацій	↓	↓	↑	↑
Обсяг придбання товарів довгострокового користування	↓	↓	↑	↑
Обсяги капітального будівництва	↓	↓	↑	↑

Вправа 5.21. Визначте, яким фазам циклу відповідають наступні графіки макрорівноваги:

Вправа 5.22. Знайдіть в додаткових джерелах такі визначення:

Економічне зростання – збільшення обсягів суспільного виробництва і розширення можливостей економіки задовольняти зростаючі потреби населення у товарах і послугах.

Економічний розвиток – процес безупинної зміни матеріального базису виробництва, а також усієї сукупності різноманітних відносин між економічними суб'єктами, соціальними групами населення.

Виконайте наступні завдання:

1) поясніть, чим ці поняття різняться між собою.

Економічне зростання характеризує кількісне збільшення обсягів реального виробництва в країні за певний період.

Економічний розвиток характеризує і кількісні, і якісні зміни у виробництві та виробничих відносинах впродовж тривалого часу.

2) опишіть типи економічного зростання:

- екстенсивне – коли збільшення обсягів виробництва досягається збільшенням залучених ресурсів;
- інтенсивне – коли збільшення обсягів виробництва досягається меншою кількістю ресурсів за рахунок їх більш ефективного використання.

Вправа 5.23. Економісти та політичні діячі, характеризуючи негативний стан розвитку економіки, часто використовують різні поняття: «економічна криза», «спад виробництва», «депресія», «рецесія». Напишіть невеличке есе, коли для характеристики економіки України можна використати ці терміни. Відповідь обґрунтуйте.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 4

Дослідження залежності між темпом економічного зростання та рівнем безробіття в Україні

Мета:

- 1) навчитися аналізувати абсолютні та відносні статистичні показники;
- 2) навчитися будувати графік динаміки реального ВВП і визначати за ним фази економічного циклу;
- 3) порівнювати зміни різних макроекономічних показників на різних фазах економічного циклу.

ХІД РОБОТИ

Таблиця 5.1.

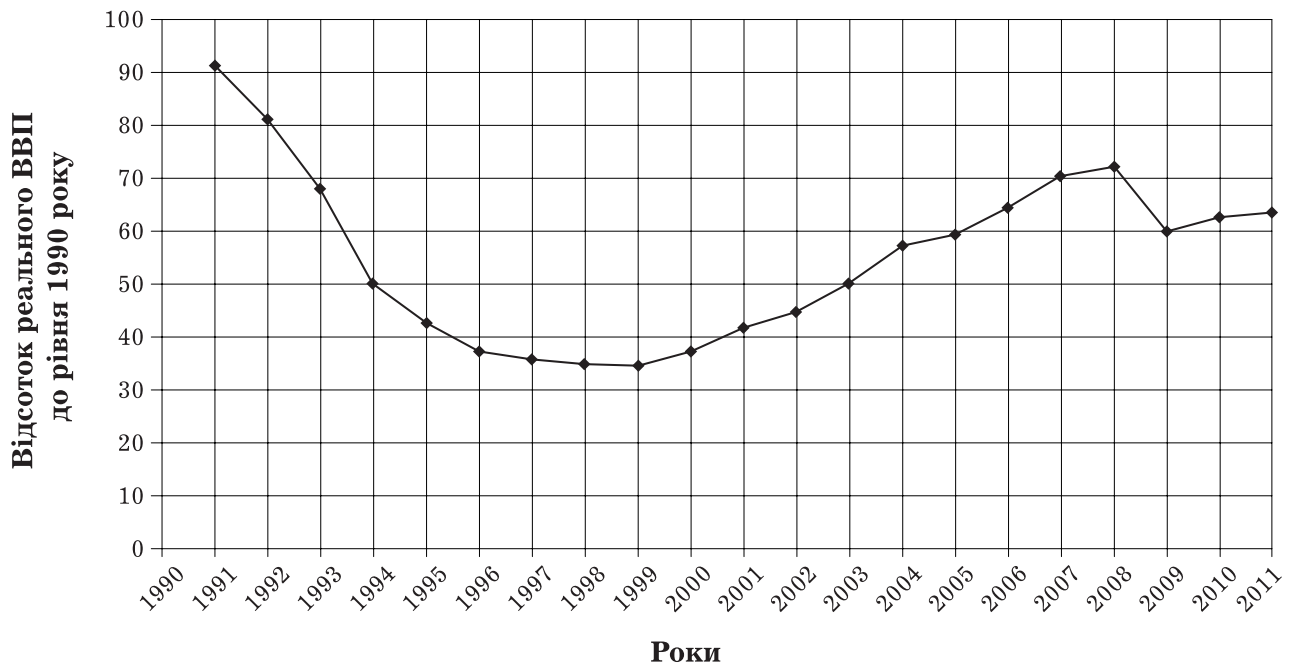
Валовий внутрішній продукт України за 1990-2011 роки¹

Рік	Номинальний ВВП	Відсоток зміни реального ВВП до попереднього року	Відсоток зміни реального ВВП до 1990 року	Рівень безробіття, %
1	2	3	4	
	Млрд. карбованців			
1990	167			
1991	299	-8,7	91,3	
1992	5033	-9,9	82,3	
1993	148273	-14,2	70,6	
1994	1203769	-22,9	54,4	
1995	5451642	-12,2	47,8	5,6
	Млн. гривень			
1996	81519	-10,0	43,0	7,6
1997	93365	-3,0	41,7	8,9
1998	102593	-1,9	40,9	11,3
1999	130442	-0,2	40,8	11,9
2000	170070	5,9	43,2	11,6
2001	204190	9,2	47,2	10,9
2002	225810	5,2	49,7	9,6
2003	267344	9,6	54,4	9,1
2004	345113	12,1	61,0	8,6
2005	441452	2,7	62,7	7,2
2006	544153	7,3	67,3	6,8
2007	720731	7,9	72,6	6,4
2008	948056	2,3	74,2	6,4

¹ Статистичний щорічник України за 2009 рік. Державний комітет статистики. [www.ukrstat.gov.ua/ druk/stsc/SEU2010.u.zip](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/stsc/SEU2010.u.zip)

2009	913345	-14,8	63,3	8,8
2010	1082569	4,1	65,8	8,1
2011 ¹	1316600	5,2	66,6	7,9

Завдання 1. Проаналізуйте динаміку валового внутрішнього продукту України за таблицею 5.1. і побудуйте графік змін реального ВВП України відносно 1990 року. Для цього відкладіть на графіку показники стовпчика 4 по вертикальній осі навпроти до кожного року.

Дайте відповіді на питання:

- 1) Як змінювався номінальний ВВП України за ці роки? *Зростав.*
- 2) Чи можна за показником номінального ВВП зробити висновок щодо економічного зростання в Україні впродовж 1990-2011 років? Чому? *Ні, оскільки номінальний ВВП вимірюється в поточних цінах, які також зростали.*
- 3) Як змінювався реальний ВВП України за ці роки? *Спад до 1999 р., 2000-2008 зростання, 2009 – спад, 2010-2011 – зростання.*
- 4) Визначте роки, коли в Україні спостерігалися такі фази економічного циклу:
– спад: *1991-1995, 2009 р.*
– депресія: *1995-1999 рр.*
– пожвавлення: *2000-2008; 2010, 2011 рр.*
- 5) Визначте, в які роки в Україні спостерігалось зменшення показників рівня безробіття: *2000-2008 рр.*
- 6) Визначте, в які роки спостерігалось зростання показника рівня безробіття: *1991-1999, 2009 р.*
- 7) Зробіть висновок щодо того, як змінювалися темпи зміни реального ВВП та рівня безробіття в Україні впродовж 1990-2011 років.

<i>1991-2000 рр.</i>	<i>ВВП ↓</i>	<i>безробіття ↑</i>
<i>2000-2008 рр.</i>	<i>ВВП ↑</i>	<i>безробіття ↓</i>
<i>2009 р.</i>	<i>ВВП ↓</i>	<i>безробіття ↑</i>
<i>2010-2011 рр.</i>	<i>ВВП ↑</i>	<i>безробіття ↓</i>

¹ Попередні дані.

Завдання 2. Дефлятор ВВП у 2009 році дорівнював 113%, порівняно з 2008 роком, а чисельність населення України становила 45,9 млн осіб. Використовуючи ці дані та показники таблиці 7.1, обчисліть :

- реальний ВВП України за 2009 рік: $913345 : 1,13 = 808269,9$ млрд. грн.
- реальний ВВП України на душу населення за 2009 рік: $808269,9 : 45,9 = 17609,366$ грн.

Завдання 3. Проаналізуйте дані таблиці 7.2. і дайте відповіді на питання:

Таблиця 7.2.

Окремі зіставлення по країнах світу

Країна	2008 рік		2009 рік	
	Рівень зміни реального ВВП, відсоток до попереднього року	ВВП на одну особу, дол. США за паритетом купівельної спроможності 2005 року	Рівень зміни реального ВВП, відсоток до попереднього року	ВВП на одну особу, дол.США за паритетом купівельної спроможності 2005 року
Естонія	-3,6	18882	-14,1	16228
Італія	-1,3	28170	-5,0	26559
Латвія	-4,6	17571	-18,0	15058
Німеччина	1,3	33714	-4,9	32147
США	0,4	43671	-2,4	42238
Угорщина	0,6	17997	-6,3	16886
Швеція	-0,4	34236	-5,1	32180
Молдова	7,8	2768	-6,5	2592
Україна	2,3	6766	-14,8	5763

- 1) в яких країнах спостерігався спад вже у 2008 році? *Естонія, Італія, Латвія, Швеція.*
- 2) яких країн світова криза торкнулася тільки в 2009 році? *Решти, в т.ч. України.*
- 3) в яких країнах і в якому році спостерігався найбільший спад реального ВВП? *2009 р. Естонія – 14,1%; Латвія – 18%; Україна – 14,8%.*
- 4) які країни мали найбільший показник ВВП на одну особу в 2008 році? *США, Німеччина, Швеція.*
- 5) як змінився ВВП на одну особу в цих країнах в 2009 році? *Знизився.*

Завдання 4. Економічна наука і статистика використовують такі показники, що вимірюють обсяги національного виробництва: номінальний і реальний ВВП, відсоткова зміна реального ВВП, ВВП на душу населення в національних грошових одиницях і за паритетом купівельної спроможності та багато інших. Поясніть, чому в економічному аналізі застосовуються стільки різних показників.

Номінальний ВВП – використовується для обчислення обсягу виробництва в поточних цінах.

Реальний ВВП дозволяє оцінити обсяг виробництва більш точно, оскільки він позбавлений впливу цін. Цей показник дозволяє порівнювати обсяги виробництва в динаміці (з року в рік).

Темп зміни реального ВВП – характеризує зростання або спад виробництва в поточному році, порівняно з попереднім або базовим.

ВВП на душу населення дозволяє порівняти можливості національної економіки задовольняти потреби громадян з можливостями економік інших країн.

Всі ці показники використовуються в економічному аналізі для характеристики функціонування економіки з різних точок зору.

Тема 6

Безробіття та інфляція як наслідки порушення загальної економічної рівноваги

*Найнещасніша людина – це та,
для якої в світі не знайшлося роботи.
Т.Карлейль*

Основні показники національного ринку праці

Вправа 6.1. Визначте статус нижче вказаних осіб у складі населення країни з точки зору їх зайнятості в національному виробництві (зайняті, безробітні, економічно неактивні, непрацездатні):

1. Сімнадцятирічний учень 11 класу загальноосвітнього навчального закладу – *економічно неактивний*.
2. Учитель економіки Хмельницької гімназії – *зайнятий*.
3. Випускник професійно-технічного училища, який шукає собі роботу перукаря – *безробітний*.
4. Прибиральниця, яка працює чотири дні на тиждень – *зайнята*.
5. Лікар – терапевт, який шукає роботу після переїзду в місто Київ – *безробітний*.
6. Багатодітна мати, яка присвятила себе догляду за дітьми – *економічно неактивна*.
7. Тридцятирічна особа, що страждає на психічне захворювання і визнана судом недієздатною – *непрацездатна*.
8. Сорокарічний водій, який внаслідок аварії став інвалідом I групи – *непрацездатний*.
9. Жінка у декретній відпустці – *зайнята*.
10. Засуджений, який відбуває покарання у виправному закладі – *економічно неактивний*.

Вправа 6.2. Визначте кількість економічно активного населення та чисельність безробітних в Україні в 2010 році за наступними даними: все наявне населення – 45,6 млн осіб; непрацездатних – 17,5 млн осіб; економічно неактивних – 7,88 млн осіб; зайнятих – 19,209 млн осіб.

Економічно активні = $45,6 - 17,5 - 7,88 = 20,22$ млн осіб.

Безробітні = $20,22 - 19,209 = 1,011$ млн осіб.

$$U = \frac{1,011}{20,22} \cdot 100\% = 5\%.$$

Вправа 6.3. В певній країні служба статистики надає інформацію про чисельність різних категорій населення: дітей та підлітків віком до 15 років – 5 млн осіб; осіб, старших за 70 років – 3 млн. осіб; пенсіонерів за фахом та інвалідів I групи – 1,5 млн осіб; працездатне населення – 12 млн осіб; домогосподарки – 0,5 млн осіб; студенти та школярі працездатного віку, що навчаються – 0,8 млн осіб; особи працездатного віку, визнані судом недієздатними – 0,2 млн осіб; безробітні – 0,6 млн осіб. Визначте загальну чисельність населення країни та кількість зайнятого населення.

Непрацездатні = $5 + 3 + 0,2 = 8,2$ млн осіб.

Економічно неактивні = $1,5 + 0,5 + 0,8 = 2,8$ млн осіб.

Все населення = $8,2 + 12 = 20,2$ млн осіб.

Зайняті = $12 - 0,6 - 2,8 = 8,6$ млн осіб.

Рівень безробіття та його основні види. Чому виникає безробіття

Вправа 6.4. В таблиці наведено дані про зайнятість населення України в 2003-2009 роках у віці 15-70 років. Заповніть пусті клітинки таблиці:

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Економічно активне населення, тис. осіб	22171,3	22202,4	22280,8	22245,4	22322,3	22397,4	22150,3
Зайняті, тис. осіб	20163,3	20295,7	20680,0	20730,4	20904,7	20972,3	20191,5
Безробітні, тис. осіб	2008,0	1906,7	1600,8	1515,0	1417,6	1425,1	1958,8
Рівень безробіття, %	9,1	8,6	7,2	6,8	6,4	6,4	8,8

Дайте відповіді на питання:

- як змінювався рівень безробіття в країні протягом 2003-2009 років?
Знижувався з 9,1% до 6,4% в 2008 р.
Зріс в 2009 р. до 8,8%
- в якому році безробіття було найбільшим? 2003 р.
- в якому році безробіття було найменшим? 2007, 2008 рр.
- які причини такої динаміки показника рівня безробіття? 2003-2008 рр. – економічне зростання в Україні, 2009 – рік економічного спаду.

Вправа 6.5. Населення однієї з областей України складає 4 млн осіб, з них:

- дітей віком до 16 років – 0,8 млн осіб;
- пенсіонерів – 0,6 млн осіб;
- студентів, учнів – 0,4 млн осіб ;
- домогосподарок – 0,15 млн осіб;
- осіб, що зневірилися в пошуках роботи, – 0,05 млн осіб;
- осіб у виправних закладах – 0,06 млн чол;
- зайнятих у всіх галузях економіки – 1,8 млн. чол.

За наведеними даними розрахуйте :

- Чисельність працездатних: $4 - 1,4 = 2,6\%$.
- Чисельність непрацездатних: $0,8 + 0,6 = 1,4\%$.
- Чисельність економічно активних: $2,6 - 0,66 = 1,94\%$.
- Чисельність економічно неактивних: $0,4 + 0,15 + 0,05 + 0,06 = 0,66\%$.
- Чисельність безробітних: $1,94 - 1,8 = 0,14\%$.
- Рівень безробіття: $(0,14 : 1,94) \cdot 100 = 7,2\%$.

Вправа 6.6. Для кожної наступної ситуації визначте вид безробіття (фрикційне, структурне, циклічне):

№	Ситуація	Вид безробіття
1	Складув, звільнений внаслідок запровадження на заводі автоматичної лінії виробництва скляного посуду	Структурне
2	Продавець автосалону, звільнений у зв'язку із скороченням попиту населення на нові автомобілі під час економічного спаду	Циклічне

3	Менеджер банку, який звільнився з роботи в м. Одеса і шукає роботу в м. Львів внаслідок зміни місця проживання	Фрикційне
4	Диспетчер таксопарку, яка звільнилась у зв'язку із необхідністю доглядати дитину – інваліда	Перейшла до категорії економічно неактивних
5	Державний службовець, звільнений внаслідок скорочення штату в зв'язку із реорганізацією структури управління Міністерства	Структурне
6	Шахтар, який звільнився після отриманої травми і шукає більш легкої роботи	Фрикційне
7	Будівельники, звільнені у зв'язку зі зниженням обсягів будівництва під час економічної кризи	Циклічне

Вправа 6.7. Статистичний щорічник України за 2009 рік наводить дані про склад безробітних за причинами незайнятості:

	Причини	Відсоток у загальному складі безробітних	Чисельність, тис. осіб
	Усього безробітних	100 %	1958,8
Структурне	Звільнені з економічних причин (у зв'язку з реорганізацією, ліквідацією підприємств, скороченням штату працівників)	45,5 %	$1958,8 \cdot 0,455 = 891,254$
	Звільнені за власним бажанням	27,0 %	528,876
	Не працевлаштовані після закінчення загальноосвітніх та вищих закладів	14,1 %	276,1908
	Звільнені за станом здоров'я, через оформлення пенсій за віком та фахом	0,7 %	13,7116
Циклічне	Звільнені у зв'язку із закінченням строку контракту	9,0 %	176,292
	Демобілізовані з військової строкової служби	0,8 %	15,6704
	Інші причини	2,9 %	56,8052

Решта причин відносяться до фрикційного безробіття.

Враховуючи, що чисельність економічно активного населення становила в 2009 році 22150,3 тис. осіб, визначте:

1. Чисельність осіб, що стали безробітними з різних причин (заповніть таблицю).
2. Рівень циклічного безробіття – 0,8%.
3. Рівень структурного безробіття – 4%
4. Рівень фрикційного безробіття – 4%
5. Рівень природного безробіття – 8%.

Наслідки безробіття для економіки та дії уряду з обмеження безробіття

Вправа 6.8. В умовній країні обсяг номінального ВВП за рік становив 1500 млрд грошових одиниць. Рівень структурного безробіття – 3%, фрикційного – 2%, циклічного – 6%. Визначте:

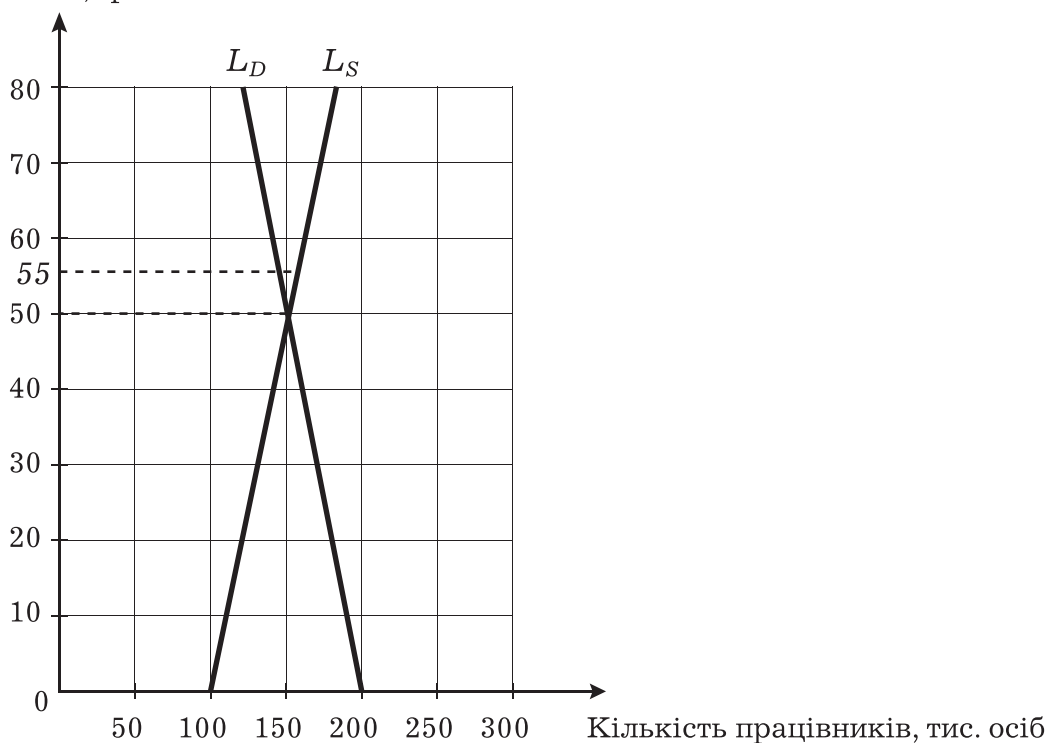
- 1) рівень природного безробіття $3 + 2 = 5\%$.

- 2) обсяг втрат ВВП внаслідок наявності циклічного безробіття, якщо коефіцієнт Оукена дорівнює 2,5. $\frac{Y - Y^*}{Y^*} = \beta(U - U^*)$; $\frac{1500 - Y^*}{Y^*} = -2,5 \cdot (0,11 - 0,05)$; $Y^* = 1764,71$ млрд г.о.
 $\Delta Y = Y^* - Y = 1764,71 - 1500 = 264,71$ млрд г.о.

Вправа 6.9. Попит на послуги некваліфікованих працівників описується функцією $L_D = 200 - w$, а пропозиція праці – функцією $L_S = 100 + w$, де L – кількість працівників у тисячах осіб, w – денна ставка зарплати, грн. Уряд приймає рішення про підвищення рівня мінімальної денної зарплати до 55 гривень.

- Визначте рівноважну ставку зарплати та кількість найнятих працівників.
 $L_D = L_S$; $200 - w = 100 + w$; $w^* = 50$ грн; $L^* = 150$ тис. осіб.
- Визначте, що спостерігатиметься на ринку (безробіття, або надлишок робочої сили) після підвищення мінімальної зарплати.
 $w_1 = 55$ грн; $LD_1 = 145$; $LS_1 = 155$; $\Delta L = 10$ тис. осіб безробітні; $LS > LD$ (надлишок).
- Побудуйте графік взаємодії попиту та пропозиції на ринку праці і проілюструйте зміни, що відбудуться внаслідок збільшення мінімальної зарплати.

Денна ставка зарплати, грн.

Вправа 6.10. У 2010 році в Україні серед 1785,6 мільйонів безробітних 16,2 % припадало на випускників загальноосвітніх шкіл, ПТУ, вищих навчальних закладів. Поміркуйте, проведіть додаткові дослідження і дайте розгорнуті відповіді на питання:

- які, на ваш погляд, існують причини безробіття серед освіченої молоді?
- якими є наслідки молодіжного безробіття для а) самих випускників; б) їхніх родин; в) економіки країни?
- які заходи слід вжити уряду, щоб зменшити безробіття серед молодих спеціалістів?

Економічний зміст і вимірювання інфляції

Вправа 6.11. В таблиці наведено дані про склад умовного споживчого кошика та ціни на його складові в різні роки:

Базовий споживчий кошик		Рік 1		Рік 2		Рік 3	
Назва товару	Кількість одиниць	Ціна одиниці, грн	Вартість кошика, грн	Ціна одиниці, грн	Вартість кошика, грн	Ціна одиниці, грн	Вартість кошика, грн
1. Хліб білий	4 буханки	2,50	10,00	2,90	11,60	3,20	12,80
2. М'ясо свине	5 кг	40,00	200,00	42,00	210,00	45,00	225,00
3. Олія	1 літр	8,00	8,00	8,00	8,00	9,00	9,00
4. Проїзд громадським транспортом	40 поїздок	1,00	40,00	1,50	60,00	2,00	80,00
5. Електроенергія	150 квт	0,24	36,00	0,24	36,00	0,36	54,00
Всього витрат	х	х	294,00	х	325,60	х	380,80

Визначте:

- Вартість споживчого кошика в першому році, другому році, третьому році і заповніть таблицю.
- Індекс цін другого року, порівняно з першим роком $(325,6 : 294,00) \cdot 100 = 110,7\%$
- Індекс цін третього року, порівняно з другим роком $(380,8 : 325,6) \cdot 100 = 117,0\%$
- Індекс цін третього року, порівняно з першим роком $(380,8 : 294,0) \cdot 100 = 130\%$
- На скільки відсотків зросли ціни у другому році, порівняно з першим роком $+10,7\%$
- На скільки відсотків зросли ціни у третьому році, порівняно з другим роком $+17\%$
- На скільки відсотків зросли ціни у третьому році, порівняно з першим роком $+30\%$

Дайте відповіді на питання:

- Які з визначених вами індексів є
 - ланцюгові: *другий порівняно з першим; третій порівняно з другим.*
 - базисні: *другий з першим, третій з першим.*
- Про який показник інфляції (індекс цін або темп інфляції) йдеться в наступних твердженнях:
 - Ціни впродовж 2008 року в Україні зросли на 25,2 % – *темп інфляції.*
 - Рівень інфляції в Україні в 2010 році становив 109,1% – *індекс цін в %.*
 - Впродовж 1994 року ціни в Україні зросли в 5 разів – *індекс цін в частках (разах).*

Вправа 6.12. Розв'яжіть задачу. В 1996-1997 роках в Україні проведена грошова реформа, внаслідок якої була введена нова грошова одиниця – гривня. Після тривалої гіперінфляції 1992-1995 років деякі економісти прогнозували швидке знецінення гривні впродовж найближчих двох років. Однак в 1998 році ціни зросли лише на 20,1%, в 1999 році індекс споживчих цін дорівнював 119,2%. Визначте:

- Індекс цін за два роки – $IP_{99-97} = IP_{98} : IP_{99} = 1,201 \times 1,192 = 1,431592$.
- Темп інфляції за цей період – $Ti = (1,431592 - 1) \times 100 \approx 43,16\%$. Ціни зросли на 43,16% в 1999 році, порівняно з 1997 р.
- Зміну купівельної спроможності гривні в 1999 році, порівняно з 1997 роком.

$$K_c = \frac{1}{IP_{99-97}} = \frac{1}{1,4316} = 0,6970; \text{Гривня знецінилася на } (0,6970 - 1) \times 100 = 30,29\%.$$

Вправа 6.13. Впродовж 3-х років ціни в країні змінювалися наступним чином: I рік – зросли на 5%; другий рік – зросли на 45%; третій рік – зросли на 8%. Визначте:

- темп інфляції за три роки $(1,05 \times 1,45 \times 1,08 - 1) \times 100 = 69,13\%$.
- середньорічний темп інфляції $\sqrt[3]{1,69128} \approx 1,19$. *Ti середній = 19%.*

Види інфляції за причинами виникнення

Вправа 6.14. Позначте навпроти кожної з наведених подій, який вид інфляції вона може спричинити (інфляцію попиту чи інфляцію витрат)

Подія	Вид інфляції, яку може спричинити
1. Населення купує більше товарів довгострокового використання в очікуванні зростання цін	<i>інфляція попиту</i>
2. Тарифи на електроенергію збільшено	<i>інфляція витрат</i>
3. Зменшення ставок за банківськими кредитами для населення	<i>інфляція попиту</i>
4. Уряд почав виплати населенню компенсації заощаджень колишнього Ощадбанку СРСР	<i>інфляція попиту</i>
5. Збільшення урядом рівня мінімальної заробітної плати	<i>інфляція витрат</i>
6. Підвищення пенсій	<i>інфляція попиту</i>
7. Зростання світових цін на нафту	<i>інфляція витрат</i>

Вправа 6.15. За рік реальний ВВП зріс на 6%, швидкість обігу грошової одиниці зросла на 2%. Як слід змінити обсяг грошової маси в обігу з метою утримання інфляції в межах 3%?

Дано: $I_Q = 1,06$ $I_V = 1,02$ $I_P = 1,03$ $I_M = ?$	$M \cdot V = P \cdot Q; \quad I_M \cdot I_V = I_P \cdot I_Q;$ $I_M = \frac{I_P \cdot I_Q}{I_V} = \frac{1,03 \cdot 1,06}{1,02} \approx 1,07.$ Обсяг грошової маси слід збільшити на 7%.
---	---

Вправа 6.16. За рік обсяг грошової маси збільшився з 600 млрд г.о. до 660 млрд г.о., обсяг реального ВВП зріс на 15%. Швидкість обігу грошової одиниці залишилася без змін. Який очікується за цих умов темп інфляції?

Дано: $M_0 = 600 \text{ млрд г.о.}$ $M_1 = 660 \text{ млрд г.о.}$ $I_Q = 1,15$ $I_V = 1$ $I_P = ?$	$I_M = \frac{M_1}{M_0} = \frac{660}{600} = 1,1;$ $I_P = \frac{I_M \cdot I_V}{I_Q} = \frac{1,1 \cdot 1}{1,15} = 0,9565;$ В країні спостерігатиметься дефляція $(0,9565 - 1) \cdot 100 = -4,35\%$.
---	--

Вправа 6.17. Перед вами дані про рівень цін в Україні з 1992 по 2011 роки. Визначте, в яких роках інфляція була:

- помірною – 2001, 2003, 2010, 2011.
- галопуючою – 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008.
- гіперінфляція – 1992, 1993, 1994, 1995.
- дефляція – 2002.

Динаміка темпів інфляції в Україні (до грудня попереднього року)

Роки	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Темп інфляції, %	2000,0	10156,0	401,0	181,7	39,7	10,1	20,0	19,2	25,8

Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Темп інфляції, %	6,1	- 0,6	8,2	12,3	10,3	11,6	16,6	22,3	12,3	9,1	4,6

Наслідки інфляції для національної економіки та антиінфляційні заходи уряду

Вправа 6.18. Середня пенсія в Україні в 2008 році дорівнювала 751,4 гривні в місяць, а в 2009 році 898,4 гривні. Індеси споживчих цін дорівнювали: 2008 рік – 125,2%, 2009 рік – 115,9%. Визначте:

- Річний дохід українських пенсіонерів в 2008 та 2009 роках
 $2008 : 751,4 \times 12 = 9016,8 \text{ грн.}$
 $2009 : 898,4 \times 12 = 10780,8 \text{ грн.}$
- Як у відсотках змінився номінальний річний дохід пенсіонерів?
 $\left(\frac{10780,8}{9016,8} - 1 \right) \cdot 100 = 19,56\% \text{ зріс на } 19,56\%.$
- Чому дорівнював реальний дохід пенсіонерів в 2008 році?
 $\frac{9016,8}{1,252} = 7201,9 \text{ грн.}$
- Чому дорівнював реальний дохід пенсіонерів в 2009 році?
 $\frac{10780,8}{1,159} = 9301,8 \text{ грн.}$
- На скільки та в якому напрямку змінився реальний дохід пенсіонерів в 2009 році, порівняно з 2008 роком? Підрахунки зробіть в гривнях та відсотках.
Оскільки реальний дохід пенсіонерів 2009 року виміряний в цінах 2008 року, то порівнювати його можна тільки з номінальним доходом 2008 року (в даному випадку номінальний дохід 2008, який виміряний в цінах 2008 є і реальним доходом 2008 року):
 $9301,8 - 9016,8 = + 285 \text{ грн.}$
 $\left(\frac{9301,8}{9016,8} - 1 \right) \cdot 100 = +3,2\%.$ *Отже, реальний дохід пенсіонерів у 2009, порівняно з 2008 роком, зріс лише на 3,2%.*

Примітка: У вправі 6.19 кінцеві результати можуть бути іншими, якщо округлювати індекс цін до меншої кількості знаків після коми.

Вправа 6.19. Визначте втрати або вигоди наступних осіб від зростання цін на 2% щомісяця:

- Пенсіонер Бойко, який отримує пенсію в розмірі 990 гривень щомісяця
 $\frac{990}{1,02} - 990 = -19,4 \text{ гривні. Дохід зменшиться на } 19,4 \text{ гривні.}$
- Бригада будівельників, яка впродовж 4 місяців має виконувати оздоблювальні роботи, а розрахунок отримає після завершення ремонту в розмірі 20 000 гривень.
Індекс цін за 4 роки дорівнюватиме $(1,02)^4 = 1,08243216$.
 $\text{Втрати бригади} = \frac{20000}{1,08243216} - 20000 = -1523,09 \text{ грн.}$
- Власник 50 000 тисяч гривень, який поклав всю суму на депозит терміном на рік під 16% річних з умовою нарахування відсотків один раз наприкінці завершення строку угоди.
Реальна ставка банківського відсотка дорівнюватиме $16\% - [(1,02)^{12} - 1] \cdot 100 \approx -10\%$, якщо ціни зростатимуть щомісяця на 2%. Втрати власника можна оцінити більш точно, якщо обчислити його дохід від депозиту з урахуванням інфляції за рік:

$$I_p = (1,02)^{12} = 1,268241792.$$

Сума на рахунку через рік: $50000 \times 1,16 = 58000$ грн.

Реально буде отримано: $58000 : 1,268241792 = 45732,60$ грн.

Втрати дорівнюватимуть: $58000 - 45732,6 = 4267,40$ грн.

4. Підприємець Остапчук, який позичив 10 000 гривень в кредитній спілці під 36% річних з умовою повернення всієї суми позики разом з відсотками через півроку (відсотки нараховуються один раз на півроку). Через півроку він має повернути $10000 \times 1,36 = 13600$ грн. Але реально ця сума зменшується на рівень цін $(1,02)^6 = 1,126162419$. А саме він реально має повернути $13600 : 1,126162419 = 12076,41$ грн.
5. Родина Гукалових, не довіряючи банкам, конвертує заощадження в іноземну валюту і зберігає вдома 50 000 доларів США для придбання наприкінці року однокімнатної квартири. Оскільки рівень цін в Україні не впливає на валюту США, а залежить від курсу долара, то родина нічого не втратить, якщо не відбудеться коливання курсу.
6. Учителю Гавадзюк за місяць нарахована зарплата в розмірі 2500 гривень (за вирахуванням податків), проіндексована на 1,5% та видано на руки 2537,5 гривень. Якби було виплачено 2500, то реальні втрати дорівнювали б: $2500 : 1,02 - 2500 = -49,02$ грн.
Фактично втрати склали: $\frac{2537,5 \text{ грн}}{1,02} - 2500 = -12,25$ грн.
7. Приватний перевізник Сикора придбав 31 грудня попереднього року автомобіль за 200 000 тисяч гривень, а наприкінці поточного року продав цю машину за 240 000 гривень. Втрати можна обчислити:
– в цінах попереднього року: $\frac{240000}{(1,02)^{12}} - 200000 = -10761,64$ грн.
– в цінах поточного року: $200000 \times (1,02)^{12} - 240000 = -13648,36$ грн.

Вправа 6.20. Бригада уклала угоду про здачу «під ключ» дачного будинку вартістю 500 тисяч гривень з умовою: якщо термін будівництва буде дотримано 3 місяці, то бригада після підписання акту про прийом робіт отримає 15% від вартості будівництва в якості оплати праці. Якщо ж терміну здачі не буде дотримано, за кожен день прострочки бригада втрачатиме 1% оплати. Фактично термін будівництва склав 3 місяці і 4 дні, а інфляція впродовж періоду будівництва складала: I місяць – 102%, II місяць – 105%, III місяць – 102,7%. Визначте, яку частку оплати втратила бригада, внаслідок зростання цін за цей період і у зв'язку з тим, що гроші були отримані після завершення будівництва?

Зменшення оплати за прострочення терміну $15\% - 4\% = 11\%$.

Отже, бригада отримає номінально $500 \text{ тис. грн} \times 0,11 = 55 \text{ тис. грн}$.

За цей період ціни зростуть на $1,02 \times 1,05 \times 1,027 = 1,099917$.

Зміна реального доходу: $55 : 1,099917 \approx -4,996 \text{ тис. грн}$.

Вправа 6.21. На початку року ви поклали 200 тисяч гривень на депозит під прості відсотки, через рік ви отримали 240 тисяч гривень. Інфляція за рік склала 20%. Визначте:

1. Ваш реальний дохід за рік: $240 : 1,2 = 200$.
2. Чи варто вам було за таких умов зберігати гроші в банку, якщо інфляція дорівнювала б 25%? Відповідь обґрунтуйте.
Ні. Фактично банківська ставка процента дорівнювала $(240 : 200 - 200) \times 100 = 20\%$. При 25% інфляції процент буде повністю з'їдений зростанням цін. Реально ви отримає $\frac{240}{1,25} = 192 \text{ тис. грн}$.
3. Яким був би ваш реальний дохід за рік, якщо при річній інфляції 25% ви зберігали б 200 тисяч гривень в себе вдома?
 $\frac{200}{1,25} = 160 \text{ тис. грн}$. За високої інфляції, яка перевищує ставку банківського відсотка,

*все ж таки більш вигідно зберігати гроші в банку, ніж удома: втрати в банку до-
рівнюватимуть $(192 - 200) = 8$ тис. грн, а вдома $-(160 - 200) = 40$ тис. грн.*

Вправа 6.22. Українська родина в грудні 2005 році придбала квартиру за 200 тисяч гривень. В грудні 2010 році квартира була продана за 350 тис гривень. Скориставшись даними про інфляцію в Україні за відповідні роки (дивись вправу 6.17), визначте, виграла чи програла родина в результаті цих фінансових угод.

Ціни з 2005 по 2011 рік зростають на $1,116 \times 1,166 \times 1,223 \times 1,123 \times 1,091 = 1,949816$.

Щоб обчислити цей індекс, індекси цін слід брати за 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 роки.

В цінах 2005 року: $\frac{350}{1,949816} - 200 = -20,495$ тис. грн.

В цінах 2010 року $350 - 200 \times 1,949816 = -39,96$ тис. грн.

Родина програла

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 5

Аналіз зв'язку між рівнем інфляції та рівнем безробіття в Україні та інших країнах

Мета:

- 1) навчитися аналізувати статистичні дані;
- 2) навчитися будувати криву Філіпса;
- 3) навчитися робити висновки про зв'язки між різними макроекономічними показниками.

Таблиця 6.1.

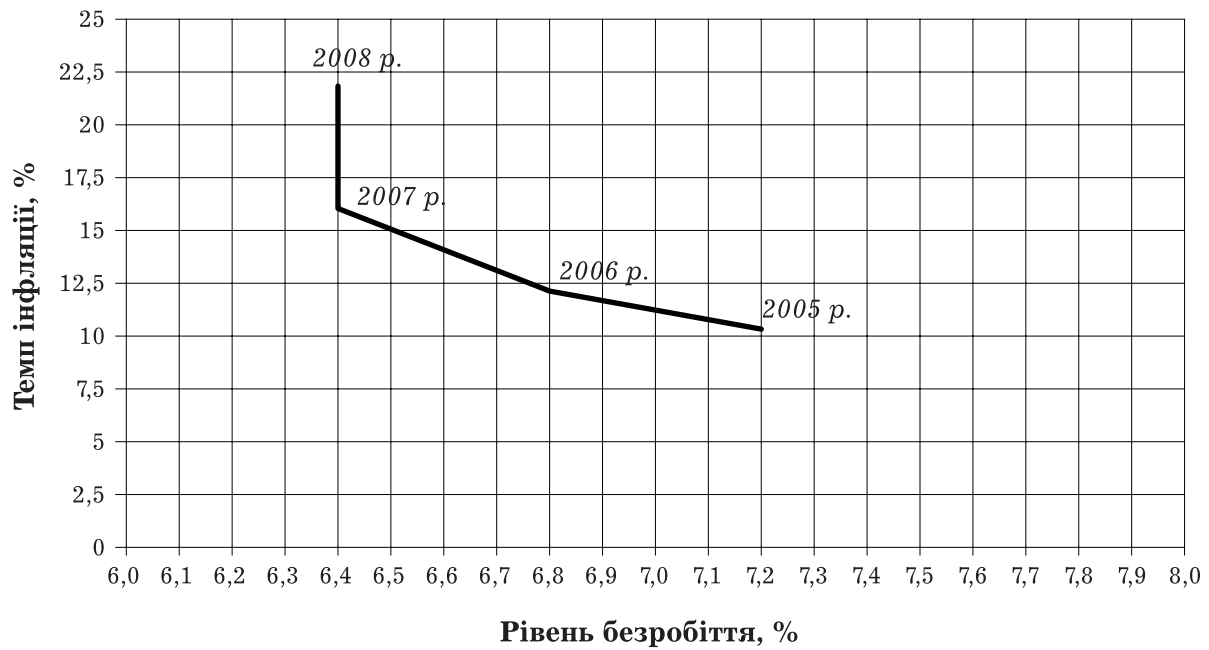
Динаміка показників інфляції та безробіття в Україні за 2000 – 2011р.р.

Роки	Темп інфляції, %	Рівень безробіття за методикою МОП, %
2000	25,8	11,6
2001	6,1 ↓	10,9 ↓
2002	-0,6 ↓	9,6 ↓
2003	8,2 ↑	9,1 ↓
2004	12,3 ↓	8,6 ↓
2005	10,3 ↓	7,2 ↓
2006	11,6 ↑	6,8 ↓
2007	16,6 ↑	6,4 ↓
2008	22,3 ↑	6,4 =
2009	12,3 ↓	8,8 ↑
2010	9,1 ↓	8,1 ↓

ХІД РОБОТИ

1. Проаналізуйте зміну показників інфляції та безробіття в Україні та проставте стрілочки (↓ – «зменшується», ↑ – «збільшується») поряд з кожним показником відповідно року (порівнюйте з попереднім роком).
2. Поясніть, як змінювалися показники темпу інфляції з 2000 по 2011 роки.
Темп інфляції коливався, в різні роки він зростав і зменшувався, порівняно з попередніми роками.
3. Поясніть, як змінювалися показник рівня безробіття в Україні з 2000 по 2011 рік?
Зменшувався з 2000 до 2008 року, зріс у 2009, зменшився у 2010 р.
4. Визначте періоди:
 - прямої залежності між темпом інфляції та рівнем безробіття – 2001, 2002, 2005, 2010 рр.
 - оберненої залежності між темпом інфляції та рівнем безробіття – 2003, 2004, 2006, 2007, 2008, 2009 рр.

5. Виберіть 3-4 роки, в яких спостерігається обернена залежність між темпом інфляції та рівнем безробіття, і побудуйте криву Філіпса (наприклад 2005-2008 роки).

6. Знайдіть в додаткових джерелах інформацію про рівень цін і рівень безробіття для будь-якої іншої країни світу за декілька років і проведіть аналогічний аналіз зв'язку темпів інфляції та рівня безробіття.

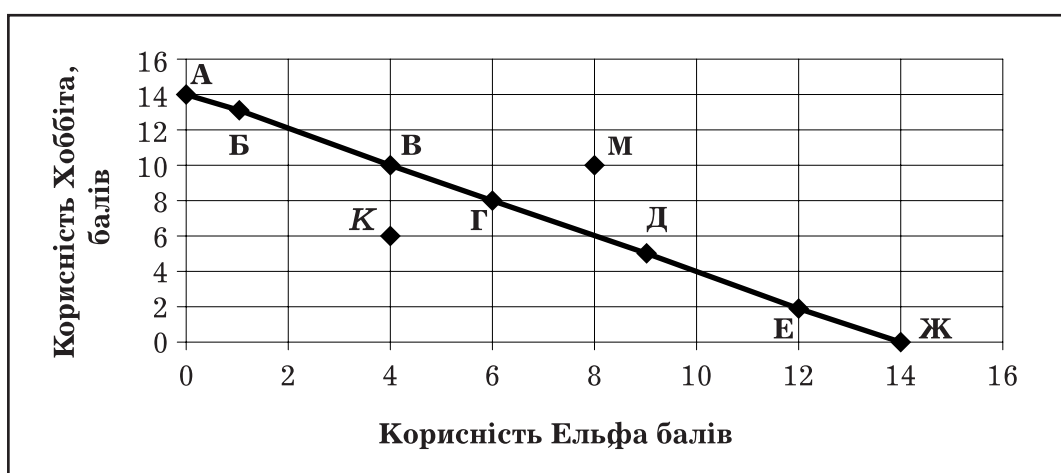
Тема 7

Роль уряду у регулюванні національної економіки

Справа уряду – не лізти у ділове життя,
поки його не покличуть.
Уїлл Роджерс

Ефективність ринкової економіки та невдачі (обмеження) ринку

Вправа 7.1. В казковій ринковій економіці лише два суб'єкти економічних відносин: Ельф і Хоббіт. Обмін благами між ними приносить їм корисність в такий спосіб, як наведено на графіку.

В даний момент обидва з них обмінюються благами в точці К (6 балів корисності Хоббіта на 4 бали корисності для Ельфа). Дайте відповіді на питання:

- 1) Чи знаходяться вони в стані Парето-ефективності? Поясніть, чому. *Ні, їхня сумарна корисність $6 + 4 = 10$ менша, ніж при обміні в будь-якій точці А, Б, В, Г, Д, Е, Ж, де вона дорівнює 14.*
- 2) Укажіть точки обміну, які характерні для ефективного стану цієї економіки.
Всі точки: А, Б, В, Г, Д, Е.
- 3) Поясніть, чи зміниться загальний запас корисності в економіці, якщо обмін благами переміститься з точки К в точку В. *Так, зміниться, він зросте з 10 ($6 + 4$) до 14 ($8 + 6$).*
- 4) В яких точках максимізує свою корисність Хоббіт? *А.*
- 5) В яких точках максимізує свою корисність Ельф? *Ж.*
- 6) Чи зміниться сумарна корисність суб'єктів при переміщенні з точки Г в точку В?
Ні, вона дорівнюватиме 14 балів.
- 7) Чи можна обом суб'єктам досягнути корисності в 16 балів (8 балів корисності Хоббіта + 8 балів корисності Ельфа)? *Ні, максимум корисності цього суспільства 14 балів, 16 балів не досяжні для цієї країни (точка М).*

Вправа 7.2. Поясніть, чому ринок зазнає невдач, що пов'язані із:

- 1) згортанням конкуренції. Підприємства прагнуть до укрупнення і поглинання конкурентів. З часом це може призвести до монополізації ринку.
- 2) появою втрат третіх осіб внаслідок здійснення ринкових угод (зовнішніми негативними ефектами). Якби втрати третіх осіб враховувалися в ціні товару, то негативних зовнішніх ефектів не існувало б. Але, оскільки ринкова ціна узгоджує тільки інтереси

продавця (виробника) та покупця (споживача), то шкода, яка завдається виробництвом цього товару, зокрема, зовнішньому середовищу, просто не враховується в ціні.

- 3) виробництвом суспільних (громадських) благ. Суспільні блага не вигідно виробляти приватному сектору, оскільки неможливо отримати платню з кожного, хто скористається таким благом.
- 4) рівним розподілом доходів. В ринковій економіці існує ресурсний принцип розподілу доходів. Тому особи, які з різних причин позбавлені ресурсів, не матимуть джерел для існування.

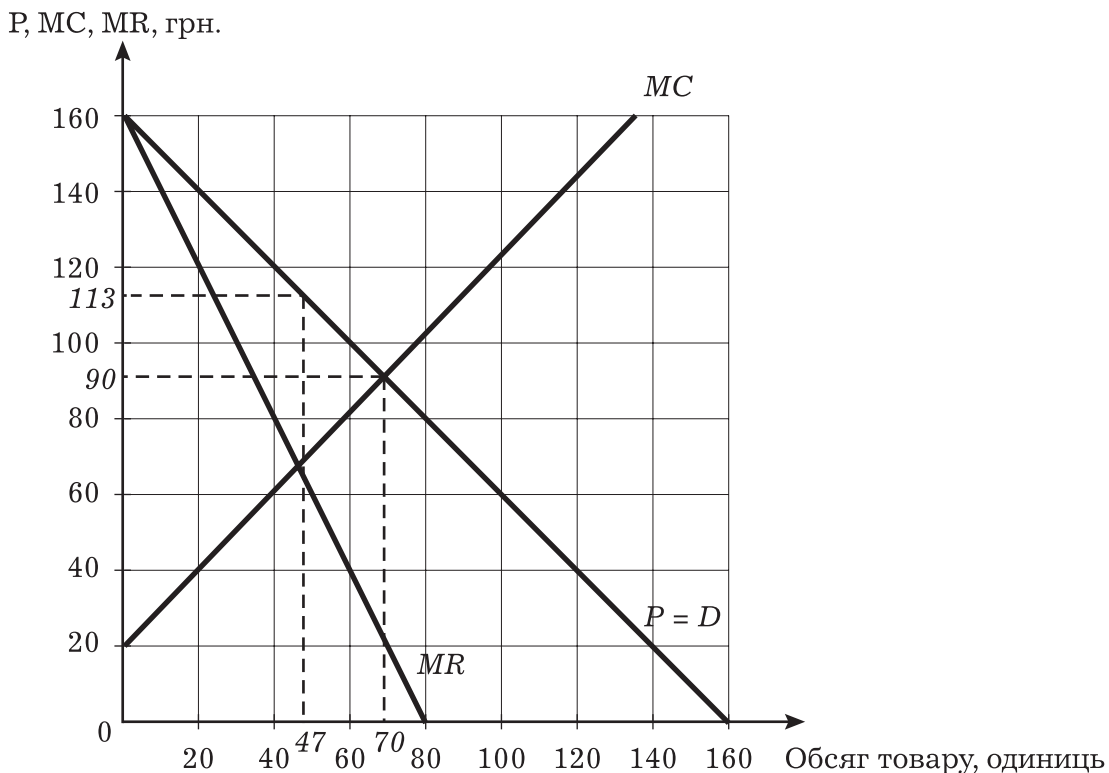
Наведіть приклади.

Вправа 7.3. Підготуйте повідомлення на тему «Методи державного регулювання економіки», в якому розкрийте суть, види, цілі та наслідки адміністративних і економічних методів державного впливу.

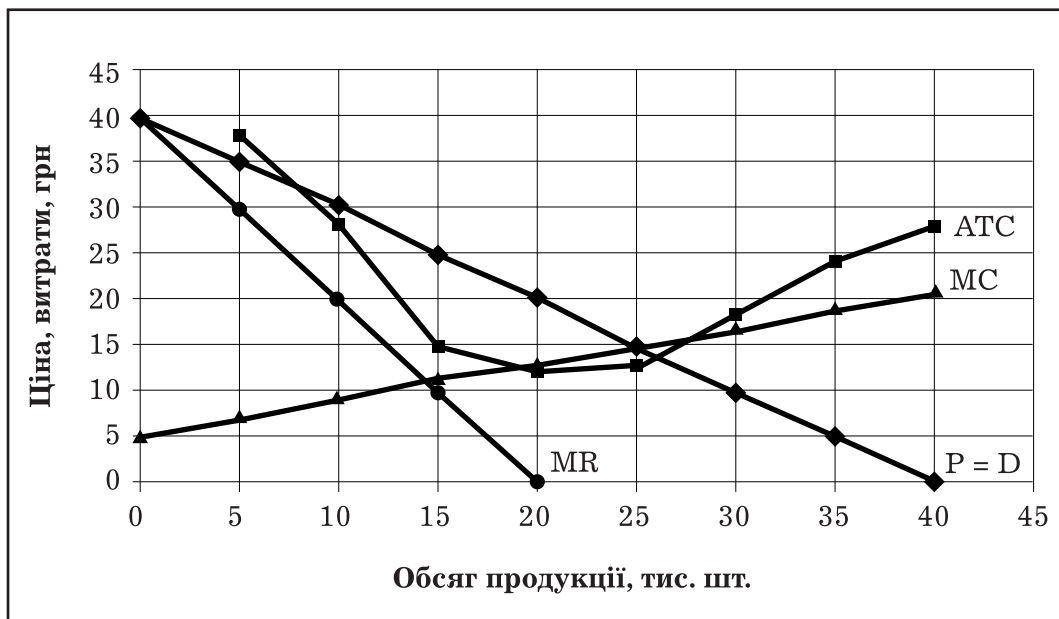
Діяльність уряду у зв'язку зі згортанням конкуренції

Вправа 7.4. Ринок певного товару монополізовано фірмою «Галс». Ринковий попит на продукцію представлено функцією $P = 160 - Q$; граничні витрати фірми – $MC = 20 + Q$; граничний вигодог $MR = 160 - 2Q$. Визначте:

- 1) Який обсяг продукції та за якою ціною пропонувала б фірма, якби ринок не був монополізований? $Q_D = Q_S$. Попит представлено функцією $P = 160 - Q$; пропозиція – функцією $MC = 20 + Q$; $160 - Q = 20 + Q$; $Q = 70$ одиниць; $P = 90$ грн/од.
- 2) Який обсяг продукції випускає фірма і за якою ціною продає продукцію, якщо вона – монополіст? $MC = MR$; $20 + Q = 160 - 2Q$; $Q = 47$ одиниць $P = 113$ грн/од.
- 3) Побудуйте графіки попиту, граничного вигодогу та граничних витрат і покажіть на них усі обсяги та ціни.

Вправа 7.5. Відомості про попит на продукцію природної монополії та її витрати наведено на графіку:

Виконайте наступні завдання:

- Визначте за графіком, який обсяг продукції та за якою ціною випускатиме монополіст для максимізації прибутку (позначте на графіку). $MR = MC$ при $Q = 15$; $P = 25$.
- Визначте за графіком, якими були б ціна продукції та обсяг продажу, якби держава вжила заходів щодо демонополізації ринку (примусила б фірму розділитися на декілька фірм- досконалих конкурентів). $P_D = MC$; $Q = 25$; $P = 15$.
- Покажіть на графіку, який обсяг продукції випускатиме фірма, якщо держава може регулювати діяльність природної монополії, не вдаючись до розділення фірми:
 - регулюючи ціни на продукцію природної монополії на рівні $P = MC$. $Q = 20$; $P = 13$.
 - регулюючи ціни на продукцію природної монополії на рівні $P = ATC$, $Q = 20$; $P = 13$.
- Чи матиме фірма в цих випадках прибутки? *Ні, в цих випадках фірма не матиме ані прибутку, ані збитків, але обсяг виробництва був би більший за монопольної влади $20 > 15$ од. і ціна нижча $13 < 25$.*

Вправа 7.6. Підготуйте повідомлення про функції та діяльність Антимонопольного комітету України.

Діяльність уряду у зв'язку з екстерналіями

Вправа 7.7. Визначте, хто в даних ситуаціях зазнає негативних і позитивних зовнішніх ефектів та в чому вони полягають:

Подія	Учасники ринкової угоди	Треті особи, що не беруть участь в угоді, але зазнають впливу	Зміст вигод або втрат третіх осіб
1. Реалізація мінеральних добрив компанією «Стірол» фермерським господарствам України.	фермери – споживачі «Стірол» – виробник	Особи, що мешкають поряд з фермами, де використовуються мінеральні добрива	Треті особи можуть відчувати забруднення залишками добрив водоймищ, питної води у колодязях тощо. Негативний зовнішній ефект

2. Будівництво асфальтової дороги від траси до дачного масиву, що здійснено за кошти власників дач.	<i>Дачники – замовники і споживачі Будівельники – виконавці</i>	<i>Інші користувачі дороги</i>	<i>Вигоди – позитивний зовнішній ефект</i>
3. Будівництво стоянки для автомобілів в житловому масиві.	<i>Власники автомобілів – користувачі. Охоронці і власники стоянки – продавці послуг</i>	<i>Мешканці житлового масиву, які не мають автомобілів</i>	<i>Відчують шум, вихлопні гази. Негативний зовнішній ефект</i>
4. Осушення болота поблизу села для видобування торфу.	<i>Виробники торфу. Споживачі торфу</i>	<i>Мешканці навколишніх селищ</i>	<i>Зникнення комарів, зменшення вологості – позитивний ефект. Виникнення торф'яних пожеж на родовищі – негативний ефект</i>

Вправа 7.8. Поміркуйте, яких заходів має вжити держава для регулювання наступних екстерналій (зовнішніх ефектів):

- 1) Приватний власник магазину, що розташований на першому поверсі багатоповерхового житлового будинку, власним коштом відремонтував проїжджу частину дороги біля будинку. *Це позитивний зовнішній ефект, його не треба регулювати.*
- 2) Приватне підприємство вивозить пісок з морського узбережжя для продажу будівельним компаніям. *Негативний зовнішній ефект – псування пляжу. Регулювання – штраф, або збільшення податків.*
- 3) Виробник хімічних речовин скидає відходи виробництва в місцеву каналізацію, чим виводить з ладу міські очисні споруди. *Негативний зовнішній ефект – очисні споруди певний час не працюють і стоки поступають в навколишнє середовище неочищеними. Регулювання: штраф; відшкодування збитків.*

Суспільні (громадські) блага

Вправа 7.9. Серед наведених благ визначте ті, яким властиві ознаки суспільних благ (невиятковість та неконкурентність):

- 1) виїзд бригади швидкої допомоги до хворого. – *Суспільне благо.*
- 2) ліки від грипу. – *Приватне благо.*
- 3) послуги адвоката з захисту інтересів громадянина в суді. – *Приватне благо.*
- 4) розслідування крадіжки органами правопорядку. – *Суспільне благо.*
- 5) дослідження далеких галактик. – *Суспільне благо.*
- 6) створення нових матеріалів для протезування зубів. – *Приватне благо.*
- 7) захист кордонів країни. – *Суспільне благо.*
- 8) одяг для солдат Збройних сил. – *Приватне благо.*

Вправа 7.10. Поміркуйте, хто має фінансувати виробництво наступних благ:

- 1) утилізація відходів атомних електростанцій; – *держава;*
- 2) послуги кабельного телебачення; – *приватні користувачі;*
- 3) робота публічної бібліотеки; – *держава (місцеві органи влади);*
- 4) освітлення вулиць міста; – *держава (місцеві органи влади);*
- 5) послуги інтернету; – *приватні користувачі;*
- 6) утримання самотніх літніх людей. – *держава.*

Вправа 7.11. Підготуйте повідомлення на наступні теми:

- Платна та безкоштовна освіта в різних країнах світу.
- Чи всі медичні послуги мають надаватися безкоштовно.

Розподіл доходів у суспільстві, соціальна рівність і діяльність уряду

Вправа 7.12. За даними Державної служби статистики України, за 9 місяців 2011 року наявний дохід населення України склав 705,4 млрд гривень. Чисельність наявного населення дорівнювала 45655163 особи. Середньомісячний прожитковий мінімум в 2011 році становив за цей період 905 гривень. Визначте середньодушовий місячний дохід населення.

Дайте відповіді на питання:

1. Прожитковий мінімум визначає межу бідності. Чи можна на підставі отриманого вами показника середньодушового місячного доходу зробити висновок про те, що серед українців немає бідних. Поясніть свою думку

$$\text{Середньомісячний дохід на душу} = \frac{705400000}{45655163 \times 9} = 1716,6 \text{ грн на душу. } 1716,6 > 905 \text{ однак}$$

1716,6 – це середній місячний дохід по країні. Про відсутність бідних він не може свідчити.

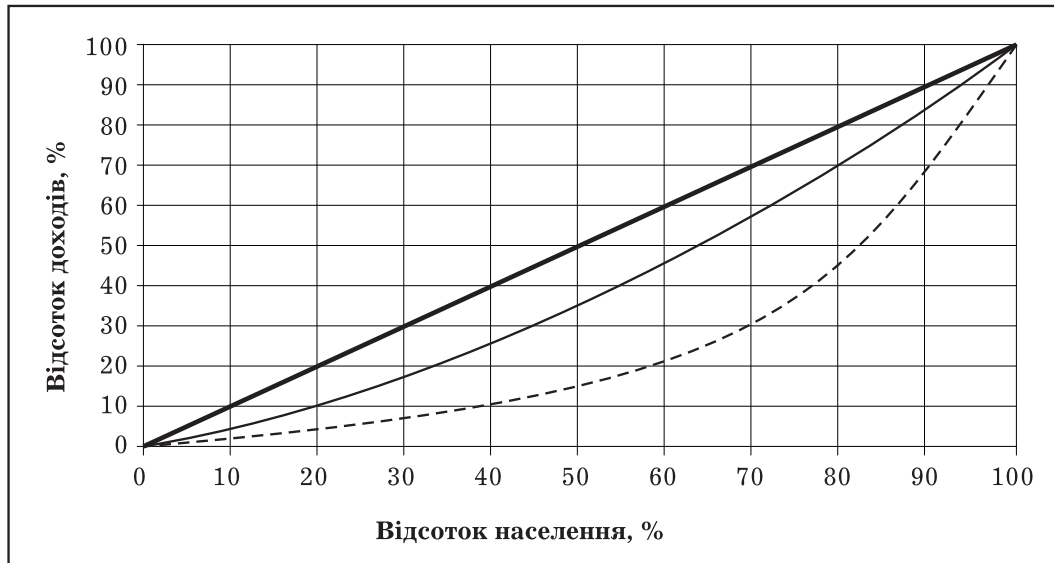
2. За даними інших даних Державної служби статистики України, за цей же період частка населення, що отримували доходи, менші за середній прожитковий мінімум, становила 20%. Як співвідносяться ці дані з отриманими вами результатами показника середньодушового місячного доходу українців. *Оскільки в країні існує частка населення, що може отримувати дохід значно більший, ніж 905 грн, і більший, ніж 1716,6 грн, то існує і частка населення, що може одержувати менше 905 грн на місяць. І дана частка (20%) свідчить, що 9131032 особи в Україні живуть за межею бідності.*

Вправа 7.13. На підставі наступних даних про розподіл населення за рівнем загальних доходів побудуйте криву Лоренца:

Доцільні групи населення (10%)	Перша	Друга	Третя	Четверта	П'ята	Шоста	Сьома	Восьма	Дев'ята	Десята
Відсоток загального доходу, %	4,1	5,7	6,5	7,4	8,2	9,1	10,2	11,4	13,8	23,6
Точки для побудови	4,1	9,8	16,3	23,7	31,9	41,0	51,2	62,6	76,4	100

Дайте відповіді на питання:

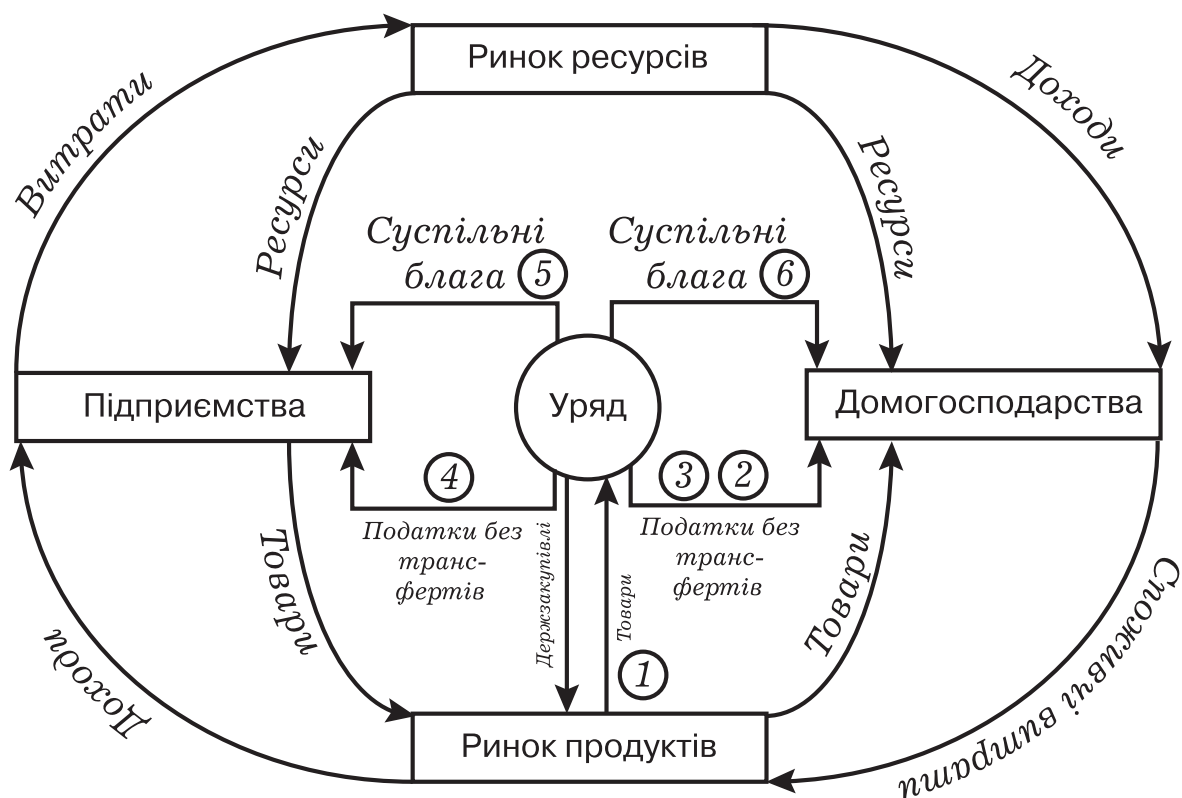
1. Чому крива Лоренца відхиляється від лінії рівномірного розподілу доходів? Що це означає для України? *Це свідчить про суттєве розшарування населення за доходами і наявність дуже багатих та дуже бідних верств.*
2. Яким в 2011 році в Україні було співвідношення доходів найбагатшої та найбіднішої груп населення? $23,6 : 4,1 = 5,7$ разів.
3. Якою, на ваш погляд, була б крива Лоренца в Україні, якби держава не використовувала перерозподіл доходів через податки та соціальну політику підтримки мало-забезпечених. Намалюйте на графіку відповідну криву Лоренца. *Ця лінія мала б ще більшу кривизну (більше б відхилялася від лінії рівномірного доходу). На графіку нова лінія позначена пунктиром.*

Вправа 7.14. Знайдіть інформацію на сайті Державної служби статистики України про частку соціальних виплат (пенсій, стипендій, субсидій на оплату комунальних послуг, соціальних допомог тощо) в структурі доходів українців. Порівняйте ці дані із статистичними даними інших країн. Підготуйте повідомлення на дану тему.

Уряд у системі економічного кругообігу. Невдачі (обмеження) уряду

Вправа 7.15. Розгляньте схему ринкового економічного кругообігу з участю держави і позначте на ній наступні потоки:

Позначте на схемі номери відповідних подій.

1. Державна автоінспекція отримала нові автомобілі для патрулювання вулиць.
2. Надання малозабезпеченим родинам субсидій на оплату комунальних послуг.
3. Сплата населенням податку на нерухомість (багатство).
4. Надання дотацій підприємствам громадського транспорту на безкоштовне перевезення пенсіонерів.
5. Надання послуг пожежної служби приватним підприємствам.
6. Безкоштовне надання послуг медичної допомоги населенню.

Вправа 7.16. Сформулюйте основні функції, які держава має виконувати в ринковій економіці:

1. Створення суспільних благ.
2. Захист конкуренції та протидія монополізму.
3. Коригування негативних зовнішніх ефектів.
4. Перерозподіл доходів.
5. Регулювання економіки в періоди економічних спадів або високої інфляції.
6. Законодавча: розробка економічних законів.

Вправа 7.17. Проаналізуйте можливі наслідки для економіки (реакцію виробників, продавців, споживачів) наступних урядових рішень та їх доцільність:

1. Уряд забороняє продавцям бензину піднімати ціни на паливо під час весняно-польових робіт у сільських господарствах.
2. Уряд підвищує соціальні виплати жінкам, які народжують другу та третю дитину.
3. Уряд приймає рішення про заборону паління в громадських місцях.
4. Уряд надає фінансову допомогу мешканцям сіл, які постраждали від повені.
5. Уряд напередодні виборів підвищує розмір мінімальних пенсій.
6. Уряд не вважає за потрібне підвищувати тарифи на комунальні послуги для населення.

Вправа спрямована на 1) визначення цілей та інтересів окремих економічних суб'єктів; 2) визначення тих державних заходів, які суперечать її функціям. Наприклад:

1. Дії уряду з обмеження ринкових цін – не функція держави. Цей захід здійснюється в інтересах фермерів. Але зниження ціни нижче за рівноважну призведе до зменшення обсягів продаж, утворення дефіциту, що, в свою чергу, обмежить можливості фермерів впоратися із посівною, зменшення прибутків продавців бензину, зменшення податкових надходжень до державного бюджету. Отже, благі наміри виллюються у суттєві втрати суспільства в цілому.

2. Підвищення соціальних виплат – це одна з функцій держави. Даний захід здійснюється в інтересах всіх економічних суб'єктів:

- населення отримує додаткові кошти для своїх родин в період, коли один з працюючих (жінка) має доглядати дитину, а не заробляти;
- підприємці (виробники) отримують вигоду від збільшення сукупного попиту (на ці кошти родини закупають засоби догляду за дитиною, дитячий одяг тощо);
- держава внаслідок зростання сукупного попиту і як результат цього – прибутковості підприємств одержить більше податкових надходжень;
- суспільство в цілому – підвищення народжуваності і збільшення в майбутньому робочої сили;

Наступні ситуації розглядаються аналогічно.

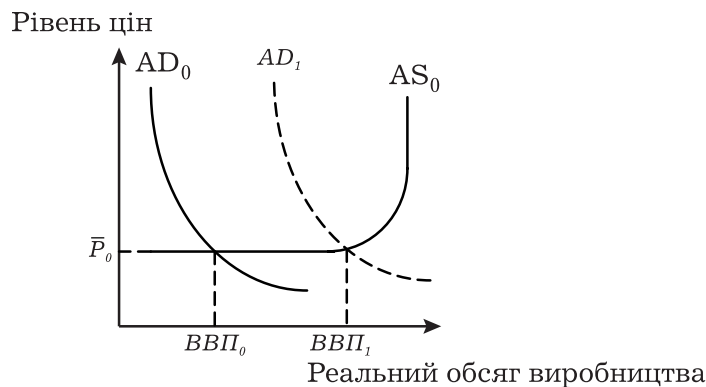
Тема 8

Фінансове регулювання економіки. Державний бюджет

Політика – це мистецтво постійного знаходження причин для нових податків.
Гарольд Нар

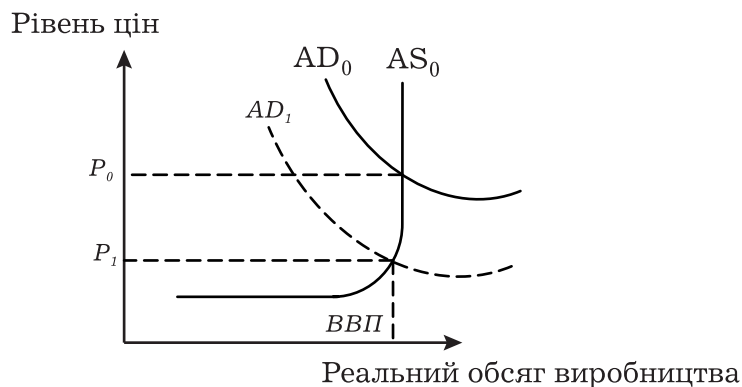
Фінансова політика уряду та регулювання економіки

Вправа 8.1. Стан економіки країни характеризується графіком макrorівноваги моделі AD – AS.

- Охарактеризуйте стан економіки (обсяг ВВП, рівень цін, рівень безробіття). *Криза, ВВП – низький, ціни – низькі, безробіття – високе.*
- Які заходи фінансової (податково-бюджетної) політики слід вжити уряду?
 - податки – ↓.
 - податкові пільги – ↑.
 - державні закупівлі товарів – ↑.
 - соціальна допомога малозабезпеченим та незахищеним верствам населення – ↑.
- Як обрані вами заходи фінансової політики вплинуть на стан макrorівноваги? Проілюструйте на графіку. AD_1 .
- Які цілі будуть досягнені цими заходами?
Зростання ВВП. Рівень цін сталий. Безробіття знизиться.

Вправа 8.2. Стан економіки країни характеризується графіком макrorівноваги моделі AD – AS.

- Охарактеризуйте стан економіки (обсяг ВВП, рівень цін, рівень безробіття). *Економіка на підйомі досягла свого потенційного рівня, ВВП – найвищий, безробіття на рівні природного, висока інфляція.*

2. Які заходи фінансової (податково-бюджетної) політики слід вжити уряду?
 - податки – ↑.
 - податкові пільги – ↓.
 - державні закупівлі товарів – ↓.
 - соціальна допомога малозабезпеченим та незахищеним верствам населення – ↓.
3. Як обрані вами заходи фінансової політики вплинуть на стан макрорівноваги? Проілюструйте на графіку. AD_1 .
4. Які цілі будуть досягнені цими заходами?
ВВП залишиться сталим. Безробіття не зміниться. Ціни знижаться.

Податки

Вправа 8.3. Запишіть види податків, які мають сплачувати в Україні такі суб'єкти оподаткування:

- найманий працівник. *Податок на доходи фізичних осіб, соціальні податки.*
- покупець продуктів харчування. *ПДВ, акцизи.*
- підприємство. *Податок на прибуток, соціальні податки.*
- імпортер товарів. *Ввізне мито.*
- спадкоємець. *Податок на доходи фізичних осіб.*
- підприємець – фізична особа. *Податок на доходи фізичних осіб.*
- власник земельної ділянки. *Плата за землю.*
- власник житлового будинку. *Податок на нерухомість.*

Вправа 8.4. Зазначте, що є об'єктом оподаткування при стягуванні наступних податків:

- на прибуток підприємств – *прибуток.*
- на доходи фізичних осіб – *зарплата, спадок, гонорар, рента, процент.*
- акцизний податок – *вартість підакцизних товарів.*
- мито – *вартість товарів, що перетинають кордон.*
- на додану вартість – *собівартість товарів.*

Вправа 8.5. Поясніть, чому одні податки називаються «прямими», а інші «непрямими». Наведіть приклади:

Прямі	Непрямі
<i>Утримуються як частка доходу. Сплачують їх власники доходу і вносять до бюджету</i>	<i>Утримуються як частка вартості товарів. Оплачують їх покупці. Вносять до бюджету – продавці.</i>

Податкова система

Вправа 8.6. Охарактеризуйте основні складові податкової системи України:

Види податків та обов'язкових платежів	Правила стягування податків	Органи влади
1. Податок з доходів фізичних осіб	<u>Суб'єкти:</u> власники доходів (наймані працівники, спадкоємці, підприємці – фізичні особи тощо). <u>Об'єкти:</u> особисті доходи. <u>Правила:</u> сплачують частку своїх доходів	Державна податкова адміністрація (контролюючий орган). Державний бюджет (отримувач).
2. Податок на прибуток підприємств	<u>Суб'єкти:</u> підприємства, юридичні особи. <u>Об'єкти:</u> прибуток. <u>Правила:</u> сплачують частку прибутку. В Україні з 2012р. ставка оподаткування 21%	Те ж саме
3. Податок на додану вартість	<u>Суб'єкти:</u> реалізатори товарів і послуг сплачують податок в бюджет. Але оскільки він включається в ціну товарів, фактично його сплачують покупці. <u>Об'єкти:</u> операції з реалізації товарів і послуг (вартість). <u>Правила:</u> сплачується частка вартості. В Україні з 2012 року 20% від вартості (або 16,67 від ціни) товару.	Те ж саме
4. Акцизний податок	<u>Суб'єкти:</u> виробники і продавці підакцизних товарів, фактично – споживачі. <u>Об'єкти:</u> операції реалізації підакцизних товарів (вартість). <u>Правила:</u> сплачується частка вартості, яка включається до ціни товару	Те ж саме
5. Мито	<u>Суб'єкти:</u> імпортери або експортери товарів. <u>Об'єкти:</u> вартість товарів. <u>Правила:</u> сплачують імпортери (експортери) при перетині кордону і включається до ціни товару. Тому також фактично сплачується покупцями	Те ж саме

Вправа 8.7. Підготуйте повідомлення про види оподатковуваних доходів фізичних осіб в Україні та особливості їх сплати (відповідно до Розділу ІУ Податкового кодексу України «Податок на доходи фізичних осіб»:

Вид доходу	Ставка оподаткування	Особливості сплати (кадастровий, «у джерела», «за декларацією»)	Податкові пільги
Зарплата	15%, якщо ЗП > мінім. зарплати – 17%	у джерела	соціальна податкова пільга, якщо дохід менший, ніж 1,4 прожиткового мінімуму
Прибуток підприємця фізичної особи	15%, якщо ЗП > мінім. зарплати – 17%	у джерела або за декларацією	
Виграш (приз) (крім державних лотерей)	30%	за декларацією або у джерела	
Проценти по видаках, дивідендах	5%	у джерела	
Дохід від операцій продажу нерухомості	5%	за декларацією	
Доходи від прийняття у спадщину грошей, майна	0% – членами родини 5% – не члени родини	за декларацією	

Вправа 8.8. Використавши текст Податкового кодексу України, складіть перелік місцевих податків:

Назва податку*	Суб'єкт оподаткування	Об'єкт оподаткування	Ставка оподаткування
Податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки	Власники	Житло, будинки	
Плата за землю	Користувачі та власники	Земельні ділянки	
Єдиний податок	Підприємці – фізичні або юридичні особи	Річний дохід	
Фіксований сільськогосподарський податок	Сільгоспвиробники, які виробляють 75% або більше сільгосп продукції	Грошова оцінка одного гектара сільськогосподарських угідь, помножена на площу угідь	Залежить від категорії земельних угідь

Примітка*. До місцевих податків ПК включаються також збори у вигляді цільової надбавки до діючих тарифів на газ, електро- та теплову енергію, збори за використання радіочастот та лісових ресурсів. Ставки оподаткування встановлюються місцевими органами влади і можуть бути різними в різних регіонах.

Вправа 8.9. Класифікуйте за різними ознаками наступні податки:

- ПДВ – загальнодержавний, непрямий, регресивний.
- Податок на землю – місцевий, прямий.
- Акцизний податок – загальнодержавний, непрямий.
- Податок на дохід – загальнодержавний, прямий, прогресивний.

Використання фінансових інструментів для стимулювання (стримування) економіки

Вправа 8.10. Визначте, в якому з наведених прикладів стягування податку використана прогресивна, регресивна та пропорційна ставка оподаткування:

Приклад 1 <i>Пропорційна</i>	Розмір доходу	500 грн	1000 грн	1500 грн	2000 грн
	Податкові відрахування	90 18%	180 18%	270 18%	360 18%

Приклад 2 <i>Прогресивна</i>	Розмір доходу	1000 грн	2000 грн	3000 грн	4000 грн
	Податкові відрахування	50 5%	300 15%	540 18%	800 20%

Приклад 3 <i>Регресивна</i>	Розмір доходу	3 тис. грн	6 тис. грн	12 тис. грн	16 тис. грн
	Податкові відрахування	450 15%	720 12%	1320 11%	1440 9%

Вправа 8.11. Поясніть, яких цілей фінансової політики намагається досягти уряд при встановленні

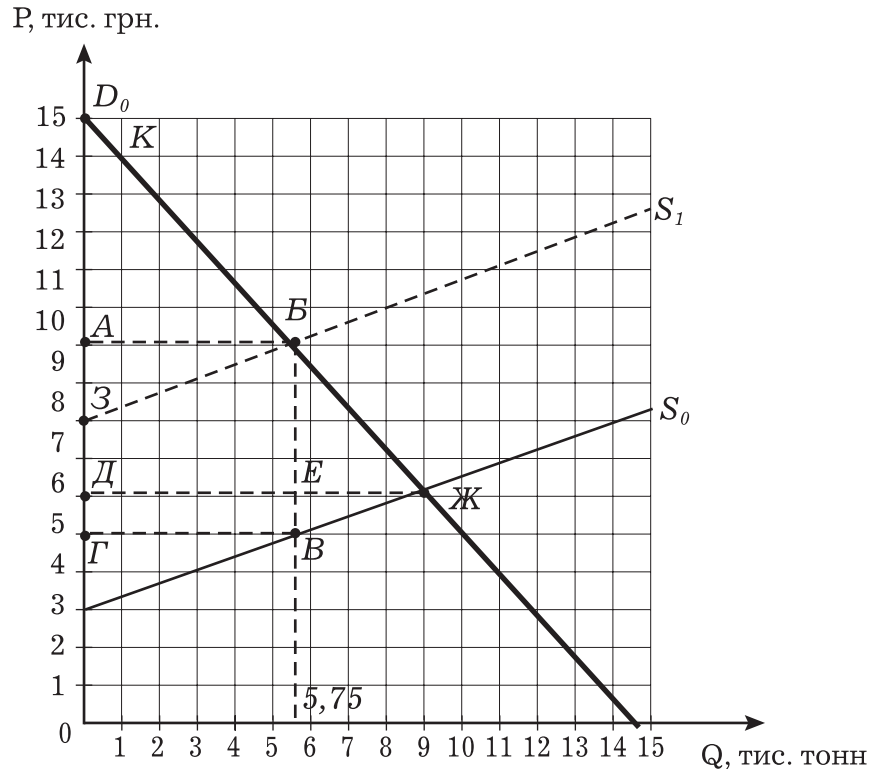
- прогресивної ставки оподаткування доходів. Для зменшення диференціації (відмінностей) у доходах.
- регресивної ставки оподаткування доходів населення. Для стимулювання населення в отриманні високих доходів та їхньої капіталізації (перетворення у багатство, джерела доходів тощо).

Вправа 8.12. Встановіть відповідність між поняттями та їх визначеннями:

В	1	Податки	А	Зменшення суми оподатковуваного прибутку на величину інвестицій в інновації та видатків на науково-дослідні та конструкторські розробки.
Д	2	Податкова система	Б	Зменшення розміру податкової ставки або оподатковуваного доходу певних платників податку.
Г	3	Податкова ставка	В	Обов'язкові платежі, які держава стягує з економічних суб'єктів у бюджет.
Б	4	Податкова пільга	Г	Співвідношення між вилученою у вигляді податку частиною доходу та загальною величиною доходу, обкладеного певним податком.
А	5	Податковий кредит	Д	Сукупність певних видів податків, правил їх збирання та органів влади, що забезпечують дотримання цих правил.

Вправа 8.13. Попит і пропозиція певного товару задані функціями $Q_d = 15 - P$; $Q_s = 3P - 9$, де Q – обсяг товару в тисячах тонн, P – ціна товару в тисячах гривень за тону. Уряд вводить податок на продаж даного товару в розмірі 5 тис. гривень від ціни кожної проданої тонни. Виконайте наступні завдання:

- 1) визначте рівноважну ціну і обсяг проданої продукції до введення податку
 $Q_D = Q_S$; $15 - P = 3P - 9$; $Q^* = 9$ тис. тонн; $P^* = 6$ тис. грн/тону.
- 2) визначте рівноважну ціну і обсяг проданої продукції після введення податку
 $Q'_S = 3(P - 5) - 9 = 3P - 24$; $Q_D = Q'_S$; $15 - P = 3P - 24$;
 $Q_1^* = 5,25$ тис. тонн; $P_1^* = 9,75$ тис. грн/тону.
- 3) побудуйте графіки попиту та пропозиції ринкової рівноваги до і після введення податку.

- 4) обчисліть обсяг податкових надходжень, що отримає уряд після запровадження податку, і позначте його на графіку.
 $\tau = 5$ грн.; $Q = 5,65$ тис. тонн; $T = \tau \cdot Q = 5 \times 5,75 = 26,25$ тис. гривень
- 5) визначте обсяг податкових платежів, що компенсуватимуть споживачі товару, і позначте його на графіку. $ABED$: $(9,75 - 6) \cdot 5,75 = 21,5625$ тис. грн.
- 6) Визначте обсяг податку, який компенсуватимуть виробники товару, і позначте його на графіку. Площа чотирикутника $DEBG$: $(6 - 5) \cdot 5,75 = 5,75$ тис. грн.
- 7) Визначте розмір суспільних втрат, які виникають внаслідок введення цього податку, і позначте його на графіку. Площа трикутника $BЖB$: $\frac{1}{2} \cdot 5 \cdot (9 - 5,75) = 9,375$ тис. грн.

Державний бюджет. Дефіцит державного бюджету та державний борг

Вправа 8.14. Поточного року в країні вироблено ВВП, який дорівнює 1000 млрд. грошових одиниць. Дохідна частина бюджету країни становить 35% ВВП, і спрямовується на наступні цілі:

- державні закупівлі товарів і послуг – 120 млрд г.о;
- соціальні трансфертні платежі – 140 млрд г.о;
- державні інвестиції – 80 млрд г.о;
- обслуговування державного боргу – 30 млрд г.о.

Визначте:

- 1) розмір доходів державного бюджету: $0,35 \cdot 1000 = 350$ млрд. г.о.
- 2) розмір видатків державного бюджету: $120 + 140 + 80 + 30 = 370$ млрд. г.о.

- 3) розмір дефіциту або профіциту бюджету: *дефіцит 20 млрд. г.о.*
- 4) відсоток дефіциту(профіциту) бюджету по відношенню до ВВП $\frac{20}{1000} \cdot 100\% = 2\%$.

Вправа 8.15. За 2011 рік в країні вироблено 800 млрд грн. ВВП (У), а бюджет зведено з профіцитом 2,5 млрд грн. Доходи бюджету описуються функцією $T^* = 40 + 0,2Y$. Визначте:

1. Розмір видатків бюджету: $40 + 0,2 \cdot 800 = 200$ млрд грн.
2. Яка частина ВВП перерозподіляється через бюджет країни? $(200 : 800) \cdot 100 = 25\%$.
3. На які цілі варто спрямувати профіцит бюджету? *На інвестиції: 1) у найбільш сучасні галузі виробництва; 2) будівництво та ремонт доріг і розвиток інфраструктури; 3) погашення боргів.*

Вправа 8.16. В умовній країні державний бюджет на 2012 рік було заплановано з дефіцитом 6 млрд грошових одиниць. Щоб його покрити, уряд вирішує збільшити кількість грошової маси в обігу і друкує додатково 5 млрд грошових одиниць. Дайте відповіді на питання:

1. До яких наслідків може призвести емісійне фінансування дефіциту державного бюджету? *До інфляції в економіці.*
2. Які інші джерела фінансування дефіциту бюджету може використати уряд? *Позики у населення та міжнародні кредити.*

Вправа 8.17. Для фінансування дефіциту державного боргу уряд країни вирішує випустити на 500 млн грн. облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП). Облігації випускаються терміном на рік під 25% річних. Визначте, яку суму слід запланувати у видатках бюджету наступного року для обслуговування державного боргу, якщо припустити, що до цього моменту в держави не було боргів?

Річні облігації погашаються через рік і тоді ж виплачується процент за ними:

$500 \times 1,25 = 625$ млн гривень слід включити до видатків бюджету наступного року.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 6

Визначення тенденції змін у структурі надходжень до державного бюджету України

Мета:

- 1) ознайомитися з основними статтями доходів та видатків бюджету України;
- 2) навчитися обчислювати дефіцит (профіцит) бюджету України за певний рік;
- 3) навчитися порівнювати доходи та видатки Зведеного бюджету України за 10 років;
- 4) навчитися аналізувати дефіцити (профіцити) бюджету країни за декілька років та його частку у ВВП відповідного року.

ХІД РОБОТИ

Таблиця 6.1.

Зведений бюджет України за 2010 – 2011 роки¹

Основні статті	2010 рік		2011 рік	
	Млрд. грн	% до доходів або видатків	Млрд. грн	% до доходів або видатків
Доходи	314,5		398,6	
Податкові надходження	234,4	75%	334,7	84%
з них:				
– податок з доходів фізичних осіб	51,0	16%	60,2	15%
– податок на прибуток підприємств	40,4	19%	55,1	14%
– ПДВ	86,3	27%	130,1	33%
– акцизний податок	28,3	9%	33,9	9%
– ввізне мито	8,6	2%	10,5	3%
– рентна плата	–		16,8	4%
Неподаткові надходження	73,8	23%	60,0	15%
Видатки	377,8		416,8	
Загальнодержавні функції	28,5	7,5%	25,9	6,2%
Обслуговування державного боргу	16,4	4,3%	23,9	5,7%
Оборона	11,3	3,0%	13,2	3,2%
Громадський порядок, безпека та судова влада	28,8	7,6%	32,6	7,8%
Економічна діяльність	40,4	10,7%	57,1	13,7%
Охорона навколишнього середовища	2,8	0,7%	3,9	0,9%
Житлово-комунальне господарство	5,4	1,4%	8,7	2,1%
Охорона здоров'я	44,7	11,8%	49,0	11,8%
Духовний та фізичний розвиток	9,2	2,4%	10,1	2,4%
Освіта	79,8	21,1%	86,3	20,7%
Соціальний захист і соціальне забезпечення	77,9	20,6%	87,7	21,0%
Покриття дефіциту Пенсійного фонду України	26,6	7,0%	17,7	4,2%
Кредитування за вирахуванням погашення	1,3	0,3%	4,7	1,1%
Дефіцит (профіцит)	64,7		23,1	

¹ Складено за даними Міністерства фінансів України. www.minfin.gov.ua

Завдання 1. Проаналізуйте статті доходів та видатків Зведеного бюджету України. Обчисліть частку кожної доходної статті у доходах і кожної витратної статті у складі видатків бюджету, результати розрахунків занесіть у вільні стовпчики.

Дайте відповіді на питання:

1. Яка стаття має найбільшу частку у складі доходів Зведеного бюджету України?
Податкові надходження, з них ПДВ.
2. За рахунок якого податку формується найбільша частина доходів Зведеного бюджету України? *ПДВ, податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб.*
3. Як змінювалися доходи Зведеного бюджету України впродовж 2010-2011 років?
Зросли на $398,6 - 314,5 = 84,1$ млрд грн.
4. Визначте три статті, що мають найбільшу частку у складі видатків Зведеного бюджету України. *В 2011 році: 1. Соціальний захист і соціальне забезпечення. 2 Освіта. 3. Економічна діяльність.*
5. До якої з наведених статей видатків бюджету належать перелічені нижче витрати:
– оплата праці вчителів – *освіта*;
– придбання міліцейських патрульних автомобілів – *громадський порядок*;
– будівництво казарм для солдат строкової служби – *оборона*.
– будівництво міського стадіону – *духовний і фізичний розвиток*.
– грошова допомога багатодітним родинам – *соціальний захист*.

Завдання 2. В таблиці 6.2. наведено дані про доходи Зведеного бюджету України за 10 років. Вирахуйте відсоток зміни доходів у кожному наступному році відносно показника попереднього року і зробіть висновок про тенденцію змін:

Таблиця 6.2.

	2000	2005	2010	2011
Доходи Зведеного Бюджету України, млрд. грн.	49,1	134,2	314,5	398,6
Зміни доходів Зведеного бюджету, %		+173%	+134%	+27%

Висновок. *Доходи зведеного бюджету України зростали.*

Завдання 3. Однією з умов вступу до Європейського Союзу нових країн є забезпечення країною-кандидатом мінімального дефіциту бюджету на рівні не більше 3% ВВП. Чи виконувалася дана умова Україною в досліджуваних роках? Визначте, яка частка валового внутрішнього продукту перерозподілялася через бюджет України у 2010-2011 роках (в середньому), якщо обсяги ВВП по роках порівнювали: 2010 рік – 1082,6 млрд грн, 2011 – 1316,6 млрд грн.

Частка доходів бюджету у ВВП: 2010 р. – 29%; 2011 р. – 30%.

Дефіцит по відношенню до ВВП: 2010 р. – 5,9%; 2011 – 1,8%.

В 2010 році Україну не прийняли б до ЄС, а в 2011 році умова вступу виконувалася.

Завдання 4. Поясніть, як пов'язані між собою дефіцити державного бюджету і державний борг? Як, на ваш погляд, має плануватися дохідна та видаткова частини бюджету України для зменшення державного боргу?

Державний борг – сума дефіцитів і профіцитів бюджету.

Дефіцит – це причина виникнення державного боргу.

Тема 9

Грошове регулювання економіки. Стійкість національних грошей

*З початку світу було три великих винаходи: вогонь, колесо і центральна банківська система.
В.Роджерс*

Грошова (монетарна) політика уряду та регулювання національної економіки.

Вправа 9.1. Встановіть відповідність між назвою інструментів грошової політики та їх змістом:

1	Емісія грошей	А	Ставка процента, під яку національний (центральний) банк країни надає кредити комерційним банкам
2	Операції з валютними резервами	Б	Відсоток депозитів комерційних банків, який не може видаватися в якості кредитів
3	Облікова ставка процента	В	Випуск додаткових грошей центральним банком країни
4	Норма обов'язкових резервів	Г	Купівля або продаж державних облігацій
5	Операції з цінними паперами	Д	Купівля або продаж валюти інших країн за національні гроші центральним банком

1 – В 2 – Д 3 – А 4 – Б 5 – Г

Вправа 9.2. Визначте, як зміни кількості грошей в обігу (грошової пропозиції) впливатимуть на різні економічні показники (позначте стрілками ↑ – зростання, ↓ – зменшення):

Зміна грошової пропозиції	Проміжні цілі	Кінцеві цілі
Збільшення M_s	Обсяг інвестицій – ↑ Обсяг споживання – ↑ Сукупний попит – ↑ Ставка відсотка – ↓	ВВП – ↑ Рівень цін – ↑
Зменшення M_s	Обсяг інвестицій – ↓ Обсяг споживання – ↓ Сукупний попит – ↓ Ставка відсотка – ↑	ВВП – ↓ або = Рівень цін – ↓

Стійкість національних грошей

Вправа 9.3. Купівельна спроможність грошової одиниці залежить від рівня цін в країні. Вона може бути визначена за формулою: $1/I_p$, де I_p – індекс цін.

Визначте, як змінилася купівельна спроможність однієї гривні в наступних ситуаціях:

1) у березні 2011 року в Україні ціни за місяць зросли на 1,4%. $\frac{1}{1,014} = 0,986$; зменшилась

на 1,4%

2) у серпні 2011 року в Україні спостерігалася дефляція на рівні 99,6%.

$$\left(\frac{1}{0,996} - 1 \right) \cdot 100 = 0,4\%; \text{ зросла на } 4\%.$$

Вправа 9.4. Паритет купівельної спроможності національної валюти визначається як співвідношення вартості фіксованого споживчого кошика в іноземній валюті та вартості того ж кошика у національній валюті. Співвідношення валют за паритетом купівельної спроможності не співпадає з офіційним курсом валют в країні.

ЦЕ ЦІКАВО

Індекс Біг Мак – це неофіційний спосіб визначення паритету купівельної спроможності валют, який придумано і щорічно розраховується британським журналом «TheEconomist» з 1986 року. За основу підрахунку береться вартість бутерброда Біг Мак, який компанія McDonald's випускає у більшості країн світу і який містить достатню кількість компонентів, щоб вважати його універсальним «споживчим кошиком». Суто теоретично, витрати на виробництво бутерброда мають бути однаковими скрізь у світі, тому, порівнюючи роздрібні ціни на Біг Мак у різних країнах, експерти «TheEconomist» роблять висновки про реальну вартість валют відносно долара США.

Якщо Біг Мак коштував в Америці влітку 2012 року 3,6 дол., а в Україні в середньому 19 гривень, визначте:

– паритет купівельної спроможності гривні до долара $1 \text{ грн} = 0,189\$$

– паритет купівельної спроможності долара до гривні $1\$ = 5,28 \text{ грн}$.

Порівняйте отримані розрахункові паритети з офіційним курсом долара до гривні, який на 1.08.2012 року становив 1долар = 8 гривень. Поміркуйте, які чинники впливають на відмінність офіційного курсу долара до гривні і паритету купівельної спроможності долара до гривні.

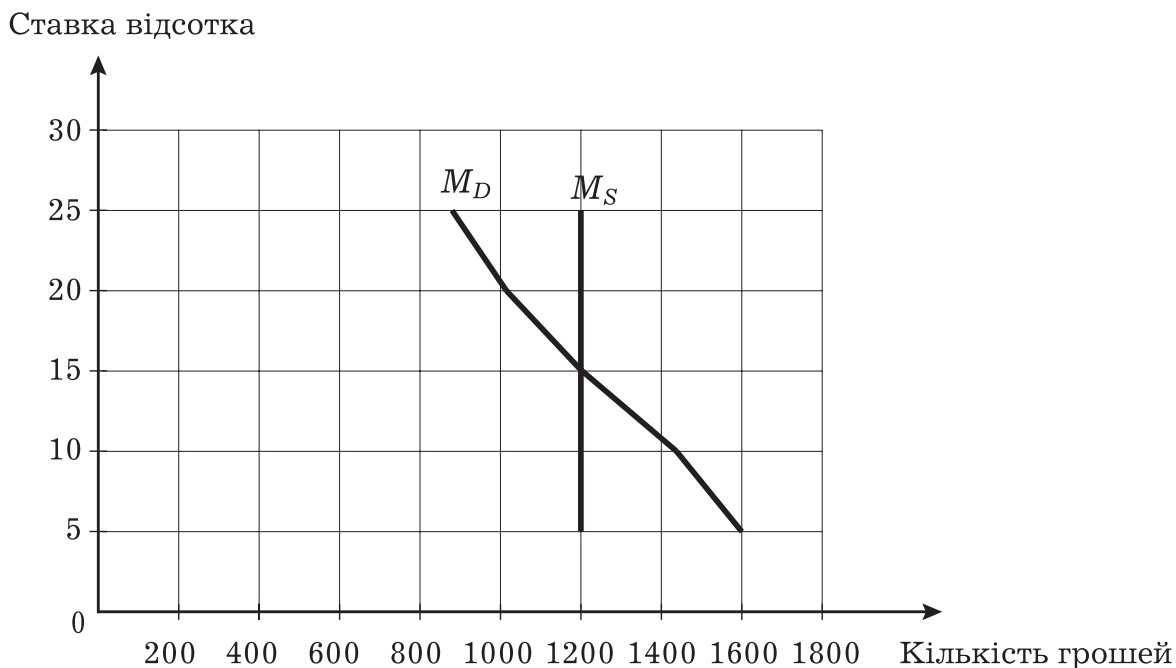
Попит на гроші та пропонування грошей

Вправа 9.5. Попит на гроші для купівлі товарів і послуг складає 40% номінального ВВП, який в країні цього року дорівнює 1500 млрд грошових одиниць. Попит на гроші як на активи (спекулятивний попит) залежить від ставки банківського відсотка, його показано в таблиці. Пропозиція грошей центральним банком дорівнює грошовій масі в обігу, яка складає 1200 млрд г.о.

Ставка відсотка	5%	10%	15%	20%	25%
Попит на гроші для операцій купівлі-продажу, млрд. г.о.	600	600	600	600	600
Попит на гроші як на активи (спекулятивний). млрд. г.о.	1000	850	600	420	300
Загальний попит на гроші, млрд. г.о.	1600	1450	1200	1020	900
Пропозиція грошей, млрд. г.о.	1200	1200	1200	1200	1200
MS_1	1450	1450	1450	1450	1450

Виконайте наступні завдання:

1. Обчисліть обсяг попиту на гроші для операцій купівлі-продажу товарів і послуг, заповніть пусті клітинки таблиці.
2. Вирахуйте обсяг загального попиту на гроші в країні і внесіть дані в таблицю.
3. Побудуйте графіки попиту і пропозиції грошей та визначте, яким буде рівноважна ставка відсотка: $i^* = 15\%$.

4. Визначте, подорожчають чи здешевіють грошові кошти в країні, якщо уряд вирішить збільшити грошову пропозицію на 250 млрд грошових одиниць. За цієї умови $i^* = 10\%$.

Вправа 9.6. Визначте, як зміниться пропозиція грошей (M_s) та відсоткова ставка в країні (i) внаслідок таких дій центрального банку:

- збільшена облікова ставка центрального банку на 5% – $M_s \downarrow$; $i \uparrow$.
- зменшена норма резервування депозитів на 4% – $M_s \uparrow$; $i \downarrow$.
- продано державних цінних паперів на суму 500 млн грн – $M_s \downarrow$; $i \uparrow$.
- декілька комерційних банків позбавлено ліцензій – $M_s \downarrow$; $i \uparrow$.

Вправа 9.7. Попит на гроші в країні описується рівнянням: $M_D = 2000 - 40i$, де M_D – обсяг попиту в млрд. грошових одиниць, i – ставка відсотка. Пропозиція грошей $M_s = 1520$ млрд грошових одиниць. Для стимулювання інвестиційної діяльності в економіці уряд планує вжити заходів щодо зменшення вартості кредитів на 2%. Як слід змінити пропозицію грошей для досягнення цієї мети?

$$M_s = M_D; 1520 = 2000 - 4i; i^* = 12\%; i^* = 12\%; M_s = 1520; i_1 = 12 - 2 = 10\%;$$

$$M_{D1} = 2000 - 40 \cdot 10 = 1600; M_{D1} = M_{s1} = 1600; \Delta M = M_{s1} - M_s = 1600 - 1520 = 80 \text{ млрд г.о.}$$

Отже, грошову пропозицію слід збільшити на 80 млрд. г.о

Грошовий мультиплікатор

Вправа 9.8. Комерційний банк залучив на депозит 200 тисяч гривень. Норма обов'язкового резервування такого депозиту встановлена на рівні 5%. Як може змінитися грошова пропозиція внаслідок цієї операції?

Дано: $rr = 0,05$ $\Delta D = 200$ $\Delta M - ?$	$\mu = \frac{1}{rr} = \frac{1}{0,05} = 20 \text{ разів}; \Delta M = \mu \cdot \Delta D = 20 \cdot 200 = 4000 \text{ млрд грн.}$
--	---

Вправа 9.9. Комерційні банки країни залучили за рік 20 млрд гривень депозитів, з них 800 млн гривень зберігаються у вигляді обов'язкових резервів. Визначте, у скільки разів може збільшитися грошова маса в країні.

Дано: $\Delta D = 20 \text{ млрд г.о.}$ $Rr = 0,8 \text{ млрд. г.о.}$ $\Delta M - ?$	$rr = \frac{0,8}{20} = 0,04; \mu = \frac{1}{0,04} = 25; \Delta M = 25 \cdot 20 = 500 \text{ млрд грн.}$
---	---

Вправа 9.10. В умовній країні готівкові гроші поза банками дорівнюють 400 млрд г.о., резерви комерційних банків – 200 млрд г.о. Грошовий агрегат $M_2 = 1800$ млрд г.о. представляє грошову пропозицію. Визначте грошовий мультиплікатор.

Дано: $M_0 = 400 \text{ млрд г.о.}$ $R = 200 \text{ млрд г.о.}$ $M_s = M_2 = 1800 \text{ млрд г.о.}$ $\mu - ?$	$H = M_0 + R = 400 + 200 = 600$ $\mu = \frac{M_s}{H} = \frac{1800}{600} = 3.$
--	--

Вправа 9.11. Під час кризи центральний банк знизив норму резервування депозитів з 5 до 2%. Як зміниться здатність банківської системи створювати гроші (збільшувати грошову пропозицію)?

$$\mu_0 = \frac{1}{0,05} = 20; \mu_1 = \frac{1}{0,02} = 50; \text{Мультиплікатор зріс в } 2,5 \text{ рази, відповідно здатність}$$

банківської системи у створенні грошей зростає в 2,5 рази.

Банківська система країни

Вправа 9.12. За 2011 рік банками України було залучено депозитів домогосподарств на 160 530 млн грн. і видано кредитів домогосподарствам на суму 201 224 млн гривень. Чому обсяги кредитів більші, ніж депозитів?

Тому що:

1. Одна й та ж сума депозитів може видаватися в кредит декілька разів на рік, наприклад: 4 рази на 3 місяці.
2. Банки можуть надавати в кредит власні кошти.
3. Комерційні банки можуть брати кредити в НБУ і надавати їх у кредит.

Вправа 9.13. На 1.07.2012 року, за повідомленням НБУ, активи банків України досягли 1107,1 млрд гривень, а розмір їх капіталу – 164,7 млрд грн. За рейтингом банків світу 2012 року найкрупнішими банками визнані:

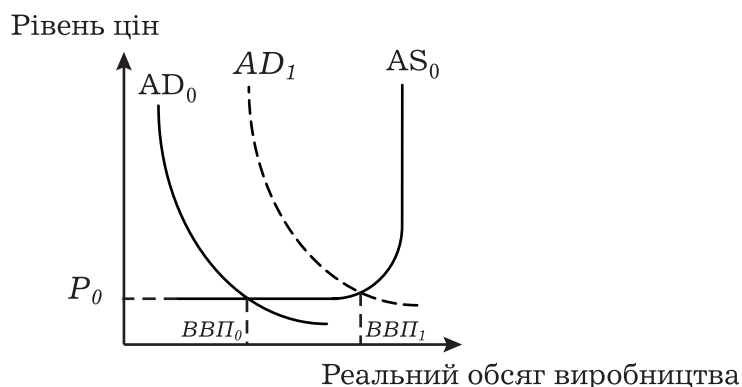
Банк	Країна	Капітал, млрд. доларів США	Активи, трлн. доларів США
Bank of America	США	159,3	2,2
JP Morgan Chase & Co	США	150,4	2,29
ICBC	Китай	140,3	2,5
HSBC Holdings	Великобританія	139,6	2,65

Порівняйте здатність банків України кредитувати українську економіку з можливістю крупніших банків світу і запропонуйте напрямки розвитку банківської системи нашої країни:

В доларовому еквіваленті капітал всіх банків України дорівнює 164, 7 млрд грн.: 8 грн/долар США = 20,5875 млрд доларів США, активи – $1107,1 : 8 = 138, 3875$ млрд дол. Це свідчить, що вся банківська система України поки що не дорівнює навіть активам і капіталам одного з крупніших світових банків.

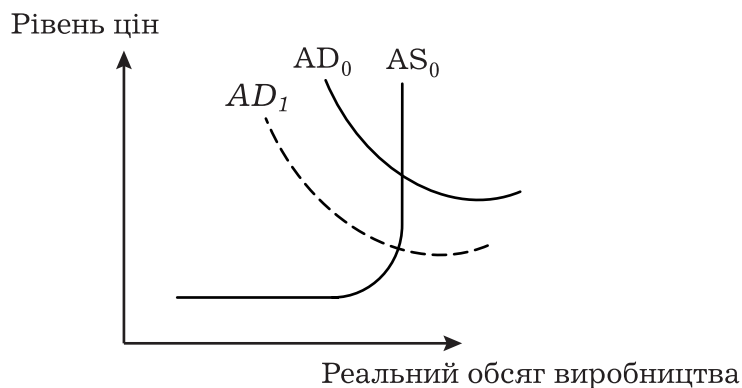
Наслідки регулювання економіки грошовими інструментами

Вправа 9.14. Стан економіки країни характеризується графіком макрорівноваги моделі AD – AS.

- Охарактеризуйте стан економіки (обсяг ВВП, рівень цін, рівень безробіття).
Економічна криза, рівень ВВП низький, ціни низькі, безробіття високе.
- Які заходи грошової (монетарної) політики слід вжити уряду?
 - емісія грошей – $\uparrow$
 - операції з валютними резервами – *купівля іноземної валюти.*
 - облікова ставка процента – $\downarrow$
 - норма обов'язкових резервів – $\downarrow$
 - операції з цінними паперами – *купівля.*
- Як обрані вами заходи грошової політики вплинуть на стан макрорівноваги? Проілюструйте на графіку. – AD_1 .
- Які цілі будуть досягнені цими заходами? $AD \uparrow$; $ВВП \uparrow$; $P =$; $u = \downarrow$.
- Яку назву носить така грошова політика? – *Стимулююча, або політика "дешевих грошей".*

Вправа 9.15. Стан економіки країни характеризується графіком макрорівноваги моделі AD – AS.

1. Охарактеризуйте стан економіки (обсяг ВВП, рівень цін, рівень безробіття). *Потенційний обсяг виробництва, висока інфляція, безробіття дорівнює природному.*
2. Які заходи грошової (монетарної) політики слід вжити уряду?
 - емісія грошей – ↓.
 - операції з валютними резервами – *продаж іноземної валюти.*
 - облікова ставка процента – ↑.
 - норма обов'язкових резервів – ↑.
 - операції з цінними паперами – *продаж.*
3. Як обрані вами заходи грошової політики вплинуть на стан макрорівноваги? Проілюструйте на графіку. AD_1 .
4. Які цілі будуть досягнені цими заходами? $AD \downarrow$; $ВВП \downarrow$; $P \downarrow$; $u =$.
5. Яку назву носить така грошова політика? *Стримуюча, або політика "дорогих грошей".*

Вправа 9.16. Реальний ВВП країни зріс на 8%, грошова пропозиція зросла на 20%. Якщо швидкість обігу грошової одиниці не змінилася, до яких наслідків це призведе?

$$I_p = \frac{I_M \cdot I_V}{I_Q} = \frac{1,2 \cdot 1}{1,08} = 1,11. \quad \text{Рівень інфляції зросте внаслідок невідповідності темпів}$$

зростання грошової маси і реального ВВП.

Грошова сфера та грошове регулювання української економіки

Вправа 9.17. Проаналізуйте дані таблиці про темпи змін обсягу грошової маси, рівня цін та рівня реального ВВП в Україні у 1992-2000 роках.

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Темп зміни грошового агрегату M_2 , у відсотках до попереднього року	100	1828	367	113	32	38	24	41	45
Темп зміни реального ВВП, у відсотках до попереднього року	-9,9	-14,2	-22,9	-12,2	-10,0	-3,0	-1,9	-0,2	5,9
Темп інфляції, у відсотках до попереднього року	2000	10155	401	182	39,7	10	20	19	26

Дайте відповіді на питання:

1. В яких роках спостерігалася гіперінфляція в Україні? *1992, 1993, 1994 рр.*
2. Як в ці роки змінювалася грошова маса, порівняно зі змінами реального ВВП? *Темпи зміни грошового агрегату M_2 перевищували темпи реального ВВП.*
3. Поясніть причини такого швидкого зростання цін, виходячи з монетаристської теорії економічних криз. $M_s \uparrow \rightarrow P \uparrow \rightarrow \text{номінальний ВВП} \uparrow$. *Збільшення грошової маси викликає зростання цін, якщо воно не відповідає темпам зростання реального ВВП.*
4. У 1997 році Україна завершила грошову реформу, ввівши в обіг гривню (з обміном купоно-карбованців на гривню в пропорції 10000 : 1). Деякі економісти проаналізували, що запровадження нової національної грошової одиниці в кризовий період економіки із високою інфляцією призведе до того, що і нові гроші швидко втратять купівельну спроможність. Як ви гадаєте, чи справдилися ці прогнози фахівців? *В 1998 році уряд проводив жорстку стримуючу монетарну політику, але досягти значного зниження темпів інфляції не вдалося, оскільки в цей час у світі розпочалася світова економічна криза.*

Вправа 9.18. В наступній таблиці наведено показники, що характеризують грошову політику Уряду України та її наслідки в 2008 -2011 роках:

	2008	2009	2010	2011
Грошовий агрегат M_2 , млн. грн.	512527	484772	596841	681510

Обсяг депозитів домогосподарств у національній валюті, млн.грн	110016	101081	142924	160530
Обсяг депозитів домогосподарств у іноземній валюті, млн.грн	107844	113016	132169	149860
Облікова ставка НБУ, в середньому за рік, %	11	10,6	8,6	7,75
Норма резервування депозитів у національній валюті, в середньому за рік, %	0,5	0	0	0
Норма резервування депозитів в іноземній валюті, в середньому за рік, %	4	3	4	4
Темп зміни реального ВВП, %	2,3	-14,8	4,1	5,2
Темп інфляції, %	22,3	12,3	9,1	4,6

Проаналізуйте дані і дайте відповіді на питання:

1. Який вид монетарної (грошової) політики проводив український уряд у 2009 році? (відповідь обґрунтуйте відповідними показниками).
Облікова ставка НБУ ↓; норма резервування ↓. Політика стимулююча або політика "дешевих грошей".
2. Чим обумовлювалася така політика? З якою метою вона проводилася?
Така політика проводилася урядом для стимулювання економіки, оскільки в цей час у світі тривала економічна криза. Уряд України намагався утримати економіку від спаду.
3. Чи змінилася грошова політика уряду в 2010-2011 роках, порівняно з 2008-2009 р.р.?
Так, в 2010, 2011 роках уряд проводив таку ж саму політику для підтримки банківської системи та економіки в цілому.

Вправа 9.19. Біля наведених операцій позначте «✓» ті, що відносяться до функцій Національного банку України, і «□» ті, що здійснюються комерційними банками:

- 1) надання кредитів підприємствам і населенню «□»
- 2) лізинг «✓»
- 3) формування державних резервів іноземної валюти «✓»
- 4) залучення коштів домогосподарств на депозитні рахунки «□»
- 5) продаж валюти з державних резервів для підтримки курсу національної валюти «✓»
- 6) відкриття рахунків комерційних банків і зберігання їхніх резервів «✓»
- 7) обслуговування поточних рахунків юридичних та фізичних осіб «□»
- 8) надання ліцензій на здійснення банківської діяльності «✓»
- 9) встановлення норми обов'язкового резервування «✓»
- 10) купівля іноземної валюти у населення «□»
- 11) емісія паперових та металевих грошей «✓»

Тема 10

Світове господарство та основні закономірності розвитку світової економіки

*Немає такого народу, який згубила б торгівля.
Б.Франклін.*

Світове господарство

Вправа 10.1. Прочитайте товари, які ви, можливо, споживаєте, та запишіть поряд країни, які є основним їх виробником:

- 1) оливки: *Греція, Португалія, Іспанія.*
- 2) мобільні телефони: *Фінляндія, США, Корея.*
- 3) нафта: *Росія, країни Близького Сходу, Іран, Ірак.*
- 4) літаки: *США, Росія, Франція, Україна.*
- 5) цифрові фотоапарати: *США, Німеччина, Японія, Корея.*
- 6) одяг: *Китай, Італія, Франція.*
- 7) комп'ютери: *США, Німеччина.*

В результаті яких економічних відносин ці товари з інших країн потрапляють в Україну?
Світова торгівля.

Вправа 10.2. Охарактеризуйте участь України в міжнародному поділі праці (запишіть товари і послуги, які пропонує Україна на світовому ринку).

1. *Мінеральні ресурси – корисні копалини.*
2. *Продукція металургії – залізо, сталь, прокат.*
3. *Продукція хімічної промисловості – мінеральні добрива.*
4. *Сільськогосподарська продукція.*
5. *Літаки, морські судна.*

Вправа 10.3. Наведіть один – два приклади участі України в наступних економічних відносинах:

- міжнародна торгівля – *купуємо газ у Росії, продаємо країнам світу зерно.*
- міжнародні валютні відносини – *використання валюти у міжнародних розрахунках.*
- міжнародний рух капіталів – *залучає інвестиції з-за кордону.*
- науково-технічне співробітництво – *спільне з Росією виробництво літаків.*
- міграція робочої сили – *українці – в Європу і Росію, мігранти з країн Азії – в Україну.*

Міжнародна економічна інтеграція як основа світового господарства.

Вправа 10.4. Встановіть відповідність між видами економічної інтеграції та їх суттю:

1	Створення в межах ринку умов для необмеженого переміщення товарів і передумов для вільного руху капіталів, робочої сили; потребує гармонізації законодавчих норм	А	Зона вільної торгівлі
2	Зона, що включає декілька країн, у межах якої діє вільна від митних та інших обмежень торгівля	Б	Митний союз

3	Вільний рух не тільки товарів і послуг в межах союзу, а й капіталів та трудових ресурсів, проведення узгодженої економічної політики	В	Спільний ринок
4	Спільна політика в монетарній сфері, створення колективного наглядового фінансового органу – центрального банку й запровадження спільної валюти	Г	Економічний союз
5	Форма міждержавних домовленостей щодо скасування мит в межах зони вільної торгівлі з одночасним установленням єдиного зовнішнього митного тарифу для третіх країн	Д	Повна інтеграція

1 – В 2 – А 3 – Г 4 – Д 5 – Б

Вправа 10.5. Україна оголосила про свій намір інтегруватися до Європейського Союзу. Вступ до ЄС нових країн не заборонено, але країни – кандидати мають відповідати наступним критеріям:

Копенгагенські критерії	Маастрихтські критерії
1. Країна має бути географічно європейською державою.	1. Стабільність цін (не більше ніж на 1,5 процентних пункти середнього рівня трьох країн-членів ЄС, які досягли найкращих результатів у сфері стабільності цін.)
2. Країна повинна мати стійкі демократичні традиції.	2. Бездефіцитність бюджету.
3. Країна має мати ринкову економіку.	3. Внутрішній борг не може перевищувати 60% ВВП, а зовнішній – не більше 3% ВВП.
4. Країна повинна мати гармонізоване з країнами ЄС законодавство.	4. Довгострокова процентна ставка по державних облігаціях країни строком на 10 років не повинна перевищувати більше, ніж на 2 процентних пункти середній рівень трьох країн-членів ЄС, які досягли найкращих результатів у сфері стабільності цін.
	5. Збалансованість процентних ставок: не вище середнього з найкращих трьох країн ЄС і в цілому не більше 20%.
	6. Держава повинна не менше двох років брати участь в механізмі ERM2 і забезпечувати стабільність обмінного курсу своєї валюти по відношенню до євро.

Скористайтеся додатковими джерелами інформації і підготуйте повідомлення про готовність України до вступу в ЄС відповідно до зазначених критеріїв у поточному році.

Місце української економіки у світовому господарстві

Вправа 10.6. Проаналізуйте товарну структуру зовнішньої торгівлі України в 2006 та 2011 роках і дайте відповіді на питання:

Товари за УКТЗЕД (Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності)	Експорт			Імпорт		
	2006	2011		2006	2011	
Усього, млн. доларів США	38368	68394		45039	82608	
Живі тварини; продукти тваринного походження	397	937		649	1035	
Продукти рослинного походження	1951	5532		672	1816	
Жири та олії тваринного або рослинного походження	971	3396		191	469	
Готові харчові продукти	1394	2939		1655	3027	
Мінеральні продукти	3872	10260		13506	30030	

Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	3387	5390		3889	8021	
Полімерні матеріали, пластмаси та каучук	803	938		2528	4498	
Шкіряна і хутряна сировина та вироби з них	307	169		136	200	
Деревина і вироби з деревини	603	1078		265	393	
Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	596	1105		1173	1837	
Текстиль та вироби з текстилю	915	864		1366	1990	
Взуття, головні убори, парасольки	130	209		270	362	
Вироби з каменю, гіпсу, цементу, кераміки, скла	256	549		738	1156	
Дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння, дорогоцінні метали та вироби з них	124	101		174	743	
Недорогоцінні метали та вироби з них	16426	22101		3327	5697	
Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку	3329	6759		7878	12795	
Транспортні засоби та шляхове обладнання	2079	4855		5147	6204	
Оптичні прилади і апарати, для фотографування або кінематографії; медико-хірургічні апарати; годинники; музичні інструменти	152	282		696	1047	
Різні товари і вироби	276	556		443	848	
Вироби мистецтва				28	24	

- Яким було сальдо зовнішньої торгівлі України в
 - 2006 році: $38368 - 45039 = - 6671$ – *негативне сальдо*.
 - 2011 році: $68394 - 82608 = - 14214$ – *негативне сальдо*.
- Як змінилися у відсотках за 6 років (з 2006 по 2011 рік) обсяги
 - експорту товарів: *зріс на 78,3%*.
 - імпорту товарів: *зріс на 83,4%*.
- Укажіть три види груп товарів, які займають у структурі експорту найбільшу питому вагу. *Мінеральні продукти, недорогоцінні метали, транспортні засоби.*
- Укажіть три види груп товарів, які займають у структурі імпорту найбільшу питому вагу. *Мінеральні продукти, продукція хімічної промисловості, транспортні засоби.*

Вправа 10.7. В 2010 році близькі до України за чисельністю населення, обсягами експорту Аргентина, Колумбія, Марокко, Польща мали частку експорту у ВВП на рівні 18-39%. Розвинені країни в кризовому 2008 році мали такі показники експортної складової: США – 13%, Японія – 18%, Франція – 27%, Велика Британія – 29%. Чим вищим є цей показник, тим більшою є відкритість економіки для зовнішніх впливів. Фахівці вважають небезпечною для економіки частку експорту та імпорту у складі ВВП, яка перевищує 50%, оскільки це свідчить про високу залежність від кон'юнктури зовнішніх ринків. Дані для визначення експортної та імпоротної складової у ВВП України наведено в таблиці:

	2006 рік	2011 рік
Номінальний ВВП, млн. грн.	544153 (107753 млн дол. США)	1316600 (165194 млн дол. США)
Курс долара США до гривні, (1\$ = грн.)	5,05	7,97

Експорт товарів і послуг, млн. доларів США	45874 (43%)	82186 (50%)
Імпорт товарів і послуг, млн. доларів США	48758 (45%)	88843 (54%)

Визначте частку експорту та частку імпорту у складі ВВП в 2006 та 2011 роках і зробіть висновок про ступінь відкритості економіки України:

Економіка України – відкрита економіка. Її частка експорту та імпорту у складі ВВП перевищує відповідні показники інших країн 43-45% в 2006 році і 50-54% в 2011 році. Стан експертно-імпоротної складової ВВП України свідчить про небезпеку для економіки.

Глобалізація: економічні причини та наслідки. Переваги та обмеження глобалізації.

Вправа 10.8. Прочитайте Тему 5.1 підручника «Економіка» І.Ф.Радіонової або §49 підручника «Економіка» Крупської Л.П. та інших, використайте додаткові джерела інформації та заповніть таблицю:

Глобалізація	<i>Суттєве посилення взаємної залежності країн при зростанні масштабів міжнародної торгівлі, міжнародних фінансових потоків, руху робочої сили та науково-технічного співробітництва.</i>
Причини та передумови глобалізації	1. Діяльність урядів різних країн світу на інтеграцію національних економік. 2. Розвиток інформаційних та комунікаційних технологій.
Позитивні наслідки глобалізації	1. Досягнення вищих темпів економічного зростання. 2. Зростання середнього рівня життя. 3. Мобілізація значних фінансових ресурсів для здійснення життєво важливих проектів. 4. Сучасні технології стають доступнішими.
Негативні наслідки глобалізації	1. Втрата національними економіками своїх особливих рис. 2. Посилюється їхня залежність від міжнародного економічного порядку. 3. Виникнення особливих конфліктів: релігійних, національних, культурних. 4. Проникнення транснаціональних корпорацій в економіку країни знищує національного виробника. 5. Перенесення екологічно небезпечних виробників у країни, що мають нижчий рівень розвитку. 6. Нерівномірність розвитку країн може консервуватися і поглиблюватися.

Тема 11

Світова торгівля та міжнародна валютна система

*Природний вплив торгівлі – схилити людей до миру.
Шарль Монтеск'є*

Деякі риси сучасної міжнародної (світової) торгівлі

Вправа 11.1. Випишіть з підручника основні особливості світової торгівлі на початку ХХІ сторіччя:

1. Зменшення частки торгівлі сировиною, збільшення частки готової продукції.
2. Зростання частки у світовій торгівлі нових індустриальних країн Азії – Тайваню, Південної Кореї, Сінгапура.
3. Випереджаюче збільшення обсягів торгівлі науково-технічною продукцією.

Вправа 11.2. Поясніть, де і як формуються світові ціни на товари

Відображають міжнародну вартість товару. Формуються в основних центрах світової торгівлі, на міжнародних товарних біржах головними продавцями і покупцями товарів внаслідок здійснення великих угод купівлі продажу у вільно конвертованій валюті.

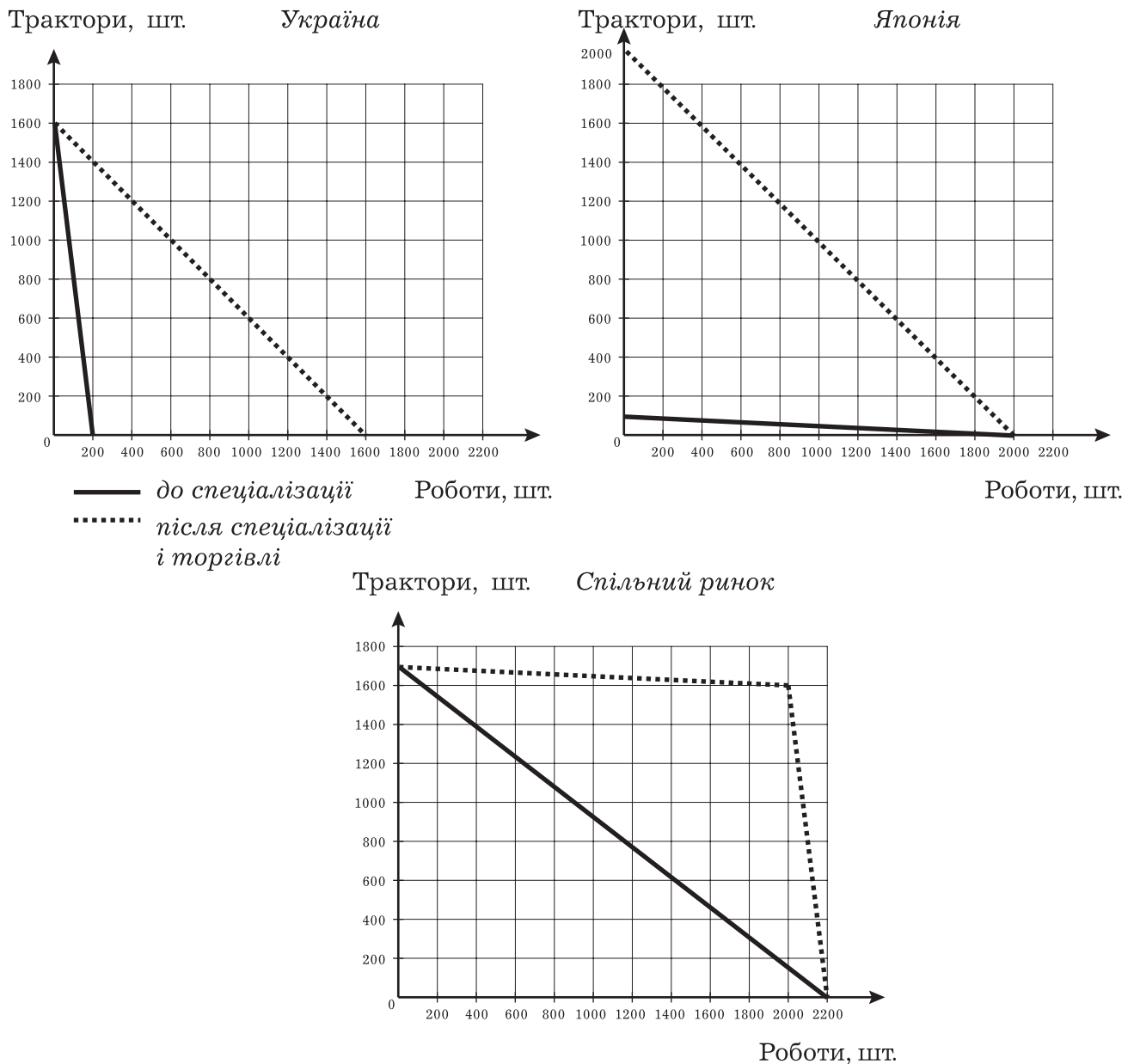
Чому існує світова торгівля

Вправа 11.3. Дані про річне виробництво двох товарів Україною та Японією наведено у таблиці.

1. Визначте за принципом відносних (порівняльних) переваг, якій країні варто спеціалізуватися на виробництві роботів і тракторів та якою має бути вигідна пропорція обміну товарами при вільній торгівлі:

		Україна	Японія
1. Максимальний обсяг виробництва за рік	Трактори, шт.	1600	100
	Роботи, шт.	200	2000
2. Альтернативна вартість виробництва, шт.	Трактори, шт.	1 трактор = 0,125 роботів	1 трактор = 20 роботів
	Роботи, шт.	1 робот = 8 тракторів	1 робот = 0,05 тракторів
3. Спеціалізація країн		трактори	роботи
4. Вигідні пропорції обміну	Трактори	0,125 р. < 1 т. < 20 р.	
	Роботи	0,05 т. < 1 р. < 80 т.	

2. Побудуйте криві виробничих можливостей України, Японії, спільного ринку до спеціалізації і після при умові, що вільна торгівля між країнами відбувається за пропорцією 1 трактор = 1 робот.

Вправа 11.4. Продуктивність виробництва товарів у двох країнах Альфа і Бета наведено в таблиці.

1. Проведіть відповідні обчислення і заповніть пусті клітинки таблиці:

		Альфа	Бета
1. Витрати людино-годин на виробництво 1 тонни	Пшениця, люд/год	500	800
	Метал, люд/год	1000	400
2. Максимальний обсяг виробництва за 10 000 людино-годин	Пшениця, тонн	20	12,5
	Метал, тонн	10	25
3. Альтернативна вартість виробництва, шт.	Пшениця, тонн	1 т. пш. = 0,5 т. мет	1 т. пш. = 2 т. мет
	Метал, тонн	1 т. мет = 2 т. пш.	1 т. мет = 0,5 т. пш.
4. Спеціалізація країн		<i>пшениця</i>	<i>метал</i>
5. Вигідні пропорції обміну	Пшениця	0,5 м. < 1 п. < 2 м.	
	Метал	0,5 п. < 1 м. < 2 п.	

2. Визначте в людино-годинах і в продукції вигоди для обох країн від обміну 10 тонн металу на 20 тонн пшениці. $1м = 2 п$.

*Альфа: виробить 20 т пшениці за 4000 людино-годин.
обмінє на 10 т металу, які б сама виробила за 10000 людино-год.
вигода 6000 людино-годин зекономлено*

*Бета: виробить 10 т металу за 8000 людино-годин.
обмінє на 20 т пшениці, які б сама виробила за 8000 людино-год.
вигода 0 людино-годин*

Торговий баланс країни

Вправа 11.5. Обчисліть сальдо торговельного балансу України за 2011 рік:

Зовнішньоторговельний баланс України за 2011 рік, млрд. доларів США

	Експорт	Імпорт	Сальдо
Усього	82,2	88,8	– 6,6
в тому числі:			
– товари	68,4	82,6	–14,2
– послуги	13,8	6,2	7,6

Дайте відповіді на питання:

- Пасивним чи активним був торговельний баланс України в 2011 році?
Пасивним: імпорт перевищив експорт на 6,6 млрд дол. США.
- За рахунок якої статті торговельного балансу склалося від'ємне сальдо?
За рахунок торгівлі товарами – 14,2 млрд дол. США.
- Які послуги надає Україна зовнішньому світові? *Послуги транспортування російського газу в Європу українською газотранспортною системою.*

Вправа 11.6. Поміркуйте і запропонуйте зміни в структурі зовнішньої торгівлі України, які могли би покращити стан торговельного балансу:

Державне регулювання зовнішньої торгівлі

Вправа 11.7. Встановіть відповідність між протекціоністськими заходами та їх змістом:

1	Податок, що стягується на кордоні з власника товару іноземного виробництва, який ввозиться в країну для продажу	А	Добровільні обмеження
2	Обсяги імпортованих товарів, що дозволяється ввозити на територію країни	Б	Ліцензії або нетарифні бар'єри
3	Дозвіл на ввезення на територію країни тільки товарів із певними показниками якості	В	Ввізне мито
4	Погодження іноземних виробників зменшити ввезення в країну власної продукції	Г	Імпортна квота

1 – В 2 – Г 3 – Б 4 – А

Вправа 11.8. Наведіть аргументи на користь проведення політики протекціонізму стосовно іноземної продукції легкої промисловості (одяг, шкіргалантерея, взуття) та проти такої політики з точки зору різних суб'єктів економічних відносин:

Суб'єкти	Аргументи за введення протекціоністських заходів	Аргументи проти введення протекціоністських заходів
Споживачі товарів легкої промисловості	1. Поява нових робочих місць і зростання доходів	1. Зменшиться різноманіття товарів і послуг для задоволення потреб внаслідок зменшення імпорту. 2. Збільшиться ціна на вітчизняні товари при збереженні їхньої низької якості
Вітчизняні виробники товарів легкої промисловості	1. Можливість вітчизняним виробникам отримати більші прибутки. 2. Розвиток власних виробництв внаслідок зменшення конкуренції з іноземцями. 3. Зростання обсягів виробництва для заміщення імпорту створить нові робочі місця.	
Держава в цілому	1. Збільшення податкових надходжень до бюджету за рахунок мита і зростання податкових відрахувань від прибутку вітчизняних підприємств. 2. Розвиток вітчизняних галузей економіки	1. Зменшення конкуренції законсервує вітчизняних виробників на рівні відсталих технологій. 2. Погіршаться стосунки з іншими країнами світу

Вправа 11.9. Які заходи для захисту української легкої промисловості може вжити уряд?

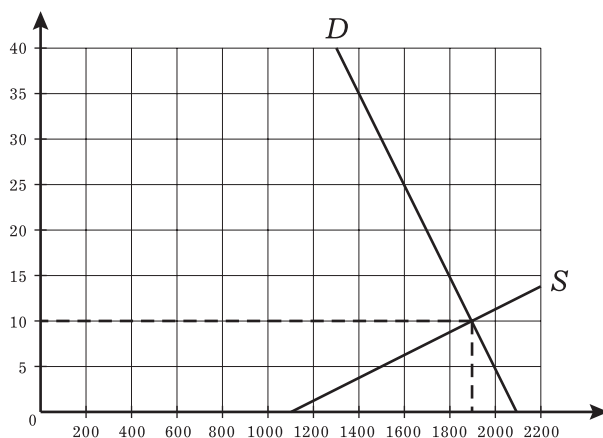
Оскільки Україна – член СОТ, то застосування протекціоністських заходів зараз обмежено. Держава може використати інші методи для стимулювання розвитку легкої промисловості:

- пільгове оподаткування і кредитування;
- дотації підприємствам.

Вправа 11.10. Функції попиту і пропозиції соняшникової олії на внутрішньому українському ринку задані рівняннями: $Q_D = 2100 - 20P$, $Q_S = 80P + 1100$, де Q – обсяг товару в млн. літрів, P – ціна одного літра в гривнях. Виконайте наступні завдання:

1. Побудуйте графіки попиту і пропозиції на внутрішньому ринку олії.

Ціна олії, грн/літрів

Обсяг олії, млн. літрів

2. Визначте рівноважну ринкову ціну олії та рівноважний обсяг продажу (та позначте їх на графіку): $Q_D = Q_S$; $2100 - 20P = 80P + 1100$; $Q^* = 1900$ млн. л $P^* = 10$ грн/л.
3. Якщо український внутрішній ринок олії відкритий для іноземних виробників і вивозу олії, а світова ціна на неї дорівнює 15 грн/літр, то що спостерігатиметься на ринку (імпорт чи експорт олії) і в яких обсягах? (Позначте на графіку)
 $Q_D = 2100 - 20 \cdot 15 = 1800$; $Q_S = 80 \cdot 15 - 1100 = 2300$; $Q_S > Q_D$. Різниця $\Delta Q = 2300 - 1800 = 500$ млн л буде продано за кордон (експорт).
4. Якщо світова ціна олії дорівнюватиме 5 гривень за літр, то що спостерігатиметься на ринку (імпорт чи експорт олії) і в яких обсягах? (Позначте на графіку)
 $Q_D = 2000$; $Q_S = 1500$; різниця 500 млн літрів буде імпортовано з-за кордону.
5. Поясніть, за якої світової ціни олії уряд може вжити протекціоністських заходів для захисту вітчизняних виробників олії і яких саме?
 За $P = 5$ грн/літр для обмеження імпорту за допомогою :
 – введення ввізного мита;
 – запровадження квоти при імпортуванні олії.
6. Якого розміру має бути встановлене ввізне мито або імпортна квота для вирівнювання внутрішньої ціни олії і ціни імпортованої олії на внутрішньому ринку?
 Для повного скорочення імпорту до нуля мито слід встановити в розмірі 5 грн/літр, тоді $P = 5 + 5 = 10$ грн/ л. Квота – повна заборона введення імпортованої олії.

Вправа 11.11. Підготуйте повідомлення про країни торгових партнерів України (з якими Україна має більшу частку експорту та імпорту за останній рік).

Міжнародна валютна система

Вправа 11.12. Встановіть відповідність між поняттями та їх визначенням:

1	Економічний механізм, який забезпечує купівлю-продаж валют.	А	Валютний курс
2	Міжнародні установи, що покликані регулювати валютний обмін.	Б	Міжнародна ліквідність
3	Форма організації міжнародних валютних відносин, яка закріплена міждержавною домовленістю (угодою).	В	Валютний ринок
4	Пропорції обміну однієї національної грошової одиниці на грошові одиниці інших країн.	Г	Міжнародні валютно-фінансові організації
5	Сукупність усіх платіжних інструментів, які можуть бути використані в міжнародних розрахунках.	Д	Міжнародна валютна система

1 – В 2 – Г 3 – Д 4 – А 5 – Б

Розвиток міжнародної валютної системи

Вправа 11.13. Використайте матеріал підручника та додаткові джерела інформації і складіть опорний конспект «Еволюція міжнародної валютної системи» за наступною схемою:

	Коли і де створена	Основні риси	Переваги	Недоліки
Система золотого стандарту	1867 р. Париж, Франція	1. Фіксовані валютні курси. 2. Золотий вміст валют. 3. Співвідношення золотого запасу і грошової маси в обігу. 4. Вільний експорт та імпорт золота	1. Стабільність курсів валют. 2. Дефіцит платіжних балансів долались імпортом золота.	1. Вичерпність золотих запасів певних країн. 2. Паперова емісія грошей викликала вплив золота з країни.
Система золотовалютного (золотодоларового) стандарту	1944 р. Бреттон-Вудс, США	1. Міжнародна валюта – золото і долари США. 2. Зобов'язання країн не змінювати курс. 3. Якщо курс коливається обмеження в розмірі 10%. 4. Фіксований курс долара відносно золота	1. Всі валюти стійко прив'язувалися до долара США, що спрощувало міжнародні розрахунки	1. Залежність від обсягів золотих резервів США. 2. Нагромадження значних доларових запасів в інших країнах. 3. Дефіцит платіжного балансу США
Система регульованих плаваючих курсів	1976 р. Кінгстон, Ямайка	1. Плаваючі курси. 2. Золото – звичайний товар. 3. Резервними визначено декілька валют. 4. Базою паритетів валют стає СДР	1. Курс валюти формується кошиком іноземних валют у резерві. 2. Посилення міжнародного валютного регулювання	1. Залежність курсу нац. валюти від стану економіки. 2. Різке коливання курсів валют

Формування курсу національної валюти

Вправа 11.14. Обчисліть курс гривні відносно інших іноземних валют, скориставшись таблицею :

Офіційний курс НБУ на 1.08.2012 року	Курс гривні
10 російських рублів = 2,4627 гривні	1 грн = 4,6 рубля
100 євро = 986,8158 гривень	1 грн = 0,101 євро
100 англійських фунтів = 1248,5017 грн.	1 грн = 0,08009 євро
100 доларів США = 700,30 гривень	1 грн = 0,1428 долара
100 китайських юаней = 125,5299 грн.	1 грн = 0,7966 юаней

Вправа 11.15. Визначте виграш(втрати) українського імпортера, який уклав угоду про закупівлю в Німеччині побутових приладів на суму 500 тисяч євро. На момент укладання угоди 1 євро = 10 гривень. А на момент розрахунку 1 євро = 9,5 гривень.

Для оплати партії товарів імпортерам слід придбати євро.

За курсу 1 євро = 10 грн його $ТС_0 = 5000$ тис. грн.

1 євро = 9,5 грн, $ТС_1 = 4750$ тис. грн.

Він виграє на зміні курсу 250 тис. грн.

Вправа 11.16. Визначте виграш(втрати) українського експортера, який уклав угоду про продаж за кордон 200 тис. тонн пшениці за ціною 2 тис. доларів США за тону. На момент укладання угоди 1 \$ = 8 гривень. А на момент розрахунку 1 \$ = 7,5 гривень.

Виручить він 2 тис. дол. США, але його гривнева виручка дорівнюватиме:

$TR_0 = 200 \cdot 2 \cdot 8 = 3200$ тис. грн.

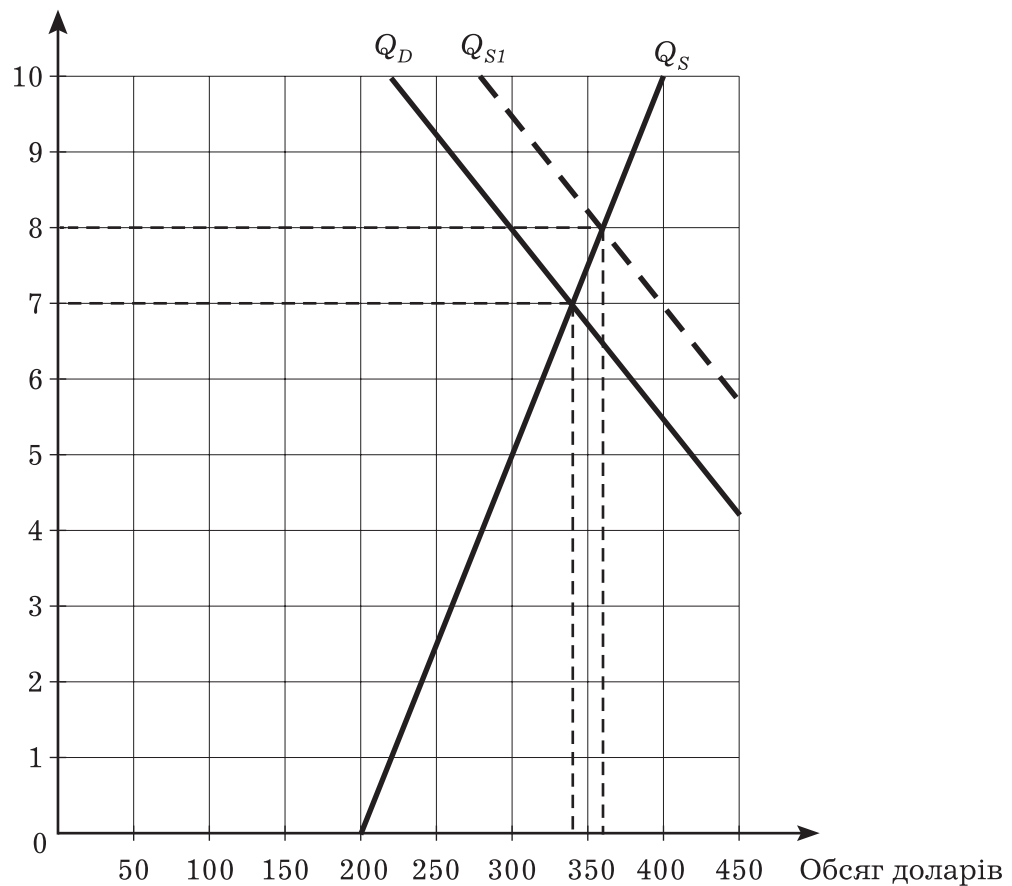
$TR_1 = 200 \cdot 2 \cdot 7,5 = 3000$ тис. грн.

Він програє 200 тис. грн.

Вправа 11.17. На українській міжбанківській валютній біржі впродовж дня попит і пропозиція доларів США описувалася функціями: $Q_D = 620 - 40E$, $Q_S = 20E + 200$, де Q – обсяг валюти в тисячах доларів США, E – ціна долара в гривнях. Виконайте наступні завдання:

1. Побудуйте графіки попиту і пропозиції доларів США.

Курс долара в гривнях

2. Визначте рівноважну ціну долара в гривнях (курс долара до гривні) і обсяг реалізованої валюти. (Позначте їх на графіку).

$Q_D = Q_S$; $620 - 40E = 20E + 200$; $E^* = 7$ грн/дол.; $Q^* = 340$ тис. дол. США.

3. Наступного дня попит на долари зріс на 60 тис. за кожного рівня цін. До яких змін курсу долара відносно гривні це призведе? (Обчисліть алгебраїчно і позначте на графіку).

$$Q_{D1} = 620 - 40E + 60 = 680 - 40E; Q_{D1} = Q_S; 680 - 40E = 20E + 200;$$

$$E_1^* = 8,0 \text{ грн /дол.}; Q^* = 360 \text{ дол.}$$

Вправа 11.18. Визначте, як вплинуть за інших рівних умов наступні події на зміну попиту та пропозиції євро в Україні та на курс гривні щодо цієї валюти:

Подія	Зміна попиту на євро	Зміна пропозиції євро	Зміна курсу євро щодо гривні	Зміна курсу гривні щодо євро
1. Збільшення експорту українських товарів в країни ЄС		↑	↓	↑
2. Зменшення імпорту європейських товарів в Україну	↓		↑	↓
3. Висока інфляція в Україні	↑		↑	↓
4. Зростання доходів українців порівняно із темпом зростання доходів іноземців	↑		↑	↓
5. Серед європейців популярним став «зелений туризм» в Карпатах		↑	↓	↑
6. В Україні відсоткові ставки по депозитам зрівнялися з європейськими і дорівнюватимуть 3% річних	↑		↑	↓
7. Європейцям вигідно розташовувати свої підприємства в Україні(зростання європейських інвестицій в Україну)		↑	↓	↑

Вправа 11.18. Рівень цін в Україні становив 105%, а в країнах ЄС в середньому 100,5%. Номінальний курс євро = 9,6 грн. Визначте реальний курс євро за формулою

$$q^r = q^n \times \frac{P}{P^*}, \text{ де } q^n, q^r - \text{відповідно, номінальний та реальний курс при прямому}$$

котируванні, P – загальний рівень вітчизняних цін, P^* – загальний рівень цін в ЄС. Поясніть, що означає реальний курс євро?

$$q^r = 9,6 \cdot \frac{1,05}{1,005} = 10,02985 \text{ гривень/євро.}$$

Реальний курс – це курс валюти, який враховує співвідношення внутрішніх цін і цін світового ринку (або цін в інших країнах).

Тема 12

Міжнародний рух капіталів. Участь у міжнародних фінансово-кредитних організаціях та науково-технічному співробітництві

*Ринки нестабільні. Інвестуйте в себе.
Михайло Барцевський*

Міжнародний рух капіталів

Вправа 12.1. Поясніть відмінності між прямими та портфельними інвестиціями:
Прямі інвестиції – *капіталовкладення іноземців у вітчизняні підприємства.*
Портфельні інвестиції – *придбання іноземцями цінних паперів вітчизняних підприємств.*

Вправа 12.2. Класифікуйте наведені потоки фінансових коштів в країну за джерелами (приватні, державні, міжнародні) та метою (прямі, портфельні):

1. Російський підприємець створив в Україні приватне підприємство – *приватні; прямі.*
2. Німецька фірма придбала 10% акцій української компанії – *приватні; портфельні.*
3. Уряд України вклав кошти у будівництво газової свердловини в Лівії – *державні, прямі.*
4. Український громадянин придбав будинок в Лондоні – *приватні; прямі.*
5. Представництво ООН побудувало в Україні приміщення для офісу – *міжнародні; прямі.*

Вправа 12.3. Відомо, що Європейські банки пропонують клієнтам дво-, тривідсоткову річну ставку по депозитах, а в Україні банки для вкладів в іноземній валюті пропонують 7-8% річних. Чи сприяє це притоку іноземних грошей в нашу країну? Поясніть, чому?

Ні, не сприяє. Окрім різниці у відсотках, клієнти враховують і ризикованість щодо вкладів. Європейські банки більш стабільні, ніж українські, тому іноземці не поспішають вкладати кошти на депозити в Україні. Крім того, законодавства різних країн іноді запроваджують обмеження на відкриття рахунків в закордонних банках.

Міжнародні фінансово-кредитні організації

Вправа 12.4. Скористайтесь матеріалом підручника та додатковими джерелами інформації і підготуйте повідомлення на тему «Міжнародний валютний фонд» за планом:

1. Дата створення.
2. Засновники і члени.
3. Функції.
.....
.....
.....
.....
.....
4. Міжнародні гроші СДР.
.....
.....
.....
5. Участь України.
.....
.....
.....

6. Кредити МВФ (на які цілі і кому надаються та під які умови)

Вправа 12.5. Порівняйте функції наступних міжнародних організацій:

	Повна назва	Функції
МВФ	Міжнародний валютний фонд	1. Регулювання валютних курсів. 2. Надання кредитів країнам-членам фонду для фінансування дефіцитів платіжних балансів. 3. Консультації урядів
МБРР	Міжнародний банк реконструкції та розвитку (Світовий банк)	Надає довгострокові кредити урядам і центральним банкам країн з метою сприяння соціально-економічному розвитку
МАР	Міжнародна асоціація розвитку (Світовий банк)	Надає пільгові кредити найменш розвиненим країнам світу
БАГІ	Багатостороннє агентство гарантії інвестицій (Світовий банк)	Заохочення надходження інвестицій у країни, що розвиваються, шляхом їхнього страхування від некомерційних ризиків (революцій, переворотів, змін устрою, військові дії тощо)
МФК	Міжнародна фінансова корпорація (Світовий банк)	Сприяє спільним інвестиціям іноземного та місцевого капіталів і вкладає кошти тільки в прибуткові підприємства приватного сектора
ЄЦБ	Європейський центральний банк	Розробляє узгоджену валютну політику країн ЄС. Здійснює міжнародні валютні та розрахункові операції. Консультує і оцінює законодавчі акти країн, що стосуються валютних відносин
ЄБРР	Європейський банк реконструкції та розвитку	Сприяння економічним реформам в країнах Східної Європи

Платіжний баланс країни

Вправа 12.6. Поясніть, чим відрізняються та як пов'язані торговельний та платіжний баланси.

Торговельний баланс є складовою платіжного балансу. Відрізняються тим, що платіжний баланс окрім доходів від експорту та імпорту товарів і послуг, включає також рахунки доходів від капіталу, зміну офіційних резервів.

Вправа 12.7. На яку суму зменшаться або зростуть офіційні державні валютні резерви, якщо баланс Поточного рахунку платіжного балансу дорівнює 2000 млн доларів США, а баланс Рахунку операцій з капіталом та фінансових операцій дорівнює 1860 млн дол. США.

Оскільки обидва рахунки платіжного балансу мають додатне значення, то зведений баланс $2000 + 1860 = 2860$ млн дол. і це означає, що офіційні валютні резерви зростуть на 2860 млн дол.

Міжнародне підприємництво

Вправа 12.8. Знайдіть інформацію про спільні підприємства в вашому регіоні та підготуйте повідомлення про них за планом:

1. Назва підприємства.
2. Засновники.
3. Продукція та її обсяги.
4. Ринки збуту продукції.

Вправа 12.9. Знайдіть в підручнику та додатковій літературі визначення понять і поясніть, що в них спільного та відмінного:

Вільна економічна зона – частина суверенної території країни, на якій запроваджено вільний режим вкладення іноземного капіталу з пільговими умовами, здійснення підприємницької діяльності.

Офшорна зона – територія держави з дуже низьким рівнем оподаткування, іноді й неоподаткована.

Міжнародне науково-технічне співробітництво

Вправа 12.10. Знайдіть в підручнику та додатковій літературі визначення понять:

Технопарк являє собою науково-виробничий територіальний комплекс, до якого входять дослідні інститути, лабораторії, експериментальні заводи з передовою технологією, створювані на заздалегідь підготовлених територіях навколо великих університетів з розвиненою інфраструктурою, до якої належать: лабораторні корпуси, виробничі приміщення багатоцільового призначення, інформаційно-обчислювальні центри колективного користування, системи транспортних та інших комунікацій, магазини, житлово-побутові приміщення, сервісні та виставкові комплекси. Уживання слова «парк» обґрунтоване, адже ці центри організуються саме в паркових чи розбитих під парк лісових зонах з красивим природним ландшафтом, що створює сприятливі для праці умови. Є парки, що розташовані на великій відстані від міських центрів.

Технополіс представляє собою цілісну науково-виробничу структуру, створену на базі окремого міста, в економіці якого помітну роль відіграють технопарки та інкубатори. Нові товари і технології, які розроблені в наукових центрах, використовуються для вирішення всього комплексу соціально-економічних проблем міста. Технополіси можуть утворюватися як на основі міст, що будуються, так і на основі тих, що реконструюються. Існують також технополіси “розмитого” типу, які виникають переважно на базі великих міст, які при відсутності чітко відокремлених високотехнологічних зон все-таки мають розвинуті інноваційні структури.

Технополіси – об’єднання, що представляють собою комплекс наукових закладів фундаментального і прикладного характеру, вузів, конструкторських і впроваджувальних організацій, а також ряду промислових підприємств, орієнтованих на освоєння нововведень. У рамках технополісів може здійснюватися повний інвестиційний цикл, включаючи підготовку кадрів. Сусідство наукових і навчальних закладів різної галузевої спрямованості забезпечує міждисциплінарні (на стику наук) дослідження, розробки й інтенсивний обмін ідеями. Невід’ємними елементами технополісів повинні бути венчурні фірми й акціонерні комерційні банки.

З’ясуйте, які технопарки існують в Україні.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 7

Аналіз і порівняння торгового та платіжного балансу різних країн

Мета:

- 1) ознайомитися з основними рахунками платіжного балансу України та Російської Федерації за 2011 рік;
- 2) порівняти показники платіжних балансів України та РФ.

ХІД РОБОТИ

Таблиця 12.1

Платіжні баланси України та Російської федерації за 2011 рік, млн. доларів США

	Україна	Російська Федерація
Рахунок поточних операцій	-9 006	98834
Баланс товарів і послуг	-8 918	162235
у тому числі – Експорт товарів і послуг	88844	576036
– Імпорт товарів і послуг	-97762	-413802
Доходи (сальдо)	-3 796	-60208
Поточні трансферти (сальдо)	3 708	-3191
Рахунок операцій з капіталом та фінансових операцій	6 551	-76214
Рахунок операцій з капіталом	98	-120
Фінансовий рахунок	6 453	-76094
Помилки та упущення		-9990
Зведений баланс	-2 455	12630
Зміни валютних резервів («+» – зменшення, «-» -зростання)	+2 455	-12630

Завдання 1. Проаналізуйте дані таблиці 12.1. і дайте відповіді на питання:

- 1) Активним чи пасивним був баланс товарів і послуг в 2011 році
– України. *Пасивним.*
– Російської Федерації? *Активним.*
- 2) Це означає, що Україна більше імпортувала, ніж експортувала цього року, а РФ більше експортувала, ніж імпортувала товарів і послуг.
- 3) Яка з країн зменшила запаси своїх офіційних валютних резервів? *Україна.*
- 4) Яка країна збільшила запаси своїх офіційних валютних резервів? *Російська Федерація.*

Завдання 2. Підготуйте письмовий звіт на тему : «Порівняння товарної та географічної структури зовнішньої торгівлі товарами України і Російської Федерації».

Список літератури

1. Бицюра Ю.В. Економіка України в цифрах: Методичний посібник. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2004. – 128 с.
2. Булаченко С.Д. Перевір себе: Посібник з економіки для учнів 10-11 класів. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006. – 76 с.
3. Горленко Г.О. Збірник задач з економіки. Навчальний посібник для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням економіки / Упорядник Горленко Г.О. – Вид. 4-те доп. і перероб. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2005. – 168 с.
4. Горленко Г.О. Практикум з економіки. 10-11 клас. Видання 3-є, перероб. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА. – 2005. – 60 с.
5. Грінченко О.І. Основи економіки. Тренувальні тести. Завдання, відповіді, методичні рекомендації / О.І. Грінченко, О.В. Бутко, А.П. Постільна та ін. – Х.: Вид. група "Основа", 2008. – 233 с.
6. Задоя А.О., Петруня Ю.Є. Основи економічної теорії: вправи для студентів: Навчальний посібник. – К.: Товариство "Знання", КОО, 1998. – 117 с.
7. Збірник різнорівневих завдань для державної підсумкової атестації з економіки / Тимченко І.Є, Крупська Л.П., Латер Ю.С., Чорна Т.І., Ящишина І.В.; За ред. Тимченко І.Є. – Вид. 2, перероб. і доп. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2003. – 136 с.
8. Каленюк І.С., Шегда А.В. Тести та контрольні запитання до курсу "Основи економічної теорії". – К.: Товариство "Знання", КОО, 1997. – 64 с.
9. Климчук І.І. Конспект лекцій з економіки для учнів старших класів. I частина. Навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2003. – 108 с.
10. Ковальчук Г.О. Контрольні завдання з економіки. Навчальний посібник. – К.: Вид. ТОВ "Кадри", 2002. – 272 с.
11. Краснікова Л.І., Лук'яненко І.Г. Практикум з мікроекономіки: Тести, проблем. ситуації, вправи: Навч. посіб. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2005. – 317 с.
12. Крупка М.І., Островерх П.І., Реверчук С.К. Основи економічної теорії : вправи і задачі / За ред. докт. ек. наук С.К. Реверчука. – Львів: Приватне видавничо-поліграф. підприємство "Діалог", 1997. – 92 с.
13. Мазур О.Є. Основи економіки. Теорія і практикум. – Навчальний посібник. – К.: Лібра, 2008. – 208 с.
14. Микро-, макроэкономика. Практикум / Под ред. Ю. А. Огибина. – СПб.: "Литера-плюс", 1997.
15. Мицкевич А. А. Сборник заданий по экономике: – М.: "Вита – Пресс", 1997.
16. Мицкевич. А. А. Экономика в задачах и тестах: пособие для учителя. – М.: "Вита-Пресс", 1995.
17. Мицкевич А.А. Сборник заданий по экономике с решениями. Пособие для преподавателей экономики.- В 3-х книгах. Кн.1. Задачник по микроэкономике с решениями. – М.: Вита – Пресс, 2001. – 592 с.
18. Моя економіка: Підруч. для уч. 8 – 9-х – 10-х / Л.М.Кириленко, Л.П.Крупська, І.М.Пархоменко, І.Є.Тимченко. – К.: "А.П.Н.", 2008. – 320 с.
19. Олійник О.В. Олімпіадні завдання з економіки: Збірник / О.В. Олійник, І.Є.Тимченко. – Х.: Веста, Вид-во "Ранок", 2007. – 400 с.
20. Панчишин Степан. Економіка. 10-11 клас: Тестові завдання. – К.:Либідь, 2003. – 184 с.
21. Равичев С. А., Григорьев С. Э., Протасевич Т. А., Свахин А.С. Сборник задач по экономике с решениями. – М.: Наталис, 1998.
22. Радіонова І.Ф. Основи економіки. Завдання і відповіді: Посібник для викладачів і учнів. – К.: Київський лицей бізнесу, 1996.
23. Савицкая Е.В. Уроки экономики в школе: Методическое пособие. 9 клас. – М.: "Вита-Пресс", 1997.
24. Сборник задач по экономике. Учебное пособие/ Отв. ред. Ю. Е. Власевич. – М.: Изд-во БЕК, 1996.
25. Сборник задач по экономической теории: Микроэкономика и макроэкономика. – Киров: ТОО Издательство "АСА", Кировская областная типография, 1997.
26. Селищев А.С. Практикум по микроэкономике. – СПб.: Питер, 2005. – 208 с.
27. Стрельченко О.С., Стрельченко І.Г. Фінансова математика: навч. посіб. для шк. екон. профілю. – К.: Пед. Преса, 1999.
28. Шимко П.Д. Экономика. Практикум: Учеб. пособие/ П.Д.Шимко. – М.:Высш.шк., 2006. – 367 с.
29. Экономическая теория/ Г.М.Гукасян, В.А. Амосова, Г.А, Маховикова; Под общ. ред. Гукасян Г.М. –СПб.:Питер, 2003. – 400 с.

Зміст

Тема 1.	Визначальні риси та особливості підприємницької діяльності	3
	<i>Практична робота № 1. Визначення особистої здатності до підприємництва</i>	<i>10</i>
Тема 2.	Досягнення мети підприємницької діяльності.	14
	<i>Практична робота № 2. Оцінка структури витрат і ціни конкретного продукту за методом «витрати – плюс».</i>	<i>26</i>
Тема 3.	Організація фінансової діяльності підприємства	29
Тема 4.	Управління підприємством.	39
	<i>Практична робота № 3. «Розробка бізнес – плану проекту зі створення конкретного продукту (послуги)».</i>	<i>46</i>
Тема 5.	Основні прояви цілісності національної економіки	47
	<i>Практична робота № 4. Дослідження залежності між темпом економічного зростання та рівнем безробіття в Україні</i>	<i>60</i>
Тема 6.	Безробіття та інфляція як наслідки порушення загальної економічної рівноваги	63
	<i>Практична робота № 5. Аналіз зв'язку між рівнем інфляції та рівнем безробіття в Україні та інших країнах.</i>	<i>72</i>
Тема 7.	Роль уряду у регулюванні національної економіки	74
Тема 8	Фінансове регулювання економіки. Державний бюджет	81
	<i>Практична робота № 6. Визначення тенденції змін у структурі надходжень до державного бюджету України.</i>	<i>88</i>
Тема 9.	Грошове регулювання економіки. Стійкість національних грошей	90
Тема 10.	Світове господарство та основні закономірності розвитку світової економіки . .	97
Тема 11	Світова торгівля та міжнародна валютна система	101
Тема 12	Міжнародний рух капіталів. Участь у міжнародних фінансово-кредитних організаціях та науково-технічному співробітництві	109
	<i>Практична робота № 7. Аналіз і порівняння торгового та платіжного балансу різних країн</i>	<i>112</i>
	Список літератури.	113

Навчальне видання
Горленко Ганна Олексіївна

**Методичний посібник для вчителя до посібника
«Економіка (профільний рівень).
Тренувальні вправи + Практичні роботи
для учнів 11-х класів економічного профілю навчання»**

Редактор	<i>Н.Г.Пянковська</i>
Комп'ютерна верстка	<i>В.О.Фаріон</i>

Видавництво “Аксіома” (свідоцтво ДК №1808 від 26.05.2004 р.)
м. Кам’янець-Подільський, а/с 8, 32300
Тел./факс: (03849) 3-90-06

Надруковано в друкарні ПП “Аксіома”
пров. Північний, 5, м. Кам’янець-Подільський, 32300